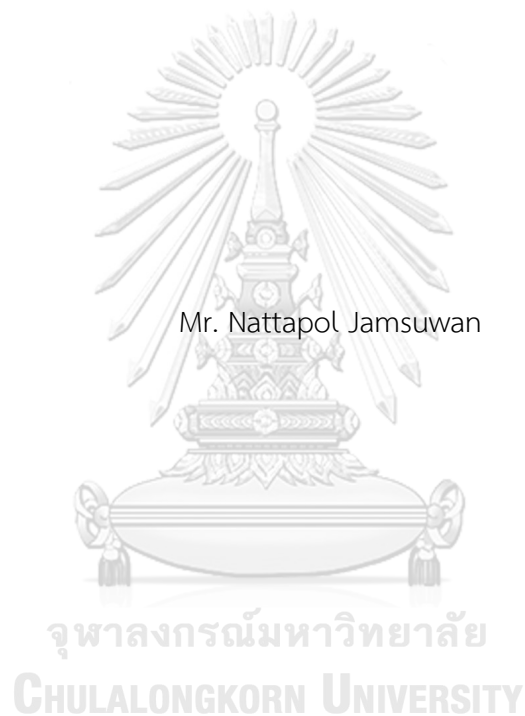


ผลกระทบโรคระบาดโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา :
กรณีศึกษา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร
จังหวัดพิษณุโลก



วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม (สหสาขาวิชา) สหสาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2566

THE IMPACT OF COVID-19 PANDEMIC ON BUDDHIST TOURISM : A CASE STUDY OF
PHRA SRI RATTANA MAHATHAT WORAMAHAWIHAN TEMPLE,
PHITSANULOK PROVINCE

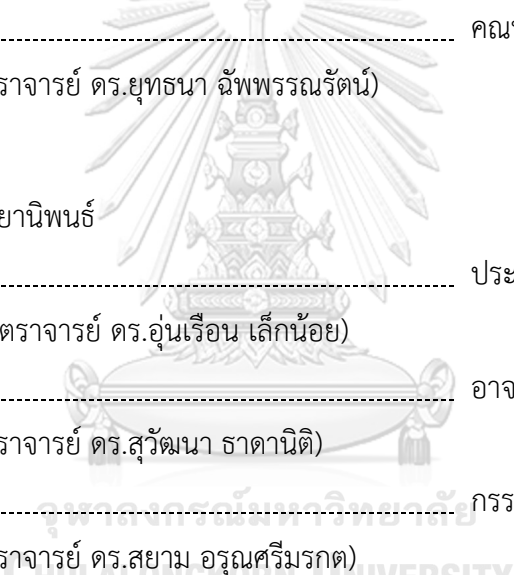


A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Human and Social Development
Inter-Department of Human and Social Development
Graduate School
Chulalongkorn University
Academic Year 2023

หัวข้อวิทยานิพนธ์	ผลกระทบโรคระบาดโควิด-19
	ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา : กรณีศึกษา
	วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก
โดย	นายณัฐพล แจ่มสุวรรณ
สาขาวิชา	พัฒนามนุษย์และสังคม (สหสาขาวิชา)
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	รองศาสตราจารย์ ดร.สุวัฒนา ธาดานิติ

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

.....	คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.ยุทธนา ฉัพพรรณรัตน์)	
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์
.....	ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุ๋นเรื่อน เล็กน้อย)	
.....	อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุวัฒนา ธาดานิติ)	
.....	กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.สยาม อรุณศรีมรกต)	



6282004120 : MAJOR HUMAN AND SOCIAL DEVELOPMENT

KEYWORD: Impact, COVID-19, Buddhist Tourism

Nattapol Jamsuwan : THE IMPACT OF COVID-19 PANDEMIC ON BUDDHIST TOURISM : A CASE STUDY OF PHRA SRI RATTANA MAHATHAT WORAMAHAWIHAN TEMPLE, PHITSANULOK PROVINCE. Advisor: Assoc. Prof. Suwattana Thadaniti, Ph.D.

The purposes of this qualitative research were to 1) study the impact of COVID-19 pandemic on Buddhist tourism: A case study of Phra Sri Rattana Mahathat Woramahawihan temple, Phitsanulok province and 2) make recommendations on Buddhist tourism: A case study of Wat Phra Sri Rattana Mahathat Woramahawihan, Phitsanulok province under the New Normal. The in-depth structured interview was used for the method of data collection. Sampling group of 15 key informants who were monks, store entrepreneur in temple, Thai tourists, and related government officers. The data was content analyzed by using a triangulation method.

The results found that the impact of COVID-19 pandemic on Buddhist tourism were: 1) the effects on Economic that the temple had decrease income; 2) Social, tourists had anxiety and chronic stress to become a mental health problem, and 3) Environment, the temple had less incense smoke and area around was cleaner. The recommendations on Buddhist tourism under the New Normal were: 1) the recommendation on Economic should bring applications through the online merit making system to help facilitate and save time to donate money for reducing the spread of COVID-19 disease, 2) Social should be published a religious activities through websites and social media to apply the principle on daily life, and 3) Environment should be arranged seat by social distancing and set the number of people and time to participate in activity to increase safety and build confidence for tourists.

Field of Study: Human and Social Development Student's Signature

Academic Year: 2023 Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยต้องขอขอบคุณ รศ.ดร.สุวัฒนา ธาดานิติ ซึ่งเป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ อีกทั้ง ผศ.ดร.อุ้นเรือน เล็กน้อย ประธานกรรมการวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ และ รศ.ดร.สยาม อรุณศรีมรกต คณะกรรมการภายนอก ที่คอยสนับสนุนวิทยานิพนธ์ และ ช่วยแก้ไขปัญหาต่างๆ ในการวิเคราะห์ งานวิจัยเชิงคุณภาพ เรื่องผลกระทบโรคระบาดโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก

อีกทั้งผู้วิจัยต้องขอขอบคุณทีมงานผู้ช่วยวิจัย พันเอก ดร.รุ่งคุณ มหาปัญญาวงศ์ และ ทีมงาน รวมถึงพี่ต้อม พี่แป้ง พี่อ้น ที่ให้คำปรึกษา รวมไปถึงลงภาคสนาม และ ช่วยให้ตัวอย่างในการทำ วิทยานิพนธ์ และ นางสาว วาริรัตน์ แสร์สุวรรณ เพื่อนสนิทรวมถึงวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลกที่ให้ความอนุเคราะห์สถานที่ ตลอดจนพระสงฆ์ผู้ให้สัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่รัฐ ผู้ประกอบการร้านค้า และ ผู้ที่เกี่ยวข้องมา ณ ที่นี้ด้วย

สุดท้ายนี้ผู้วิจัยต้องขอบคุณบิดา มารดา ครอบครัว พี่น้อง เพื่อนสนิท ที่คอยช่วยเหลือ สนับสนุนในการเรียนครั้งนี้อีกด้วย หากวิทยานิพนธ์นี้บกพร่องประการใดขออภัยมา ณ ที่นี้ด้วย

ณัฐพล แจ่มสุวรรณ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....ค	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....ง	ง
กิตติกรรมประกาศ.....จ	จ
สารบัญ.....ฉ	ฉ
สารบัญตาราง.....ณ	ณ
สารบัญภาพ.....ญ	ญ
บทที่ 1 บทนำ..... 1	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา..... 1	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย..... 5	5
1.3 ขอบเขตของการวิจัย..... 6	6
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ..... 6	6
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ..... 6	6
1.6 กรอบแนวคิดการวิจัย..... 7	7
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม..... 8	8
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา..... 8	8
2.1.1 ความหมายของการท่องเที่ยว..... 8	8
2.1.2 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา..... 10	10
2.1.3 วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา..... 12	12
2.1.4 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา..... 12	12
2.2 โรคระบาดโควิด-19..... 15	15
2.2.1 สถานการณ์โควิด-19..... 16	16

2.2.2 จุดเริ่มต้นของวิกฤติโควิด-19 ที่ส่งผลกระทบต่อสถานการณ์การท่องเที่ยวไทย	17
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบของการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19	18
2.3.1 ผลกระทบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในสถานการณ์โควิด-19.....	19
2.3.2 ผลกระทบด้านสังคมจากการระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19.....	20
2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความเสี่ยง.....	25
2.4.1 แนวคิดการปรับตัว	25
2.4.2 การดำเนินชีวิตวิถีใหม่	30
2.4.3 แนวคิดในการจัดการแก้ปัญหาโควิด-19 ของไทยระยะต่อไป	32
2.4.4 แนวทางในการแก้ไขวิกฤติการท่องเที่ยวในสถานการณ์โควิด-19.....	33
2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	35
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	47
3.1 ขั้นตอนการวิจัย.....	47
3.2 ผู้ให้ข้อมูลหลักและกลุ่มตัวอย่าง	47
3.3 เครื่องมือการวิจัย	48
3.4 การทดสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย	49
3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล	49
3.6 การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้.....	49
บทที่ 4 ผลการศึกษา	50
4.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูล	50
4.2 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ	52
4.3 ผลการวิเคราะห์ผลที่เกิดจากการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ก่อนการ แพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19	63
4.4 ผลการวิเคราะห์ผลกระทบของการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ศาสนา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ.....	71

4.5 ข้อเสนอแนะต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาวัดพระศรีรัตนมหาธาตุภายใต้วิถีปกติใหม่.....	83
4.6 การอภิปรายผล.....	88
บทที่ 5 สรุปผล และข้อเสนอแนะ	96
5.1 สรุปผลการวิจัย	96
5.1.1. ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูล	96
5.1.2 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ.....	97
5.1.3 ผลที่เกิดจากการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ก่อนการแพร่ระบาดของ ของเชื้อโรคโควิด-19	98
5.1.4 ผลกระทบของการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาวัด พระศรีรัตนมหาธาตุ.....	99
5.1.5 ข้อเสนอแนะต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาวัดพระศรีรัตนมหาธาตุภายใต้วิถีปกติใหม่	100
5.2 บทสรุป.....	104
5.3 ข้อจำกัดในการทำวิจัย	104
5.4 ข้อเสนอแนะ	104
5.4.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้	104
5.4.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวินิจฉัยครั้งต่อไป	105
บรรณานุกรม	107
ภาคผนวก	113
ภาคผนวก ก จดหมายขอความอนุเคราะห์ข้อมูลและสัมภาษณ์	114
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์	119
ภาคผนวก ค การเผยแพร่และตีพิมพ์วารสารการวิจัย	124
ประวัติผู้เขียน	126

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 4.1 แสดงผลกระทบของการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ศาสนา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ.....	81
--	----



สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิด	7
ภาพที่ 2.1 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา	13
ภาพที่ 2.2 แนวโน้มสถานการณ์ผู้ติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (เดือนสิงหาคม ถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2564)	17
ภาพที่ 2.3 กรอบแนวคิดทฤษฎีการปรับตัวของรอย	29
ภาพที่ 4.1 พระพุทธชินราช วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก	54
ภาพที่ 4.2 ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระวิหารหลวง.....	54
ภาพที่ 4.3 พระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก.....	55
ภาพที่ 4.4 พระเจ้าเข้านิพพาน วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก	55
ภาพที่ 4.5 พระอัฐารส วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก.....	56
ภาพที่ 4.6 พุทธศาสนิกชนร่วมเวียนเทียนวันอาสาฬหบูชา รอบวิหารหลวงพ่อพระพุทธชินราช.....	58
ภาพที่ 4.7 เทศน์มหาชาติคำหลวง ในงานสมโภชพระพุทธชินราช ครบ 660 ปี.....	58
ภาพที่ 4.8 นักเรียนที่ศนศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางศาสนาและวัฒนธรรม วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ วรมหาวิหาร.....	60
ภาพที่ 4.9 พุทธศาสนิกชนทำวัตรสวดมนต์เย็นภายในวิหารหลวงพ่อพระพุทธชินราช.....	62
ภาพที่ 4.10 พุทธศาสนิกชนสวดมนต์ข้ามปีภายในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร.....	62
ภาพที่ 4.11 ควันรูปด้านหน้าวิหารหลวงพ่อพระพุทธชินราช.....	69
ภาพที่ 4.12 เศษกระดาศ และทองคำเปลวร่วงลงพื้น.....	70
ภาพที่ 4.13 เศษขยะล้นถังร่วงลงพื้น	70
ภาพที่ 4.14 มลพิษทางอากาศจากควันท่อไอเสียของรถยนต์	70

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในประเทศไทยมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศไทยเป็นอย่างมากเนื่องจากเป็นแหล่งที่มาของเงินตราจากต่างประเทศ ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวนี้ประกอบไปด้วยธุรกิจหลากหลายประเภทเป็นธุรกิจที่เกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อมนอกจากนี้การท่องเที่ยวยังมีบทบาทในการช่วยกระตุ้นนำเอาทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ของประเทศออกมาใช้ประโยชน์อย่างมาก เช่น การนำสิ่งที่มีอยู่ในพื้นที่มาประยุกต์หรือประดิษฐ์เป็นหัตถกรรมพื้นบ้านหรือขายเป็นของที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยวอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจึงมีความสำคัญแก่ประเทศไทยเป็นอย่างมากทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สถานการณ์การท่องเที่ยวในประเทศไทยมีการเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่องทุกปี ในช่วงปีที่ผ่านมาได้มีการเติบโตขึ้นอย่างเห็นได้ชัดว่าการท่องเที่ยวในประเทศไทยนั้นได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ แต่ในสถานการณ์ของการท่องเที่ยวในปัจจุบันนับตั้งแต่มีการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ในประเทศไทย ซึ่งเริ่มตั้งแต่วันที่เดือนธันวาคม 2562 ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวไทยและการท่องเที่ยวโลกอย่างมาก ทำให้การเดินทางท่องเที่ยวระหว่างประเทศหยุดชะงักโดยเฉพาะในปี 2563 รวมถึงส่งผลกระทบต่อจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทย โดยจะเห็นได้จากข้อมูลล่าสุดของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาในปี พ.ศ. 2560-2564 ดังต่อไปนี้

สถิติจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งในประเทศไทย และชาวต่างชาติ พ.ศ. 2559 – 2564

ปี พ.ศ.	จำนวนนักท่องเที่ยวไทย	จำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติ
2564	71,882,281	1,154,289
2563	137,030,112	6,702,396
2562	229,748,960	39,916,251
2561	227,774,133	38,178,194
2560	217,996,565	35,591,978
2559	198,787,958	32,529,588

ที่มา : กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2564)

จากสถิติของจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งในประเทศไทย และชาวต่างชาติ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2559 – 2564 แสดงให้เห็นถึงการเติบโตของการท่องเที่ยวในประเทศไทยในช่วง 4 ปีแรก (2559-2562) อย่างต่อเนื่อง แต่ในช่วงปีหลัง (2564) ซึ่งเป็นการลดลงของจำนวนนักท่องเที่ยวที่ไม่เคยเกิดขึ้นในประวัติศาสตร์การท่องเที่ยวโลก และถือเป็นช่วงตกต่ำที่สุดในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา หลังจากวิกฤตการณ์การเงินของโลกในปี 2552 และแน่นอนว่าปัจจัยสำคัญที่สุดคือ ผลกระทบที่เกิดจากการระบาดของไวรัส โควิด-19 ที่เริ่มมีมาตั้งแต่ปลายเดือนธันวาคม 2562 และจนถึงปัจจุบัน และยังคงมีการระบาดอย่างต่อเนื่องทั่วโลก

การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มุ่งหวังให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ อันส่งผลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจเป็นสำคัญ และยังเป็นการจูงใจในการแสวงบุญในมิติทางศาสนาและความเชื่อ และมีความสัมพันธ์กับมิติการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างแยกออกจากกันไม่ได้เพราะทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้นได้กลายมาเป็นมนุษย์สร้างวัฒนธรรม ดังนั้นการท่องเที่ยวจึงเป็นโอกาสหนึ่งที่จะช่วยเพิ่มสีสันและประสบการณ์ใหม่ ๆ ให้กับชีวิต การท่องเที่ยวเชิงศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ประกอบด้วยความเชื่อและแบบแผนพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ การท่องเที่ยวเชิงศาสนาในส่วนอื่น ๆ ของโลก ก็มักจะจัดขึ้นตามวัฒนธรรมในเทศกาลงานประจำปี และจัดขึ้นในโอกาสพิเศษเช่นกัน ซึ่งลักษณะการท่องเที่ยวเชิงพุทธมีความแตกต่างจากการท่องเที่ยวทั่วไป ซึ่งพระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอูน) และคณะ (2556) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาไว้ ดังนี้ 1) เพื่อการศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติในแนวทางที่ถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนา 2) เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจของผู้เดินทางให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง 3) เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีงามระหว่างเพื่อนมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อม 4) เพื่อเป็นการสร้างประโยชน์ ความสงบสุข สันติภาพ ต่อมวลมนุษยชาติและต่อสรรพสิ่งอย่างเกื้อกูล

จะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในสังคมไทยนั้น สำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทยจะนึกถึงวัดและทุก ๆ ส่วนที่ประกอบกันขึ้นมาเป็นวัด เช่น การได้มีสถานที่ทำบุญ ได้บริจาคทาน ได้ไหว้พระ ได้สนทนาธรรมกับพระ และได้มีสถานที่ปฏิบัติธรรม เป็นต้น ส่วนนักท่องเที่ยวต่างชาติต่างศาสนา จะมองไปที่ความงดงามของงานก่อสร้างที่แปลกตา ความงดงามของพระพุทธรูป และผลงานเกี่ยวกับพุทธศิลป์ต่าง ๆ และขณะนี้ปัจจุบันนี้มีนักท่องเที่ยวต่างชาติ ได้สนใจศึกษาพระพุทธศาสนากันมากขึ้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ในบรรดานักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทย ยังมีนักท่องเที่ยวกลุ่มหนึ่งที่มีความสนใจศึกษา และถึงขั้นเข้ามาปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ซึ่งจัดเป็นการเดินทางที่ก่อประโยชน์และความสงบสุขต่อผู้เดินทาง และการปฏิบัติในแนวทางที่ถูกต้องแก่เพื่อนมนุษย์ สอดรับกับนโยบายของหน่วยงานภาครัฐ และ

ภาคเอกชนหลายแห่งที่ให้การสนับสนุนและร่วมรับผิดชอบเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา ให้เจริญก้าวหน้าขึ้น

การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ได้เริ่มต้นขึ้นในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2562 โดยพบครั้งแรกในนครอู่ฮั่น สาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งเป็นเมืองที่มีประชากรมากที่สุด ในภาคกลางของประเทศจีนกว่า 15 ล้านคน (องค์การอนามัยโลก, 2564) วันที่ 30 ธันวาคม 2562 สำนักงานสาธารณสุขเมืองอู่ฮั่น ได้ออกประกาศเป็นทางการ พบโรคปอดอักเสบไม่ทราบสาเหตุ โดยสาเหตุที่เป็นไปได้มากที่สุดในการติดต่อสู่คน คือการสัมผัสกับเนื้อสัตว์ประเภทต่างๆที่วางขายในตลาด และเนื่องจากเมืองอู่ฮั่นเป็นเมืองใหญ่ที่มีประชาชนอยู่หนาแน่น จึงทำให้การระบาดแพร่กระจายไปอย่างรวดเร็ว มีผู้ป่วยหนักและผู้เสียชีวิตจำนวนมาก หลังจากพบการระบาดของเชื้อไวรัสสายพันธุ์ใหม่ ในเมืองอู่ฮั่น ประเทศจีนและองค์การอนามัยโลก ได้ออกมาระบุว่า ไวรัสชนิดดังกล่าว คือ SARS-CoV-2 เรียกว่า COVID-19 ตามการประกาศชื่ออย่างเป็นทางการที่ใช้เรียก โรคทางเดินหายใจที่เกิดจากไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 ขององค์การอนามัยโลก และพบการแพร่เชื้อจากคนสู่คน ผ่านละอองฝอยขนาดเล็ก องค์การอนามัยโลก (WHO) ได้ประกาศให้การระบาดนี้เป็นภาวะฉุกเฉินทางสาธารณสุขระหว่างประเทศ (PHEIC) ในวันที่ 30 มกราคม 2563 ต่อมาได้พบผู้ป่วยยืนยันในหลายประเทศทั่วโลก (กรมควบคุมโรค, 2563) ไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 เป็นตระกูลของไวรัสที่ก่อให้เกิดอาการป่วยตั้งแต่โรคไข้หวัดธรรมดาไปจนถึงโรคที่มีความรุนแรงมาก เช่น โรคระบบทางเดินหายใจเฉียบพลันรุนแรง เป็นต้น ซึ่งเป็นสายพันธุ์ใหม่ที่ไม่เคยพบมาก่อนในมนุษย์ ก่อให้เกิดอาการป่วยระบบทางเดินหายใจในคน และสามารถแพร่เชื้อจากคนสู่คนได้ ประเทศไทยเป็นประเทศแรกที่พบผู้ป่วยโควิดนอกประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน (ประเทศที่ 2 ของโลก) แต่สถานการณ์การควบคุมการระบาดของประเทศไทยทำได้ดีมากเมื่อเทียบกับประเทศอื่นทั่วโลก (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2562) รัฐบาลไทยเลือกใช้มาตรการล๊อคดาวน์อย่างเข้มข้นด้วยการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินตามพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉินที่ให้อำนาจนายกรัฐมนตรีอย่างเบ็ดเสร็จ ใช้มาตรการห้ามประชาชนออกนอกเคหสถานระหว่างเวลา 22:00 - 4:00 น. ห้ามกิจกรรมที่มีการชุมนุมทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา ศาสนา การกีฬา และธุรกิจ เป็นต้น ให้มีการปิดสนามบินในบางช่วงเวลา รวมทั้งให้มีการกักตัวคนที่มาจากพื้นที่เสี่ยงจำนวน 14 วัน

นอกจากจะส่งผลกระทบต่อด้านสุขภาพแล้ว ผลของการประกาศปิดประเทศ และการปิดตัวของสถานประกอบการหลาย ๆ แห่งเพื่อควบคุมการแพร่ระบาดของโรค ยังสร้างผลกระทบอย่างมากต่อภาวะเศรษฐกิจ สังคมและความมั่นคงทางอาหารไปทั่วโลก โดยเฉพาะอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทยซึ่งจัดได้ว่าเป็นอุตสาหกรรมภาคบริการที่มีบทบาทสำคัญในระบบเศรษฐกิจของประเทศไทย เพราะนอกจากจะสร้างรายได้โดยมีมูลค่าเป็นอันดับหนึ่งของการค้าบริการรวมของประเทศแล้ว

ยังเป็นอุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดธุรกิจต่อเนื่อง อาทิ โรงแรมและที่พัก ภัตตาคารร้านอาหาร ร้านจำหน่ายของที่ระลึกและสินค้าพื้นเมือง ซึ่งก่อให้เกิดการลงทุน การจ้างงาน และการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น รวมทั้งสามารถสร้างรายได้เข้าสู่ประเทศในรูปแบบเงินตราต่างประเทศปีละหลายแสนล้านบาท (ธีระ สนิเดชาภิรักษ์, 2565) และนอกจากนั้นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวยังสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับอุตสาหกรรมโดยมีสัดส่วนร้อยละ 4.8 ของมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ ก่อให้เกิดอุปติการณ์ความไม่มั่นคงทางแรงงานและทางสังคม ผู้คนเกิดอาการหวาดระแวง เกิดการเหยียดเชื้อชาติถึงขั้นขับไล่และทำร้ายร่างกายเกิดการกักตุนอาหารและสินค้าอุปโภคบริโภค มาตรการต่าง ๆ ที่รัฐบาลออกมาช่วยเหลือ ช่วยบรรเทาความเดือดร้อนให้ประชาชนได้ในระดับหนึ่ง แต่ในระยะยาวนั้นรัฐบาลไม่สามารถนำเงินภาษีของประชาชนมาแจกจ่ายให้ได้ตลอดชีวิต จากการศึกษางานเขียนของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เรื่องถอดบทเรียนมหันตภัยโควิด-19 ในมิติสังคม ได้อธิบายว่าผลกระทบที่ตามมานับตั้งแต่เดือนมีนาคม 2563 คือ สายการบินของประเทศไทยสูญเสียรายได้ประมาณ 1.15 พันล้านเหรียญสหรัฐ (3.76 หมื่นล้านบาท) เที่ยวบินส่วนใหญ่ถูกยกเลิก หลายสายการบินของไทยอยู่ในภาวะล้มละลาย ปลดพนักงานออก หรือยังจ้างอยู่แต่ลดเงินเดือนหรือไม่จ่ายเงินเดือน (Leave without Pay) แหล่งท่องเที่ยวแทบทุกแห่งปิดทำการ แรงงานจะตกงานมากกว่า 1 ล้านคนโดยเฉพาะลูกจ้างที่อยู่ในธุรกิจเกี่ยวกับธุรกิจประเภทที่พัก ธุรกิจการผลิตสินค้าและบริการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว สาเหตุที่ภาคการท่องเที่ยวและบริหารได้รับผลกระทบอย่างหนักเป็นเพราะการขยายธุรกิจการท่องเที่ยวแบบก้าวกระโดดโดยไม่มีมาตรการควบคุมและการกระจายความเสี่ยงทางธุรกิจของประเทศ แม้แต่เมืองหรือแหล่งพื้นที่ที่ยังไม่เน้นการท่องเที่ยวเป็นหลักก็มีการส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวอย่างไม่มีแผนยุทธศาสตร์และไร้ทิศทางในการวางแผนการจัดการ แต่ในสถานการณ์โควิด-19 ปัญหาในการดำเนินธุรกิจเข้ามารุมเร้า เนื่องจากไม่มีนักท่องเที่ยวแต่ยังมีภาระค่าใช้จ่ายประจำที่ต้องชำระอย่างค่าเช่าที่ดิน การจ้างคนงาน ค่าผ่อนทรัพย์สินค้าต่างๆ อีกมากมาย และจากการศึกษาวิจัยของ สุพัตรา รุ่งรัตน์ (2563) ซึ่งได้กล่าวถึงผลกระทบจากการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด -19 ใน 2 ด้านใหญ่ ๆ คือ ด้านเศรษฐกิจและสังคม ธนาคารโลกคาดการณ์ว่าอัตราการขยายตัวเศรษฐกิจไทยจะติดลบ ทั้งนี้สืบเนื่องจากผลกระทบต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งคิดเป็นสัดส่วนราวร้อยละ 13-16 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GDP) ในห้วงเวลาแห่งการระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 การลดลงของจำนวนนักท่องเที่ยวเนื่องจากสถานการณ์โควิดนอกประเทศถึงร้อยละ 60 ทำให้ประเทศไทยสูญเสียรายได้กว่า 1.89 ล้านล้านบาท นอกจากนี้ มีการคาดการณ์ว่าจะมีแรงงานตกงานเป็นจำนวนมากรวมกันประมาณ 9,523,411 คน จากนโยบายการล็อกดาวน์ ซึ่งจากจำนวนยอดคนตกงานที่พุ่งสูงสุดทำให้มีผลกระทบต่ออำนาจการจับจ่ายของประชาชน เนื่องจากรายได้ของครัวเรือนที่ลดลง ท่ามกลางภาระค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้น โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับสุขภาพไม่ว่าจะเป็นหน้ากากอนามัย เจลแอลกอฮอล์ล้างมือ รวมถึงการทำประกัน COVID-19 ที่เพิ่มขึ้นเฉลี่ย

1,223.2 บาทต่อเดือน ส่วนผลกระทบในด้านสังคม จะเห็นได้จากมาตรการต่าง ๆ ที่รัฐบาลออกมา ไม่ว่าจะเป็น social distancing หยุดอยู่บ้านช่วยชาติการทำงานที่บ้าน (Work from home) การเลื่อนการเปิดเทอม ทำให้เกิดการปรับตัวในการดำเนินชีวิต ทำให้เกิดเป็น วิถีชีวิตใหม่ (New Normal)

จะเห็นได้ว่า การแพร่ระบาดของโควิด-19 ส่งผลกระทบในหลายๆด้านนอกจากด้านสุขภาพแล้วยังส่งผลกระทบอย่างรุนแรงในด้านเศรษฐกิจและสังคมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทย และธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวต่างๆ ซึ่งสภากรรมการดังกล่าวส่งผลกระทบต่ออย่างมากโดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจและสังคม จึงจำเป็นจะต้องมีมาตรการกระตุ้นเศรษฐกิจในรูปแบบต่างๆอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เศรษฐกิจกลับมาทำงานได้ปกติ ดังนั้น ผู้ประกอบการท่องเที่ยวประเทศไทยจึงจำเป็นต้องมีแนวทางเตรียมความพร้อมทางด้านการท่องเที่ยวเพื่อรองรับกับการระบาดของโควิด-19 และการเตรียมความพร้อมสำหรับการปรับตัวเข้าสู่วิถีชีวิตใหม่ (New normal) ด้วยการจัดหาประสบการณ์ที่ปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว ด้วยการเตรียมความพร้อมในดำเนินงานที่ได้คุณภาพ และที่สำคัญต้องการสร้างความเชื่อมั่นและความน่าเชื่อถือให้กลับคืนมาด้วยการประสานความร่วมมือกับบริษัทประกันการเดินทางและประกันสุขภาพเพื่อให้ครอบคลุมโควิด-19 รวมทั้งกระบวนการรักษาพยาบาลเมื่อเกิดเหตุจำเป็นเร่งด่วน พร้อมสื่อสารการตลาดว่าประเทศไทยยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาตินึกถึงและจะเน้นนักท่องเที่ยวจากประเทศที่มีการควบคุมโรคได้ดี สามารถเดินทางได้โดยมีใบอนุญาตจากแพทย์ แต่การเดินทางยังต้องอยู่ในการควบคุมเพื่อป้องกันการระบาดซ้ำร่วมกับภาคเอกชนเพื่อหาวิธีการฟื้นฟูภาคท่องเที่ยวและธุรกิจที่เกี่ยวข้องเช่นสายการบิน โรงแรม ร้านอาหารและอื่นๆสุดท้ายผู้ประกอบการท่องเที่ยวต้องปรับตัวให้ความสำคัญกับการ จะเปลี่ยนบริการของตนเองให้สอดคล้องกับการท่องเที่ยววิถีใหม่และให้ความสำคัญกับเรื่องสุขภาพความสะอาดและความปลอดภัยมากยิ่งขึ้นกับภาคเอกชนเพื่อหาวิธีการฟื้นฟูภาคท่องเที่ยวและธุรกิจที่เกี่ยวข้อง เช่น สายการบิน โรงแรม ร้านอาหาร และอื่น ๆ สุดท้ายผู้ประกอบการท่องเที่ยวต้องปรับตัวให้ความสำคัญกับการปรับเปลี่ยนบริการของตนเองให้สอดคล้องกับการท่องเที่ยววิถีใหม่ และให้ความสำคัญกับเรื่องสุขภาพมากขึ้น

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาผลกระทบจากการระบาดของโรคโควิด-19 ที่มีผลต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก
2. เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก ในโรคระบาดโควิด-19

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ พระภิกษุ ผู้ประกอบการร้านค้าภายในวัด นักท่องเที่ยวชาวไทย เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมด จำนวน 15 คน
2. ขอบเขตเชิงเนื้อหา ได้แก่ ผลกระทบการระบาดของโรคโควิด-19 การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาตั้งแต่เกิดการระบาดของโรคโควิด-19 ในประเทศไทยจนถึงปัจจุบัน ตั้งแต่รัฐบาลให้มีการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินในทุกเขตพื้นที่ทั่วราชอาณาจักร โดยมีข้อกำหนดตามกรอบพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2548 ตั้งแต่วันที่ 26 มีนาคม 2563 จนถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2565
3. ขอบเขตเชิงพื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ท่องเที่ยวโดยรอบเขตวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลกที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

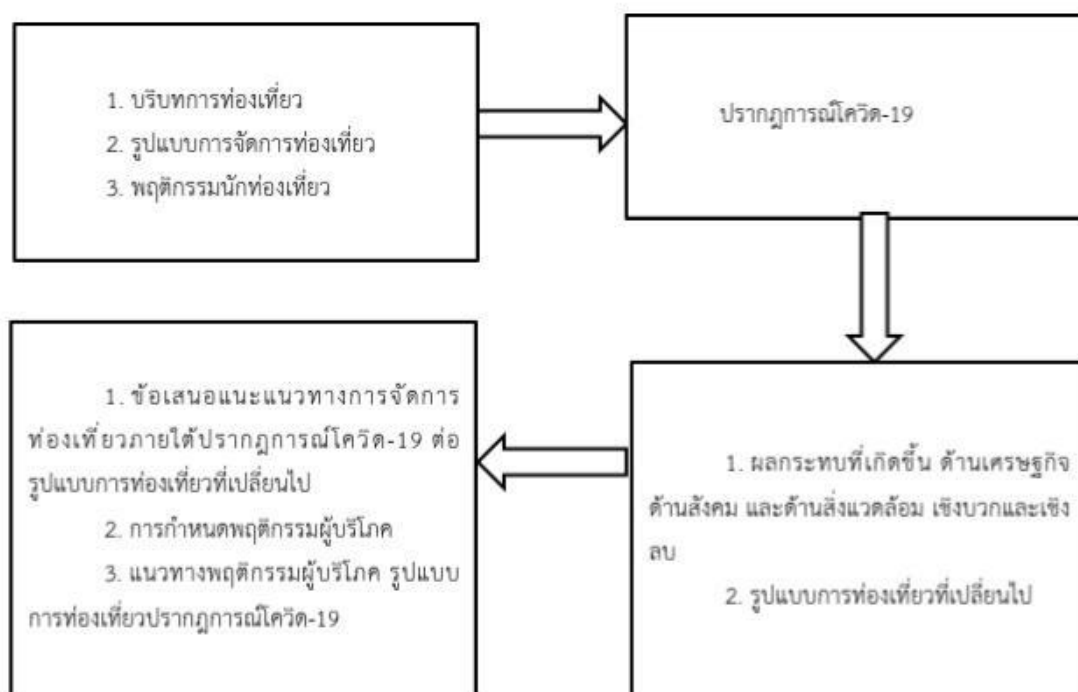
1. ทราบผลกระทบจากการระบาดของโรคโควิด-19 ที่มีผลต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก
2. ทราบแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก ในโรคระบาดโควิด-19

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

ผลกระทบ หมายถึง ผลกระทบทางสังคม เศรษฐกิจ ที่มีผลต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา การระบาดของโรคโควิด-19 หมายถึง โรคติดต่อที่เกิดจากเชื้อไวรัสเป็นการแพร่ระบาดจากคนสู่คนผ่านทางฝอยละออง สารคัดหลั่ง ซึ่งขับออกมาจากการพูด ไอ หรือจามจากทางจมูกและปาก

การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา หมายถึง การท่องเที่ยวเพื่อขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การเดินทางไปปฏิบัติธรรมเนื่องจากเลื่อมใสในเหตุของพุทธศาสนาและซาบซึ้งถึงสถาปัตยกรรมของซากปรักหักพังในบริเวณวัด

1.6 กรอบแนวคิดการวิจัย



ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิด

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาผลกระทบของการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร บทความ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีรายละเอียดดังนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา
- 2.2 โรคระบาดโควิด-19
 - 2.2.1 สถานการณ์โควิด-19
 - 2.2.2 จุดเริ่มต้นของวิกฤติโควิด-19 ที่ส่งผลต่อสถานการณ์การท่องเที่ยวไทย
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบของการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19
- 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความเสี่ยง
- 2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา

2.1.1 ความหมายของการท่องเที่ยว

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2556) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวว่า หมายถึง เที่ยวไป มีคำอธิบายเพิ่มเติมว่า การท่องเที่ยวตามความหมายในภาษาไทยนั้น ใช้คำว่า “ไปเที่ยว” มีความหมายว่า การเดินทางไปยังสถานที่ใดที่หนึ่งทั้งใกล้และไกล เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน ขยายความการท่องเที่ยวให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ในนิยามขององค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization : WTO) ได้กำหนดว่า การท่องเที่ยวจะต้องมีลักษณะเป็นสากล ที่มีเงื่อนไขอยู่ 3 ประการ คือ

- 1) ต้องเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว (ไม่มากกว่า 1 ปี ติดต่อกัน)
- 2) ต้องมีสถานที่ปลายทางที่ประสงค์จะไปเยี่ยมเยือน และไปด้วยความสมัครใจ ไม่ใช่เพื่อทำสงคราม
- 3) ต้องมีจุดมุ่งหมายของการเดินทาง โดยไปเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ต้องมีใช้เพื่อการประกอบอาชีพและไปอยู่ประจำ แต่เดินทางไปเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อเยี่ยมเยือนญาติมิตร เพื่อความเบิกบาน บันเทิงเรีงรมย์ เพื่อเล่นกีฬาต่างๆ เพื่อการประชุม สัมมนา เพื่อศึกษาหาความรู้และเพื่อการติดต่อธุรกิจ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2555) ให้ความหมายว่า “การท่องเที่ยว” (Tourism) เป็นคำที่มีความหมายกว้าง ซึ่งไม่ได้หมายความว่าเฉพาะว่าเป็นเพียงการเดินทางเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ

หรือเพื่อสนุกสนานบันเทิงเริงรมย์เท่านั้น หากแต่เป็นการเดินทางเพื่อการประชุมสัมมนา เพื่อศึกษาหาความรู้เพื่อการกีฬา การเยี่ยมเยือนญาติพี่น้อง ก็นับได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวทั้งสิ้น

สมชาติ อุอัน (2557) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเคลื่อนย้ายของผู้คนจากแห่งหนึ่งไปสู่อีกแห่งหนึ่ง ซึ่งรวมไปถึงการเดินทางภายในประเทศและการเดินทางระหว่างประเทศ นอกจากนี้การเดินทางเพื่อการประชุมสัมมนา เพื่อศึกษาหาความรู้เพื่อการกีฬา เพื่อการติดต่อธุรกิจ ตลอดจนการเยี่ยมญาติพี่น้องก็นับเป็นการท่องเที่ยวทั้งสิ้น โดยในหลักเกณฑ์ความหมายกำหนดได้โดยเงื่อนไข 3 ประการ ดังนี้

- (1) เดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังสถานที่อื่นเป็นการชั่วคราว
- (2) เดินทางด้วยความสมัครใจ
- (3) เดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆ ที่มีใช้เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2558) ได้สรุปความหมายว่า การท่องเที่ยวเป็นเรื่องของการเดินทาง (Travel) ถ้าไม่มีการเดินทาง ก็ไม่มีการท่องเที่ยว แต่ต้องเป็นการเดินทางที่เป็นการชั่วคราวด้วยความสมัครใจมิใช่การบังคับหรือเพื่อสินจ้าง แต่เพื่อวัตถุประสงค์อื่นๆ เช่น การพักผ่อนหย่อนใจ ความสนุกสนานเพลิดเพลิน การศึกษา ศาสนา กีฬา เยี่ยมญาติมิตร ติดต่อธุรกิจ การประชุมสัมมนา เป็นต้น ซึ่งการเดินทางจะไม่ใช้การท่องเที่ยวหากอยู่ในเงื่อนไข 6 ประการดังต่อไปนี้

- 1) เป็นการเดินทางเพื่อประกอบอาชีพหรือประกอบธุรกิจใดธุรกิจหนึ่งในประเทศที่เดินทางไป
- 2) เป็นการเดินทางโดยตั้งใจจะไปตั้งถิ่นฐานถาวรในประเทศที่เดินทางไป
- 3) เป็นการเดินทางเข้าไปประเทศใดประเทศหนึ่งเพื่อปฏิบัติงานด้านการทูตหรือองค์การระหว่างประเทศหรือเอกชนอื่นๆ โดยได้รับค่าจ้างตอบแทน
- 4) เป็นการเดินทางเข้าพรมแดนไปทำงานนอกประเทศทุกวันเป็นประจำ
- 5) เป็นการเดินทางผ่านโดยไม่แวะลง แม้ว่าการเดินทางจะอยู่ในอาณาเขตของประเทศหนึ่งประเทศใดเป็นเวลานานมากกว่า 24 ชั่วโมงก็ตาม
- 6) เป็นการเดินทางที่ถูกบังคับให้เดินทาง เช่น การนำกองทหารเคลื่อนย้ายจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง เป็นต้น

ธนภุต สังข์เฉย (2560) กล่าวไว้ว่า การท่องเที่ยวเป็นคำที่มีความหมายค่อนข้างกว้าง เพราะมิได้หมายความว่าแค่การเดินทางเพียงอย่างเดียว หรือมีมุมมองเฉพาะในส่วนของผู้เดินทางเท่านั้น หากพิจารณาจากกระบวนการของการท่องเที่ยวจะพบว่า เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นซึ่งกันและกันระหว่างนักท่องเที่ยว ผู้จัดบริการด้านการท่องเที่ยว หน่วยงานของรัฐในท้องถิ่น และประชาชนในแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้น หากจะอธิบายความหมายของคำว่า การท่องเที่ยวให้ครอบคลุม อาจต้องพิจารณา 4 ประเด็น

1) นักท่องเที่ยว หมายถึง ผู้ที่เดินทางไปเยือนแหล่งท่องเที่ยวด้วยวัตถุประสงค์ต่าง ๆ โดยที่วัตถุประสงค์ในการเดินทางของนักท่องเที่ยวจะเป็นปัจจัยกำหนดกิจกรรม และแหล่งท่องเที่ยวที่เลือกเดินทางไปเยือน

2) ผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยว หมายถึง ผู้ประกอบการที่ผลิตสินค้าและบริการ เพื่อตอบสนองความต้องการหรือวัตถุประสงค์ในการเดินทางของนักท่องเที่ยว

3) หน่วยงานภาครัฐ หมายถึง องค์กรของรัฐที่มีหน้าที่ดูแลกำกับการท่องเที่ยวให้เป็นไปตามนโยบายที่รัฐได้วางไว้

จากการศึกษาความหมายและแนวคิดการท่องเที่ยวสรุปได้ว่า การท่องเที่ยว คือ การเดินทางจากที่ที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งด้วยเหตุผลที่แตกต่างกันออกไป ไม่ว่าจะเป็นการพักผ่อน การทำงาน การเยี่ยมญาติ หรือการแสวงหาความรู้ใหม่ อีกทั้งการท่องเที่ยวนั้นยังเป็นส่วนหนึ่งที่กระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม การพัฒนาเศรษฐกิจ และการมีส่วนร่วมของชุมชนในปัจจุบันอีกด้วย ซึ่งจากนิยามการท่องเที่ยวดังกล่าว ได้นำไปสู่การท่องเที่ยวรูปแบบอื่นๆ ที่น่าสนใจ อาทิ การท่องเที่ยวเชิงศาสนา เป็นต้น

2.1.2 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา

ผู้เชี่ยวชาญและนักวิชาการด้านการท่องเที่ยวต่างให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงศาสนาไปตามทัศนคติที่หลากหลาย ดังนี้

กรมการท่องเที่ยว (2559) กล่าวว่า การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาเพื่อเพิ่มทางเลือกให้กับนักท่องเที่ยวหรือผู้ที่สนใจ ที่ต้องการการเสริมสร้างความเจริญทางจิตใจและความเป็นมงคลให้กับชีวิตเพื่อสนับสนุนให้เกิดการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมอันดีงามและสถาปัตยกรรมของประเทศไทยที่มีอยู่อย่างยั่งยืน อีกทั้งเพื่อกระตุ้นการท่องเที่ยวในรูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรม (Cultural based tourism) รวมถึงการท่องเที่ยวเชิงความสนใจพิเศษอีกด้วย

ศุภลักษณ์ อัครางกูล (2557) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงศาสนา เป็นการเดินทางโดยมีเหตุผลทางศาสนาเป็นหลัก ถือเป็นปฏิบัติที่มาตั้งแต่ยุคแรก ๆ ซึ่งเหตุผลในการเดินทางที่แท้จริงแล้วอาจไม่มีการท่องเที่ยวเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่ในปัจจุบัน การเดินทางลักษณะนี้จะรวมกิจกรรมอื่นนอกเหนือจากกิจกรรมทางพุทธศาสนา ซึ่งอาจรวมถึงการเดินทางไปสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือประกอบพิธีกรรม อย่างไรก็ตามก็ตีกิจกรรมบางอย่างได้ลดความนิยมไปเนื่องจากจำนวนผู้ที่นับถือศาสนาหรือความเชื่ออันลดลง สถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนามีได้มีเพียงผู้ที่นับถือศาสนานั้นที่เข้าเยี่ยมชม หากแต่นักท่องเที่ยวอื่น ๆ ยังให้ความสนใจเข้าร่วมชมความงาม หรือเข้าไปพักผ่อนสงบจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในสภาพสังคมที่วุ่นวายในปัจจุบัน ผู้คนนิยมสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนาเป็นที่พึ่งพิงทางจิตใจกันเสียมากกว่า

ชนัญ วงษ์วิภาค (2558) ได้กล่าวไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงศาสนามีความสัมพันธ์กับมิติการท่องเที่ยวยุคใหม่อย่างแยกออกจากกันไม่ได้ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้นได้กลายมาเป็นมนุษย์สร้างวัฒนธรรม โดยพื้นฐานแล้วมนุษย์ในโลกมีภัยทางกาย 4 อย่างคือ ความหิวโหย ความร้อน-หนาว ความหวาดกลัวและความป่วยไข้ มนุษย์จึงสร้างสรรค์ปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เมื่อร่างกายอยู่รอดและเจริญเติบโต มนุษย์ก็ต้องการพักผ่อนและความเพลิดเพลิน ดังนั้นการท่องเที่ยวจึงเป็นโอกาสหนึ่งที่ช่วยเพิ่มสีสันและประสบการณ์ใหม่ ๆ ให้กับชีวิต การท่องเที่ยวเชิงศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ประกอบด้วยความเชื่อและแบบแผนพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ การท่องเที่ยวเชิงศาสนาในส่วนอื่น ๆ ของโลก ก็มักจะจัดขึ้นตามวัฒนธรรมในเทศกาลงานประจำปี และจัดขึ้นในโอกาสพิเศษ (event tourism and invented tourism) เช่นกัน สำหรับวัฒนธรรมของไทยที่มีพัฒนาการมายาวนาน จากการผสมผสานพื้นฐานของท้องถิ่นกับอิทธิพลของอารยธรรมอินเดียและขอม รวมทั้งวัฒนธรรมจีนและวัฒนธรรมตะวันตกในยุคหลัง ทำให้เกิด ศาสนสถานที่มีเอกลักษณ์ทางศิลปะ มีประวัติความเป็นมา เหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยดึงดูดให้มีผู้มาเยือน และเมื่อการท่องเที่ยวตามสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เราจึงเรียกว่า เป็นการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา

พระมหาสุริยา อภิวิฑฒโน (2558) มีแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาว่า สังคมไทยนั้นมีความศรัทธา ความเชื่อในพระพุทธศาสนามานาน แยกกันไม่ออก บ้านอาศัยวัด วัดอาศัยบ้าน วัดนั้นมีส่วนสำคัญต่อสังคมไทยเราเป็นอย่างมาก เป็นที่พึ่งทางกาย เป็นที่พึ่งทางใจ เป็นสถานที่ขัดเกลาจิตใจพัฒนาจิตใจ เป็นสถานที่ศึกษาหาความรู้ เป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นที่พักอาศัยและเป็นสถานที่จัดกิจกรรมต่าง ๆ วัดแบ่งเขตความสำคัญดังต่อไปนี้

- 1) เขตพุทธาวาส ได้แก่ พระอุโบสถ พระปราสาท พระเจดีย์ พระเจดีย์บรรจุพระบรมอัฐิ พระมหากษัตริย์ เป็นต้น โดยเฉพาะพระอุโบสถนั้น เป็นสถานที่ทำสังฆกรรมของพระสงฆ์
- 2) พระอารามหลวง เป็นวัดที่พระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์ทรงสร้าง หรือทรงบูรณปฏิสังขรณ์และทรงให้การอุปถัมภ์ เป็นวัดที่สร้างขึ้นอย่างมีแบบแผน ถูกลักษณะของการสร้างวัดตามรูปแบบประเพณี
- 3) วัดเป็นศูนย์รวมของการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น วันสำคัญทางศาสนามีการสวดมนต์ เวียนเทียน ฟังเทศน์ฟังธรรม ประกวาดตบปัญหาธรรมะสำหรับเยาวชน มอบทุนการศึกษา เป็นต้น วันหยุดพิเศษต่าง ๆ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา มีการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม รักษาศีล 8 และวัดจัดกิจกรรมวันเทศกาลต่าง ๆ เช่น ปีใหม่มีการสวดมนต์ข้ามปี ก่อเจดีย์ทราย เจดีย์ข้าวสารในวันสงกรานต์ ขอขมาแม่น้ำในวันลอยกระทง เป็นต้น

จากการศึกษาความหมายและแนวคิดการท่องเที่ยวสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาเป็นการท่องเที่ยวที่แบ่งออกเป็นสองลักษณะ คือ การท่องเที่ยวเพื่อขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเป็นการ

ท่องเที่ยวแบบพักผ่อนหย่อนใจ ไม่ได้ใช้เวลานานและเป็นการท่องเที่ยวเพื่อแสวงหาความสบายใจของตนเอง ส่วนในลักษณะที่สองคือ การเดินทางไปปฏิบัติธรรมเนื่องจากเลื่อมใสในเหตุของพุทธศาสนา และซาบซึ้งถึงสถาปัตยกรรมของซากปรักหักพัง นักท่องเที่ยวประเภทนี้จะเดินทางไปอย่างน้อยครั้ง 1 เดือนและเดินทางเป็นประจำไม่ต่ำกว่าปีละ 4 ครั้ง อาจเรียกได้ว่า เป็นการแสวงบุญก็ว่าได้ ซึ่งจากการศึกษาความหมายของการท่องเที่ยวเชิงศาสนาจะสามารถแบ่งนักท่องเที่ยวออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ โดยลักษณะการท่องเที่ยวของแต่ละบุคคลย่อมโดยจัดประเภทตามพฤติกรรมและโปรแกรมของทัวร์ที่นักท่องเที่ยวเลือกไปด้วยความสมัครใจ แต่อย่างไรก็ตามยังพบการท่องเที่ยวรูปแบบอื่น ๆ ในสังคมที่น่าสนใจเช่นกัน

2.1.3 วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา

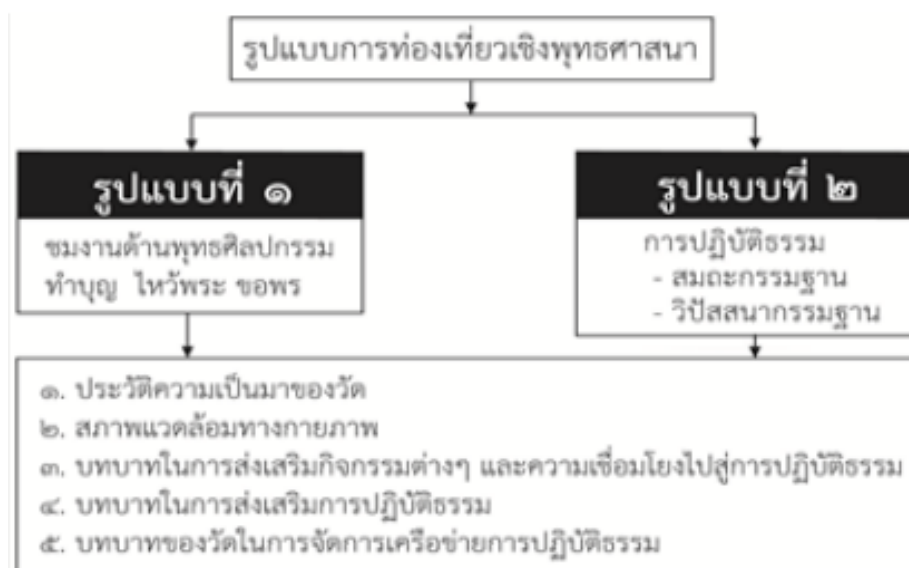
จากความหมายของการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลาย ทำให้เห็นว่าคุณลักษณะการท่องเที่ยวเชิงพุทธมีความแตกต่างจากการท่องเที่ยวทั่วไป คือ วัตถุประสงค์หลักในการเดินทางท่องเที่ยวไม่ใช่เพื่อชื่นชมความงดงามของศาสนสถานเท่านั้น หากแต่เป็นการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาและแสวงหาความรู้การพัฒนาจิตใจหรือการเข้าถึงนามธรรมที่เป็นองค์รวมของสรรพสิ่งทั้งปวง และการปฏิบัติในแนวทางที่ถูกต้อง ซึ่งพระมหาสุทิตย์ อาภากรโธ (อบอุณ) และคณะ (2556) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาไว้ดังนี้

- 1) เพื่อการศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติในแนวทางที่ถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนา
- 2) เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจของผู้เดินทางให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง
- 3) เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีงามระหว่างเพื่อนมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อม
- 4) เพื่อเป็นการสร้างประโยชน์ ความสงบสุข สันติภาพ ต่อมวลมนุษยชาติและต่อสรรพสิ่งอย่างเกื้อกูล

จากการศึกษาวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงศาสนาสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงศาสนามีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนได้รู้จักรูปแบบหลักธรรมคำสอนในรูปแบบที่แตกต่างออกไปจากรูปแบบเดิม เป็นการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาและแสวงหาความรู้การพัฒนาจิตใจที่สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจของพุทธศาสนิกชนในการดำเนินชีวิตและสร้างความสงบสุขและสร้างความสัมพันธ์อันดีงามระหว่างเพื่อนมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อม

2.1.4 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2563) ได้กล่าวถึงรูปแบบและเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวของวัดในสังคมไว้ 2 รูปแบบ ดังนี้



ภาพที่ 2.1 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา
ที่มา : <http://oldweb.mcu.ac.th/userfiles/file.pdf>

การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา ในรูปแบบที่ 1 ของวัดในสังคมไทยที่ส่งเสริมเป็นแหล่งท่องเที่ยวจะพยายามรักษาภาพลักษณ์ที่ดีในการดูแลนักท่องเที่ยวให้มีความพึงพอใจกับการที่ได้เข้ามาเที่ยวชมมีการจัดสภาพแวดล้อมทั้งภายนอกวัดและภายในวัดให้มีความเรียบร้อยสะอาดตา จัดเจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวก จัดทำสิ่งอำนวยความสะดวกให้อยู่ในสภาพที่ต้อยเสมอสบาย เช่น ป้ายแผนผัง ป้ายบอกทิศทางไปยังสถานที่ต่างๆ ที่เข้าใจง่ายและเป็นสากล มีเจ้าหน้าที่ดูแลห้องน้ำ ห้องสุขาให้สะอาดอยู่เสมอสบายและจัดไว้เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวทุกเพศ ทุกวัยและผู้พิการ ส่วนสำคัญอีกจุดหนึ่งที่มีความสำคัญกับสภาพภูมิอากาศในเมืองไทย และวัดส่วนมากนิยมจัดทำไว้คือการจัดสถานที่พักผ่อนหย่อนอารมณ์ที่เปิดโล่งโปร่งตาและสงบ มีแผ่นพับแนะนำสถานที่ หนังสือติดตั้งแผ่นป้ายเชิญชวนให้ผู้สนใจและมีเวลาพอได้ฝึกทดลองการปฏิบัติธรรมและเรียนรู้พุทธธรรมตามสมควร รวมทั้งติดตั้งแผ่นป้ายปฏิทินการจัดกิจกรรมของวัดตลอดปี ที่ผ่านการออกแบบสวยงามเข้าใจง่าย เพื่อทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์ถึงบทบาทที่วัดมีหน้าที่ต้องทำตามคำสั่งที่กำหนดไว้ บทบาทที่วัดส่งเสริมและการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่วัดจัดขึ้นเหล่านี้สามารถสร้างความเชื่อมโยงให้นักท่องเที่ยวบางคนสนใจเข้ามาชมงานพุทธศิลป์ที่เป็นวัดพุทธธรรมให้สามารถพัฒนาไปสู่การเรียนรู้พุทธธรรมที่เป็นนามธรรมภายในจิตใจของตนได้

จากความเชื่อมโยงมาสู่การปฏิบัติธรรมที่ต่อเนื่องในวัดทั้งที่อยู่ในกรุงเทพมหานคร และวัดที่มีการปฏิบัติธรรมในทุกภูมิภาคทั่วประเทศไทย มีความคล้ายคลึงกันในแบบของการดำเนินงานคือ วัดใดมี

เจ้าสำนักที่มีชื่อเสียงในด้านการปฏิบัติธรรม จัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม มีการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง จะส่งผลให้มีผู้สนใจเข้าร่วมการปฏิบัติธรรมเป็นจำนวนมาก และในที่สุดจะประกอบกันเป็นเครือข่ายการปฏิบัติธรรม โดยการจัดเป็นวัดหลัก (วัดแม่ข่าย) ได้แก่ วัดที่มีความพร้อมในทุก ๆ ด้าน อาทิ สถานที่ บุคลากร ปัจจัยการกินอยู่ เป็นต้น และวัดที่เป็นวัดสาขาของวัดหลัก ได้แก่ วัดที่ยังขาดความพร้อม เช่น ขาดพระอาจารย์ผู้สอนกรรมฐาน (พระวิปัสสนาจารย์) ขาดเจ้าหน้าที่ดูแล เป็นต้น ซึ่งในส่วนของ การปกครองคณะสงฆ์ทั้งวัดหลักและวัดสาขาทั้งหมดจะเป็นเครือข่ายที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของมหาเถรสมาคม ฝ่ายสำนักปฏิบัติธรรม ที่เป็นองค์กรสูงสุดในการปกครองคณะสงฆ์ไทย

พระมหาบุญพิเศษฐ์ จันทรเมือง (2555) ได้แบ่งกิจกรรมการท่องเที่ยวยุทธศาสนา ไว้ดังนี้

1) กิจกรรมการเข้าร่วมพิธีกรรม เป็นกิจกรรมการเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันวิสาขบูชา

2) กิจกรรมการพักผ่อนหย่อนใจ เป็นพฤติกรรมการเข้าร่วมกิจกรรมสันทนาการ เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ โดยเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นภายในบริเวณวัดเป็นสำคัญ เช่น งานประจำปี งานวัดในเทศกาลต่างๆ เช่น วันสงกรานต์ วันลอยกระทง วันขึ้นปีใหม่

3) กิจกรรมการปฏิบัติธรรม เป็นการทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเป็นกิจกรรมที่ดำเนินการขึ้นภายในวัดอาจจัดในรูปของโปรแกรมการปฏิบัติธรรมซึ่งจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามวิธีการของผู้จัด เช่น การสมาทานศีล 5 การฟังธรรมเทศนา

4) กิจกรรมการสืบทอดพระพุทธศาสนา เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา เช่น งานเกี่ยวกับการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานต่างๆ ของวัด งานกฐิน งานผ้าป่า งานบวชนาคน

5) กิจกรรมการเป็นที่พึ่งทางใจ เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นตามความประสงค์ส่วนตัว โดยในประเทศไทยนั้นประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ การดำเนินกิจกรรมทางศาสนาจึงนับว่าเป็นที่พึ่งทางใจของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป เช่น การถวายดอกไม้ธูปเทียนเพื่อใช้บูชาพระและการทำบุญตักบาตร

6) กิจกรรมการเข้าวัดอุ้มงคล เป็นกิจกรรมที่วัดได้จัดทำขึ้นเพื่อหาเงินรายได้เข้าวัดเพื่อนำไปทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา หรือปฏิสังขรณ์ภายในบริเวณวัด และจัดให้พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้เข้าไปบูชาตามกำลังศรัทธา

พระมหาสุทธิชัย อากาศโร (อบอู่) (2554) ได้ศึกษาวิจัยรูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร ซึ่งพบว่า รูปแบบและกระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร ที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธนั้นมีรูปแบบและกิจกรรมที่เหมาะสม 4 ประการ คือ

1) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เน้นการเที่ยวชมสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และการเที่ยวชมบริเวณวัดที่อาศัยความงดงามทางด้านศิลปกรรม ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ความเป็นเอกลักษณ์และความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยวเป็นปัจจัยในการดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว

2) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแนวพุทธ เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะของการไหว้พระ การท่องเที่ยวตามเทศกาลและวันสำคัญของวัฒนธรรมประเพณีของไทย และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีความเกี่ยวข้องกับศิลปกรรมที่มีอยู่ภายในวัด ที่อาศัยความเป็นเอกลักษณ์ด้านวิถีชีวิต ภูมิปัญญาวัฒนธรรม ประเพณี ความต่อเนื่องของการสืบสานประเพณี ความเป็นมาของประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องเป็นเครื่องดึงดูดใจในการเที่ยวชม

3) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาความรู้ เป็นการท่องเที่ยวของผู้ที่สนใจในลักษณะของการเรียนรู้ที่มีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ของบุคคลและสิ่งแวดล้อมทางศิลปกรรม เช่น พุทธศิลป์ สถาปัตยกรรมที่อาศัยประวัติศาสตร์ ความเป็นเอกลักษณ์ องค์ความรู้ และกระบวนการสร้างสรรค์ที่อยู่ภายในวัดหรือศิลปกรรมนั้นๆ เป็นเครื่องดึงดูดใจ

4) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวและการศึกษาเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาในเชิงลึก โดยเป็นการศึกษาถึงหลักพุทธธรรม การปฏิบัติสมาธิ วิปัสสนา การไหว้พระ สวดมนต์ ที่อาศัยความสนใจเฉพาะของนักท่องเที่ยวในด้านพระพุทธศาสนา และวิถีชีวิตของชาวพุทธเป็นเครื่องดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว

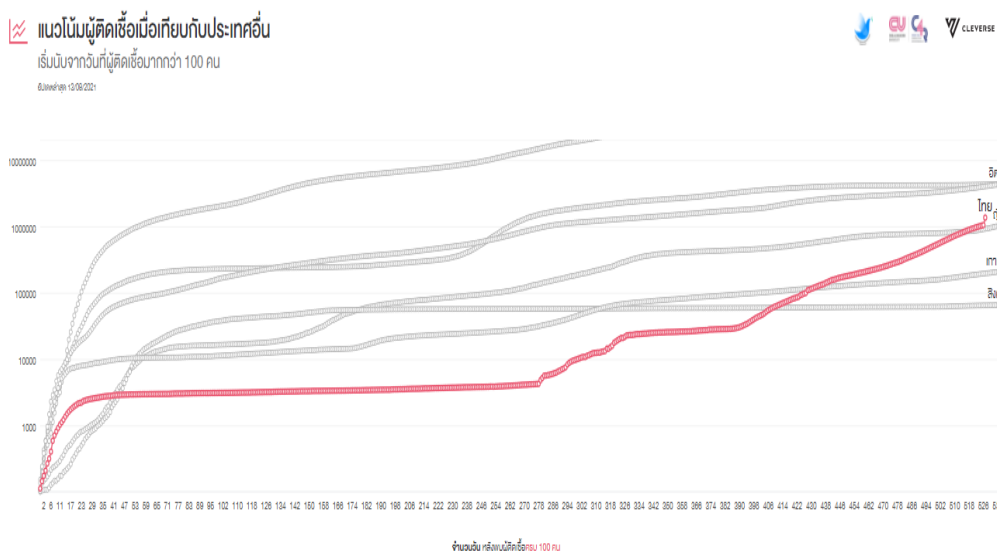
ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในปัจจุบันมีความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรม การพักผ่อนหย่อนใจ การปฏิบัติธรรม การสืบทอดพระพุทธศาสนา การมีที่พึ่งทางใจ และการเข้าวัดอุ้มบาตร เป็นต้น

2.2 โรคระบาดโควิด-19

กรมควบคุมโรค (2563) ได้อธิบายเกี่ยวกับโรคอุบัติใหม่ไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ที่ประกอบด้วยลักษณะของโรค อาการของผู้ป่วย การรักษา ลักษณะของเชื้อไวรัส การป้องกันตนเอง และการแพร่กระจายของเชื้อ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้ ไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 เป็นตระกูลของไวรัสที่ก่อให้เกิดอาการป่วยตั้งแต่โรคไข้หวัดธรรมดาไปจนถึงโรคที่มีความรุนแรงมาก เช่น โรคระบบทางเดินหายใจตะวันออกกลาง (MERS-CoV) และโรคระบบทางเดินหายใจเฉียบพลันรุนแรง (SARS-CoV) เป็นต้น ซึ่งเป็นสายพันธุ์ใหม่ที่ไม่เคยพบมาก่อนในมนุษย์ก่อให้เกิดอาการป่วยระบบทางเดินหายใจในคน และสามารถแพร่เชื้อจากคนสู่คนได้ โดยเชื้อไวรัสชนิดนี้พบครั้งแรกในการระบาดในเมืองอู่ฮั่น มณฑลหูเป่ย์ สาธารณรัฐประชาชนจีน ในช่วงปลายปี 2019

2.2.1 สถานการณ์โควิด-19

ศูนย์ปฏิบัติการภาวะฉุกเฉิน กรมควบคุมโรค (2564) ได้รายงานสถานการณ์การติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ณ วันที่ 11 กันยายน 2564 ในระดับโลก พบผู้ติดเชื้อสะสมรวมมากกว่า 224 ล้านคน โดยจำนวนผู้ติดเชื้อรายวันเริ่มมีแนวโน้มลดลงจากเดือนสิงหาคม 2564 แต่ยังคงอยู่ในระดับมากกว่า 5 แสนคนต่อวัน โดยยังคงมีการระบาดมากในประเทศสหรัฐอเมริกา อินเดีย สหราชอาณาจักร และตุรกี ในภูมิภาคอาเซียนนั้นยังคงมีการระบาดอย่างมาก โดยเฉพาะในมาเลเซีย ฟิลิปปินส์และเวียดนาม ซึ่งมีจำนวนผู้ติดเชื้อรายวันมากกว่า 1 หมื่นราย ส่วนในประเทศไทย พบผู้ติดเชื้อสะสมจากการระบาดในระลอกเดือนกันยายน พ.ศ. 2564 พบว่ามีทั้งสิ้น 1,339,281 ราย ในปัจจุบันข้อมูล ณ วันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2564 มีจำนวนผู้ติดเชื้อในประเทศรายใหม่ 14,459 รายจาก 77 จังหวัด และมีผู้ติดเชื้อรายใหม่ในเรือนจำอีก 726 ราย แนวโน้มจำนวนผู้ติดเชื้อรายวันมีแนวโน้มลดลง แต่ยังคงอยู่ในระดับมากกว่า 1.3 หมื่นรายต่อวัน โดยผู้ติดเชื้อรายใหม่ยังคงพบเป็นจำนวนมากในภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้จังหวัดที่พบผู้ติดเชื้อจำนวนมากในระลอกนี้ได้แก่ กทม. สมุทรปราการ สมุทรสาคร ชลบุรีและนนทบุรีซึ่งยังคงพบกลุ่มก้อนการระบาดใหม่ในสถานที่ทำงาน โรงงานต่าง ๆ อยู่ และแพร่เชื้อต่อลงสู่ชุมชน และในครัวเรือน การเสียชีวิตจากการระบาดในระลอกนี้อยู่ที่ 14,079 ราย คิดเป็นอัตราการเสียชีวิตร้อยละ 1.05 โดยผู้เสียชีวิตส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุและผู้ที่มีโรคประจำตัวเรื้อรัง ซึ่งส่วนใหญ่ไม่มีประวัติการได้รับวัคซีน ส่วนสถานการณ์การฉีดวัคซีนในประเทศไทยมีการฉีดไปแล้วมากกว่า 39.6 ล้านโดส โดยมีผู้ที่ได้รับวัคซีนตั้งแต่ 2 โดสขึ้นไปมากกว่า 12 ล้านราย จึงคาดว่าในสัปดาห์นี้ (วันที่ 3 – 10 ตุลาคม พ.ศ. 2564) ถึงแม้จะพบแนวโน้มจำนวนผู้ติดเชื้อลดลง แต่น่าจะยังคงอยู่ในจำนวนที่สูงมากกว่า 1 หมื่นราย ณ วันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2564 แม้จะเริ่มมีมาตรการผ่อนคลายเป็นบ้างแล้ว แต่ก็ควรยังคงเฝ้าระวังในกลุ่มผู้ป่วยที่มีอาการเข้าได้กับนิยามอย่างต่อเนื่อง สอบสวนโรคในกรณีกลุ่มก้อนการระบาดเพื่อค้นหาสถานที่เสี่ยงและปัจจัยเสี่ยง และรีบดำเนินการมาตรการควบคุมโรค รวมถึงการสื่อสารให้กับประชาชนเพื่อยังคงรักษาระดับความเข้มข้นของมาตรการป้องกันโรค โดยเฉพาะในพื้นที่ควบคุมสูงสุดและเข้มงวด สวมใส่หน้ากากอนามัย ล้างมือบ่อย ๆ ทำงานอยู่ที่บ้านให้ได้มากที่สุด ลดการเดินทางที่ไม่จำเป็นโดยเฉพาะสถานที่เสี่ยงที่จะมีคนรวมกันเป็นจำนวนมาก และเข้ารับวัคซีนตามสิทธิของตนเอง



ภาพที่ 2.2 แนวโน้มสถานการณ์ผู้ติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019
(เดือนสิงหาคม ถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2564)

ที่มา : <https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/file/situation/situation-no617-110964.pdf>

2.2.2 จุดเริ่มต้นของวิกฤติโควิด-19 ที่ส่งผลต่อสถานการณ์การท่องเที่ยวไทย

สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2563) จากข้อมูลบัญชีประชาชาติด้านการท่องเที่ยว (Tourism Satellite Account : TSA) แสดงให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่มีต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยมาอย่างต่อเนื่องตลอดช่วงเกือบ 10 ปีที่ผ่านมา (ปีพ.ศ.2553-2562e) โดยการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและนักท่องเที่ยวต่างชาติในปี พ.ศ. 2553 เท่ากับ 976,703.55 ล้านบาท ได้ก่อให้เกิดผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศด้านการท่องเที่ยว (Tourism direct and indirect Gross Domestic Product) เท่ากับ 954,734.55 ล้านบาท คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 8.83 ของ GDP รวมทั้งประเทศ และก่อให้เกิดการจ้างงาน 3,931,599 คน หรือประมาณ ร้อยละ 10.34 ของการจ้างงานรวมทั้งประเทศ หลังจากนั้น 9 ปีต่อมา ในปีพ.ศ. 2562 มีการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและนักท่องเที่ยวต่างชาติเท่ากับ 3,053,839.39 ล้านบาท เพิ่มขึ้นประมาณ 3.13 เท่าตัว ก่อให้เกิดผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศด้านการท่องเที่ยว (Tourism direct and indirect Gross Domestic Product) เท่ากับ 2,976,402.80 ล้านบาท คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 17.64 ของ GDP รวมทั้งประเทศและก่อให้เกิดการจ้างงาน 4,416,075 คน หรือประมาณ ร้อยละ 11.74 ของการจ้างงานรวมทั้งประเทศ สำหรับในช่วงไตรมาสแรก (เดือนมกราคม – มีนาคม) ของปี 2563 เนื่องจากเกิดเหตุการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 แพร่กระจายไปทั่วโลก

นับตั้งแต่ต้นเดือนกุมภาพันธ์เป็นต้นมา มีการห้ามการเดินทางทั้งระหว่างประเทศและในประเทศ ส่งผลให้ภาวะการท่องเที่ยวลดลงอย่างมากเป็นประวัติการณ์การใช้จ่ายเพื่อการท่องเที่ยวโดยรวมทั้งหมดมีมูลค่าตลอดช่วงไตรมาสเหลือเพียงเท่ากับ 524,570.19 ล้านบาท ลดลงจากระยะเดียวกันของปีที่แล้ว ร้อยละ 37.56 ส่งผลให้การผลิตบริการท่องเที่ยวของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมอื่นที่เกี่ยวข้อง วัดในรูปของ Tourism direct and indirect Gross Domestic Product มีมูลค่าเท่ากับ 539,150.44 ล้านบาท คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 12.91 ของ GDP ของประเทศ เกิดการจ้างงานในไตรมาสแรก 4,546,893คน คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 12.15 ของจำนวนการจ้างงานรวมทั้งประเทศ

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบของการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19

แนวคิดทฤษฎีที่นำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้นำเอาแนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคม จากแนวคิดของแวนเคลย์และคณะ (Vanclay et al., 2000) ผลกระทบทางสังคมอาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหัวข้อหนึ่งหัวข้อใดหรือมากกว่าหนึ่งหัวข้อดังต่อไปนี้

- 1) วิถีชีวิตพื้นฐานการดำเนินชีวิต การทำงาน การละเล่น รวมถึงการติดต่อซึ่งกันและกันในชีวิตประจำวันแต่ละวัน
- 2) วัฒนธรรมจารีตประเพณีค่านิยมของกลุ่ม ภาษาที่ใช้ในการสื่อสารในกลุ่มและภาษาท้องถิ่น
- 3) ชุมชนความร่วมมือเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน การให้บริการและสิ่งอำนวยความสะดวกภายในชุมชน
- 4) สิ่งแวดล้อมเรื่องคุณภาพของอากาศและน้ำ อาหารการกิน ฝุ่นละอองและเรื่องเสียง ความพอเพียงของอนามัยของชุมชน สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ชุมชนต้องสามารถเข้าถึงและควบคุมได้
- 5) สุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี หมายถึง “ความสมบูรณ์ทางกายและมีสุขภาพจิตดี มีสภาพสังคมที่ดีไม่มีโรคภัยไข้เจ็บมาเบียดเบียน” โดยสรุปคือหมายถึงปัจเจกชนที่อาศัยในสังคมนั้น
- 6) ความวิตกกังวลและความปรารถนาที่จะได้ ในเรื่องเกี่ยวกับความปลอดภัยและความวิตกกังวลเกี่ยวกับอนาคตของชุมชน และความปรารถนาที่ชุมชนต้องการให้เป็น เพื่ออนาคตของบุตรหลานของตน

ส่วนผลกระทบทางเศรษฐกิจนั้น มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2554) ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจและความเกี่ยวเนื่องถึงผลกระทบไว้ว่า เป็นความหมายที่รวมความถึง กิจกรรมหรือการผลิตต่าง ๆ ของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรที่มีอันมีค่าและมีอย่างจำกัด เพื่อนำมาตอบสนองความต้องการของมนุษย์ โดยมีพื้นที่และเครือข่ายทางสังคม มีการแลกเปลี่ยนสินค้าและแจกจ่ายบริการตามอุปสงค์และอุปทานระหว่างผู้มีส่วนด้วยกัน และเศรษฐกิจนั้นจะปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย เช่น

รายได้ การผลิต เงินออม การจำหน่ายและการบริโภคใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ของชุมชน ซึ่งเมื่อมีอุปนิสัยเกิดขึ้นทำให้กิจกรรมต่าง ๆ ดังกล่าว มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

พัชรี โพธิ์หัง (2556) กล่าวถึงผลกระทบทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นผลกระทบที่เป็นตัวเงินที่เกิดขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อมในพื้นที่ ซึ่งเป็นผลพลวงมาจากการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ขยายผลโดยผ่านกระบวนการทำการของตัววิศุณ การหมุนเวียนของระบบเศรษฐกิจในวงแคบและกว้างออกไป

สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2563) ได้กล่าวว่าสำหรับผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมจากการระบาดของไวรัสโควิด-19 โดยการสำรวจของ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย และองค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูนิเซฟ ประเทศไทย พบว่า ระยะเวลากว่า 3 เดือน (เดือนมกราคม ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2563) นับตั้งแต่การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ได้เริ่มต้นขึ้นในประเทศไทย สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลให้รัฐบาลกำหนดมาตรการควบคุมโรคที่มีความเข้มงวดและหลากหลายเพื่อจำกัดการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส อาทิ การปิดร้านค้า ห้างสรรพสินค้า การกักตัวกลุ่มเสี่ยงรวมทั้งการกำหนดช่วงเวลาเคอร์ฟิว ส่งผลให้ประเทศไทยมียอดผู้ติดเชื้อใหม่น้อยลงตามลำดับ ถึงแม้สถานการณ์จะเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น แต่มาตรการดังกล่าวส่งผลกระทบต่อทางสังคมและเศรษฐกิจอย่างรุนแรงและต่อเนื่อง โดยผลกระทบนั้นแผ่กระจายในวงกว้างกับคนทุกกลุ่ม อย่างไม่เลือกอายุ อาชีพ การศึกษารวมทั้งสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม

2.3.1 ผลกระทบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในสถานการณ์โควิด-19

Parichat (2020) ผลกระทบที่ตามมาตั้งแต่เดือนมีนาคม 2563 คือ สายการบินของประเทศไทยสูญเสียรายได้ประมาณ 1.15 พันล้านเหรียญสหรัฐ (3.76 หมื่นล้านบาท) เที่ยวบินส่วนใหญ่ถูกยกเลิก หลายสายการบินของไทยอยู่ในภาวะล้มละลาย ปลดพนักงานออก หรือยังจ้างอยู่แต่ลดเงินเดือนหรือไม่จ่ายเงินเดือน (Leave without Pay) ข้อมูลจากสำนักงานตรวจคนเข้าเมืองระบุว่า อัตราผู้มาใช้บริการสนามบินหลักของประเทศอย่างสนามบินสุวรรณภูมิ สนามบินดอนเมือง สนามบินภูเก็ต และสนามบินเชียงใหม่ ลดลงประมาณร้อยละ 34.6 - 85.5 แหล่งท่องเที่ยวแทบทุกแห่งปิดทำการและคาดว่าประเทศไทยจะสูญเสียรายได้จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมากกว่า 5 แสนล้านบาท แรงงานจะตกงานมากกว่า 1 ล้านคนโดยเฉพาะลูกจ้างที่อยู่ในธุรกิจเกี่ยวกับธุรกิจประเภทที่พัก ธุรกิจการผลิตสินค้าและบริการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และธุรกิจการให้บริการอาหาร/เครื่องดื่ม โดยตัวเลขประมาณการของไตรมาสที่ 2 พ.ศ. 2563 ธุรกิจนอุตสาหกรรมนี้ที่ปิดกิจการชั่วคราวแล้ว ได้แก่ ธุรกิจสถานบันเทิง ธุรกิจนวด/สปา (98%), ธุรกิจจัดนำเที่ยว (91%), สวนสนุก/ริมน้ำ (77%), สถานประกอบการพักผ่อน (72%), คมนาคมขนส่ง (42%), ร้านอาหาร (39%) และสินค้าที่ระลึก (10%) ตามลำดับ

สาเหตุที่ภาคการท่องเที่ยวและบริหารได้รับผลกระทบอย่างหนักเป็นเพราะการขยายธุรกิจการท่องเที่ยวแบบก้าวกระโดดโดยไม่มีมาตรการควบคุมและการกระจายความเสี่ยงทางธุรกิจของ

ประเทศ ซึ่งเดิมที่ประเทศไทยเน้นการทำธุรกิจทางการเกษตรเป็นหลัก แต่เมื่อรัฐบาลส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว ผู้ประกอบกิจการทั้งรายใหญ่รายเล็กต่างหันมาลงทุนทำ ธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและโรงแรม เนื่องจากเป็นธุรกิจที่ทำเงินง่ายและไม่ต้องรอรระยะเวลาในการผลิตเหมือนกับภาคธุรกิจการเกษตร ทำให้แม้แต่เมืองหรือแหล่งพื้นที่ที่ยังไม่เน้นการท่องเที่ยวเป็นหลักก็มีการส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวอย่างไม่มีแผนยุทธศาสตร์และไร้ทิศทางในการวางแผนการจัดการบางผู้ประกอบการทำธุรกิจการท่องเที่ยวแบบครบวงจรทั้งโรงแรม เรือสำเภา ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก ยามที่ธุรกิจกำลังรุ่งก็ได้กำไรอย่างมากมายเนื่องจากเป็นธุรกิจการท่องเที่ยวที่ต่อเนื่องกัน แต่ในสถานการณ์โควิด-19 ปัญหาในการดำเนินธุรกิจเข้ามารุนแรง เนื่องจากไม่มีนักท่องเที่ยวแต่ยังมีภาระค่าใช้จ่ายประจำที่ต้องชำระอย่างค่าเช่าที่ดิน การจ้างคนงาน ค่าผ่อนทรัพย์สินต่างๆ อีกมากมาย ผู้ประกอบกิจการต้องเจรจาท่องกับเจ้าหนี้ในการลดหรือหยุดดอกเบี้ย หรือแม้แต่กู้เพิ่มเพื่อมาชำระหนี้สิน

สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2563) ได้กล่าวถึงสถานการณ์ท่องเที่ยวภายในประเทศในช่วงไตรมาส 2/2563 ว่าการเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศของชาวไทยในช่วงไตรมาส 2/2563 มีแนวโน้มหดตัวต่อเนื่องและรุนแรงขึ้นกว่าไตรมาส 1/2563 จากแนวโน้มสถานการณ์ระบาดที่รุนแรงขึ้น และการใช้มาตรการควบคุมการระบาดที่เข้มงวดขึ้นภายหลังการประกาศบังคับใช้พ.ร.ก.ฉุกเฉิน ทั้งการประกาศเคอร์ฟิวหรือห้ามบุคคลออกนอกเคสสถานทั่วประเทศ ช่วงเวลา 22.00 - 04.00 น. การห้ามการเดินทางระหว่างจังหวัดที่ไม่จำเป็น การห้ามการจัดประชุม สัมมนา และนิทรรศการ และที่สำคัญ คือ การยกเลิกวันหยุดและกิจกรรมในช่วงเทศกาลสงกรานต์ซึ่งเป็นวันหยุดต่อเนื่องประจำปีที่สำคัญของชาวไทย จึงคาดว่า การเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศของชาวไทยในไตรมาส 2/2563 จะหดตัวอย่างรุนแรงและคาดว่า การท่องเที่ยวจะต่ำกว่าระดับร้อยละ 10 ของปีที่ผ่านมา

2.3.2 ผลกระทบด้านสังคมจากการระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19

จากมาตรการต่าง ๆ ที่รัฐบาลออกมา ไม่ว่าจะเป็น social distancing หยุดอยู่บ้านช่วยชาติ การทำงานที่บ้าน (Work from home) การเลื่อนการเปิดเทอม ทำให้เกิดการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเช่นกัน จะเห็นได้จากธุรกิจดิลิเวอรี่ที่เติบโตก้าวกระโดดในช่วงที่ผ่านมา การปรับตัวของประชาชนหลายคนในการเรียนรู้การใช้ดิจิทัลมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการลงทะเบียนออนไลน์เพื่อขอรับสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ที่รัฐบาลออกให้ การซื้อของออนไลน์ เนื่องจากห้างปิด การลงขายของออนไลน์ สำหรับคนที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายล๊อคดาวน์ การใช้หน้ากากปิดจมูกเมื่ออยู่ในชุมชน การล้างมือทุกครั้งสัมผัสสิ่งของ ทำให้เกิดเป็น วิถีชีวิตใหม่ (New Normal Behavior)

สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2563) ร่วมกับสถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย (TDRI) คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนักงานพัฒนานโยบายสุขภาพระหว่างประเทศไทย (IHPP) และทีมงานด้านข้อมูลขององค์การสหประชาชาติ (UN Joint Team on Data) เผยผลสำรวจ

ผลกระทบโควิด-19 ที่ทำขึ้นระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2563 ด้านสังคมพบว่า ร้อยละ 50 ของผู้ตอบแบบสอบถาม มีความวิตกกังวลเกี่ยวกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 และการแพร่ระบาดของโรคส่งผลต่อการดำเนินชีวิตประจำวันมาก โดยเฉพาะด้านการเดินทาง การซื้อสินค้าเพื่ออุปโภคและบริโภค และการเข้ารับบริการทางการแพทย์เมื่อเจ็บป่วย โดยวิธีบรรเทาความวิตกกังวลนั้น ส่วนใหญ่ใช้เวลาในการท่องอินเทอร์เน็ตและเล่นสื่อสังคมออนไลน์รวมถึงการใช้เวลาในการพูดคุย สนทนากับบุคคลในครอบครัว ญาติหรือเพื่อนผ่านช่องทางต่าง ๆ ทางโทรศัพท์ สื่อสังคมออนไลน์ เป็นต้น สะท้อนให้เห็นว่าในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 การสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ตและสื่อสังคมออนไลน์จึงเป็นช่องทางหลักและสำคัญเป็นอย่างมากต่อการใช้เวลาและการปฏิสัมพันธ์ของคน ดังนั้น ภาครัฐ ภาคเอกชน ควรพิจารณาจัดทำเนื้อหาที่ต้องการสื่อสารไปยังประชาชนผ่านช่องทางนี้เป็นหลัก

ส่วนผลกระทบต่อการเข้าถึงสินค้าอุปโภคและบริโภค ผลสำรวจระบุว่าร้อยละ 61.83 ยังซื้อจากร้านค้าโดยตรงน้อยลง และมีร้อยละ 39.71 ที่ซื้อผ่านระบบออนไลน์มากขึ้น มีเพียงร้อยละ 12.22 ที่ซื้อสินค้าจากร้านค้าโดยตรงมากขึ้น ในด้านอุปกรณ์ป้องกันไวรัส ร้อยละ 43 ในรอบ 7 วันยังสามารถหาซื้อหน้ากากอนามัยได้ มีร้อยละ 22 ที่หาซื้อไม่ได้ และยังไม่ได้ซื้อร้อยละ 35 ทั้งหากคาดการณ์ไปในอีก 1 เดือนข้างหน้า พบว่าเกือบร้อยละ 60 วิตกกังวลว่า หน้ากากอนามัยจะไม่เพียงพอ มีเพียงร้อยละ 22.84 ที่มั่นใจว่าจะมีเพียงพอ ขณะที่แอลกอฮอล์ฆ่าเชื้อและน้ำยาทำความสะอาดฆ่าเชือนั้น ร้อยละ 45 กังวลว่าจะไม่เพียงพอ และร้อยละ 31 มั่นใจว่าจะมีเพียงพอ ส่วนเจลแอลกอฮอล์ล้างมือเป็นอุปกรณ์ที่เชื่อว่าจะมีเพียงพอมากที่สุดถึงเกือบร้อยละ 45 โดยมีร้อยละ 38 ที่กังวลว่าจะมีไม่เพียงพอ

ด้านความพร้อมในการเรียนออนไลน์ของบุตรหลาน กว่าร้อยละ 60 ระบุว่า ไม่มีความพร้อม โดยปัญหาหลักคือไม่มีคอมพิวเตอร์ โน้ตบุ๊ก แท็บเล็ต และผู้ปกครองไม่มีเวลาและไม่มีทักษะด้านไอทีในการช่วยเหลือบุตรหลานในการเรียนออนไลน์ส่วนการป้องกัน ช่วยเหลือ และดูแลคนในชุมชนที่พบมากที่สุด ร้อยละ 58.75 คือการให้ความรู้ข้อมูลข่าวสาร ร้อยละ 32.70 คือ การแจกหน้ากากอนามัย วัคซีนหมัก ร้อยละ 21.25 ไม่มีการดำเนินการใด ๆ

กรมการสาธารณสุข วุฒิสภา (2563) ชี้ผลกระทบจากโควิด-19 ทำให้เกิด New Normal หรือ วิถีชีวิตปกติแบบใหม่ทางด้านสังคมที่ต้องได้รับการพัฒนาที่ดีขึ้น โดยระบุว่า New Normal จะครอบคลุมวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ทั่วโลกในช่วง 1-2 ปี ทางด้านสังคม ซึ่งเป็นอีกมิติที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าเรื่องปากท้องหรือมิติเศรษฐกิจ ยังมีผู้กล่าวถึงอยู่เสมอว่า คนเราโดยทั่วไปจะคำนึงถึงเรื่องเศรษฐกิจก่อนเสมอ แต่เมื่อเศรษฐกิจพอไปได้แล้วจะพบว่า ถ้าด้านสังคมไม่ได้รับการดูแลหรือพัฒนาให้ดี ก็จะเป็นการเปล่าประโยชน์ที่พยายามพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจไปโดยลำพังด้านเดียว เพราะผู้คนก็จะยังคงไม่มีความสุข หรืออาจจะถึงขั้นมีความทุกข์อย่างมากได้ด้วยแม้เศรษฐกิจจะ

ค่อนข้างดีแล้วก็ตาม ซึ่งจะพบเห็นได้จากประเทศที่พัฒนาแล้วทั้งในยุโรปและอเมริกาเหนือต่างมีเศรษฐกิจค่อนข้างดี แต่ด้านสังคมมีปัญหาโดยเฉพาะเรื่องความเชื่อ วัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ จึงได้รับผลกระทบจากโรค COVID-19 อย่างรุนแรง ผู้คนติดเชื้อล้มตายเป็นจำนวนมาก ผลกระทบด้านสังคมอาจแบ่งออกได้ดังนี้

ด้านวัฒนธรรม จะมีการเปลี่ยนแปลงการทักทายโอภาปราศรัย จากความใกล้ชิดถูกเนื้อต้องตัวกันของชาวตะวันตก เช่น การจับมือ การกอด การหอมแก้ม หรือแม้กระทั่งการแตะแขนหรือไหล่ มาเป็นการทักทายที่ไม่ถูกเนื้อต้องตัวกันแต่สุภาพเรียบร้อย ทำให้รู้สึกถึงความสนิทสนมเป็นกันเองไม่ต่างจากการสัมผัสกัน เช่น การไหว้ หรือการยืนทิ้งระยะบ้างเวลาพูดคุย และมารยาทการไม่พูดคุยเสียงดังหรือตะโกนใส่กันในที่สาธารณะ เป็นต้น

การเฉลิมฉลองเทศกาลต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นตรุษจีน คริสตมาสหรือสงกรานต์และลอยกระทงแบบไทยก็จะต้องเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก นับตั้งแต่การเดินทางของผู้คนพร้อมๆกัน ทำให้เกิดการแออัดยากที่จะรักษาระยะห่างทางสังคมเพื่อป้องกันการติดเชื้อไว้ได้ การเฉลิมฉลองในสถานที่แคบจำกัดก็จะเปลี่ยนแปลงไป เราจะมีโอกาสได้เห็นประเพณีเหล่านี้ที่จะเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปอย่างชัดเจน

การประกอบพิธีกรรมทางศาสนาตามความเชื่อก็จะมีผลเปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน การสวดมนต์ร่วมกันในอุโบสถของชาวพุทธ การร้องเพลงสรรเสริญพระเจ้าร่วมกันในโบสถ์ของชาวคริสต์ หรือการละหมาดในมัสยิดของชาวมุสลิม จะเป็นการเพิ่มโอกาสการ ติดเชื้อไวรัสได้ จะมีการปรับรูปแบบต่อไปอย่างไรน่าติดตามมาก

ด้านการศึกษาและการเรียนรู้ นับจากเด็กเล็ก ๆ ในสถานรับเลี้ยงเด็ก การเตรียมความพร้อมของเด็กอนุบาล การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับเด็กประถมศึกษาและมัธยมศึกษา การศึกษาในระดับอาชีวศึกษาและอุดมศึกษา ตลอดไปจนถึงการพัฒนาทักษะของผู้ใหญ่วัยแรงงาน ซึ่งแต่เดิมเราจะเน้นเรื่องการเรียนรู้ในห้องเรียนหรือห้องปฏิบัติการจริง แต่ New Normal จะบังคับให้เราต้องจัดสภาพการเรียนรู้ให้มีระยะห่าง จำนวนผู้เรียนต่อห้องต้องลดลง การใช้เวลาแต่ละคาบอาจต้องลดให้สั้นลง ใช้เทคโนโลยีมาช่วยการเรียนรู้ให้มากขึ้น ต้องมีการสร้างแบบจำลองเพื่อทดแทนการจับมือสอนในห้องปฏิบัติการแบบเดิมๆ และจะไปไกลถึงเรื่องการประเมินผลหรือการจบการศึกษาว่าอาจเป็นการสอบโดยที่ไม่ต้องมาพบกันจริงๆ ก็ได้

ด้านการสาธารณสุข ผู้คนจะตระหนักถึงการดูแลสุขภาพด้วยตนเองมากขึ้น เพราะเราเริ่มรู้ว่าวงการแพทย์และสาธารณสุขแม้จะเจริญก้าวหน้ามากเพียงใด แต่เมื่อเราเผชิญหน้ากับโรคไวรัสอุบัติใหม่ พวกเราก็เอาไม่อยู่ คิดยาวิเศษก็ไม่ทัน คนเจ็บป่วยล้มตายจำนวนมาก เราจึงต้องพึ่งตนเองมากกว่าพึ่งการแพทย์ ทานอาหารที่มีประโยชน์ ออกกำลังกาย ไม่ใช่ชีวิตพักผ่อนหย่อนใจแบบเสี่ยงหรือทำลายสุขภาพ

ด้านสิ่งแวดล้อม เราจะเคารพต่อธรรมชาติมากขึ้น หลีกเลี่ยงการทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่ไปกระทบระบบนิเวศไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเข้าไปบุกรุกทำลายป่าเพื่อทำมาหากินหรือท่องเที่ยว การนำสัตว์ป่ามาเลี้ยงหรือมาทำเป็นอาหาร จะได้รับการปฏิบัติที่เปลี่ยนแปลงไป เพราะไวรัสที่พบว่าอุบัติใหม่ก่อโรคในคนนั้น ส่วนใหญ่แล้วเป็นไวรัสเก่าที่มีอยู่ในโลกเราอยู่แล้ว แต่ไวรัสเหล่านั้นไม่ได้มีโอกาสมาสัมผัสใกล้ชิดกับมนุษย์ เมื่อมนุษย์บุกรุกเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับ ทำให้ไวรัสเก่าของโลกเรามาก่อให้เกิดโรคใหม่ในมนุษย์ และเรากุญแจป้องกันตัวเองไม่ไหว เพราะเราไม่มีภูมิคุ้มกันต่อไวรัสเหล่านี้ ทั้งนี้ด้านปรัชญาต่อการดำเนินชีวิต ในช่วงเวลาหลายทศวรรษที่ผ่านมาจากการเกิดโลกาภิวัตน์มีความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีต่าง ๆ มีกระบวนการปกครองที่เป็นประชาธิปไตย ตลาดเสรีมีความเป็นทุนนิยมที่เด่นชัดขึ้น ทำให้คนเราตระหนักถึงความสุขความพอใจที่ไม่สมดุล เน้นทรัพย์สินเงินทอง เน้นเกียรติยศชื่อเสียง เน้นการประสบความสำเร็จตั้งแต่อายุน้อย นับถือให้เกียรติธรรมชาติน้อยลง มั่นใจว่าเราควบคุมความเป็นไปของโลกได้ จึงมั่นใจอาจเรียกว่าชะล่าใจก็ได้ New Normal จะกลับมาทำให้มนุษย์ตระหนักว่า ความสมดุล มีภูมิคุ้มกัน จะก่อให้เกิดความยั่งยืน และมีความเสี่ยงน้อย

อย่างไรก็ตาม โศภิต นาสีบ (2563) ได้กล่าวว่า ผลกระทบที่เกิดมีความรุนแรงที่ไม่เท่ากัน คนที่มีต้นทุนทางเศรษฐกิจและสังคมมาก มักได้รับผลกระทบที่มีความรุนแรงน้อยกว่าคนที่มีต้นทุนด้อยกว่า เนื่องจากข้อจำกัดในการป้องกันและปรับตัวที่มีความแตกต่างกัน ความสามารถในการหารายได้ รูปแบบงาน ลักษณะของที่อยู่อาศัย รูปแบบการเดินทางก็ไม่เท่ากัน เป็นต้น เราเรียกคนกลุ่มหลังนี้ว่า กลุ่มเปราะบาง ซึ่งมักเป็นครัวเรือนที่มีเด็กเล็ก ผู้สูงอายุ ผู้ป่วยติดเตียงและผู้ป่วยโรคเรื้อรังอาศัยอยู่ ผลกระทบที่ไม่เท่ากันนี้ได้รับการยืนยันด้วยผลการสำรวจผลกระทบที่เกิดจากการแพร่ระบาดและมาตรการควบคุมโรคระบาด โดยดำเนินการสำรวจในระบบออนไลน์จำนวน 2 ครั้ง ได้แก่ (1) การสำรวจผลกระทบทางสังคม ระหว่างวันที่ 13-27 เมษายน 2563 มีผู้ตอบแบบสำรวจออนไลน์ทั้งสิ้น 43,448 ชุด และ (2) การสำรวจผลกระทบทางเศรษฐกิจ ระหว่างวันที่ 23 เมษายน - 18 พฤษภาคม 2563 จำนวนทั้งสิ้น 27,429 ชุด ซึ่งผลการสำรวจทั้งสองสามารถนำมาประมวลผลเพื่อแสดงถึงผลกระทบต่อครัวเรือนที่มีผู้เปราะบางทั้งในมิติสังคมและเศรษฐกิจโดยมีข้อค้นพบที่สำคัญดังต่อไปนี้

1) ผลกระทบทางสังคมครัวเรือนที่มีกลุ่มเปราะบาง

การสำรวจในครั้งแรกเน้นผลกระทบด้านสังคม โดยพบว่ามากกว่าร้อยละ 80 ของครัวเรือนเปราะบางได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดและมาตรการควบคุมของรัฐ และพบมากขึ้นในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยปัญหาที่พบมากที่สุดคือ การเดินทางเข้ารับบริการทางการแพทย์ที่ยากขึ้น ซึ่งคาดว่าเกิดได้จากหลายสาเหตุ เช่น กรังเกรงความเสี่ยงในการเดินทางออกนอกที่พักอาศัย ต้นทุนที่เพิ่มขึ้นจากการโดยสารรถรับจ้างแทนรถสาธารณะ รวมทั้งการปิดให้บริการของสถานพยาบาลบางแห่งที่ต้องรองรับผู้ติดเชื้อโควิด-19 เป็นต้น นอกจากนี้ในกลุ่มครัวเรือนที่มีเด็กเล็ก

จะมีปัญหาที่เพิ่มเติม คือ การไม่มีเวลาดูแลของผู้ปกครองหรือขาดผู้ดูแลเด็กเล็กจากการที่โรงเรียนหรือศูนย์เด็กเล็กปิดให้บริการ

การสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนออนไลน์พบว่า เกือบครึ่งหนึ่งของผู้ตอบ (ร้อยละ 46.2) ไม่พร้อมเรียนในระบบออนไลน์ เนื่องจากขาดแคลนอุปกรณ์ในการเรียน เช่น คอมพิวเตอร์ โน้ตบุ๊ก หรือแท็บเล็ต (คิดเป็นร้อยละ 23.5 ของครัวเรือนที่ไม่มีความพร้อม) และจากการที่ผู้ปกครองไม่มีเวลาในการช่วยเหลือในการเรียนออนไลน์ (คิดเป็นร้อยละ 18.6) นโยบายด้านการศึกษาในช่วงโควิด จึงต้องคำนึงถึงความไม่พร้อมนี้

2) ผลกระทบทางเศรษฐกิจต่อครัวเรือนที่มีกลุ่มเปราะบาง

โศภิต นาสีบ (2563) การสำรวจในครั้งต่อมา เน้นผลกระทบทางเศรษฐกิจ โดยทำการประมวลผลในทุกกลุ่มอาชีพยกเว้นกลุ่มอาชีพข้าราชการที่มีรายได้ค่อนข้างมั่นคง พบว่า รายได้ของครัวเรือนที่มีกลุ่มเปราะบางทุกประเภท (ยกเว้นกลุ่มผู้สูงอายุ) ลดลงในช่วงโควิดมากกว่าครัวเรือนที่ไม่มีกลุ่มเปราะบาง ในขณะที่มีรายจ่ายเพิ่มขึ้นในสัดส่วนที่มากกว่า ผลการสำรวจแสดงถึงความเปราะบางต่อโควิดของครัวเรือนที่เปราะบางเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว การที่รายได้ลดลงบางส่วนหนึ่งเป็นเพราะครัวเรือนเหล่านี้มักมีสมาชิกที่ทำงานรับจ้างไม่ประจำ หรือมีคนที่ต้องช่วยดูแลคนที่เปราะบางในบ้าน จึงเป็นกลุ่มแรก ๆ ที่ตกงานหรือถูกพักงานจากผลของโควิด ส่วนรายจ่ายที่เพิ่มมากกว่าครัวเรือนที่ไม่มีคนเปราะบางมาจากหลายสาเหตุ เช่น ครัวเรือนที่มีเด็กเล็กมีค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูเด็กเพิ่มขึ้นจากการที่เด็กไม่สามารถศูนย์เด็กเล็กหรือโรงเรียนได้ส่วนครัวเรือนที่มีผู้สูงอายุหรือผู้ป่วยโรคเรื้อรังอาจมีรายจ่ายเพิ่มเนื่องจากไม่สามารถเดินทางเข้ารับบริการทางการแพทย์โดยรถสาธารณะได้ และจำเป็นต้องใช้บริการรถรับจ้างซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้น (สอดคล้องกับผลทางสังคมที่กล่าวก่อนหน้า) การที่รายได้ของครัวเรือนลดลงในขณะที่รายจ่ายเพิ่มมากขึ้น ทำให้ระดับหนี้สินของครัวเรือนเหล่านี้เพิ่มมากขึ้น โดยการสำรวจพบว่า หนี้สินทั้งในและนอกระบบของครัวเรือนที่มีกลุ่มเปราะบางเกือบทุกประเภท (ยกเว้น กลุ่มที่มีผู้สูงอายุ) เพิ่มขึ้นมากกว่าครัวเรือนที่ไม่มีกลุ่มเปราะบางเป็นที่คาดการณ์ได้ว่าภาระหนี้ที่มากขึ้นจะทำให้ครัวเรือนเหล่านี้ตกอยู่ภาวะยากลำบากนานกว่ากลุ่มอื่นด้วย เพราะจำเป็นต้องใช้หนี้แม้จะพ้นระยะเวลาของการระบาดแล้วก็ตาม นอกจากนั้นการสำรวจยังพบว่า ความเปราะบางยิ่งทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นตามจำนวนประเภทของผู้เปราะบางในครัวเรือน โดยพิจารณาได้จากครัวเรือนที่มีผู้เปราะบางหลายประเภทจะมีสัดส่วนครัวเรือนที่มีหนี้สินทั้งในและนอกระบบสูงชันมากกว่าครัวเรือนที่มีประเภทกลุ่มเปราะบางน้อยกว่า

โศภิต นาสีบ (2563) รัฐบาลและสังคมควรให้ความช่วยเหลือดูแลครัวเรือนเปราะบาง โดยเฉพาะครัวเรือนเปราะบางซ้ำซ้อนมากกว่ากลุ่มครัวเรือนทั่วไป การเยียวยาจะต้องทำอย่างทั่วถึงไม่ตกหล่น เช่น การสนับสนุนรายได้ควรเป็นไปในลักษณะที่ต้องได้รับในทุกครัวเรือน (universal access) เพื่อลดความผิดพลาดจากการระบุตัวตนและขั้นตอนลงทะเบียนของผู้ที่ควรได้รับสิทธิ

อย่างไรก็ตาม ในส่วนของมาตรการที่เกี่ยวข้องกับรายจ่ายรัฐบาลสามารถใช้การลดค่าครองชีพที่ดำเนินการอยู่แล้วได้นอกจากนั้น รัฐควรมีมาตรการเสริมเป็นการเฉพาะด้วย ตัวอย่างเช่น มีหน่วยแพทย์เคลื่อนที่หรือแพทย์ทางไกล (telemedicine) สำหรับครัวเรือนเปราะบางที่มีปัญหาการเดินทางเข้ารับบริการทางการแพทย์ (คนแก่ คนป่วยติดเตียง คนพิการ) และให้บริการวัคซีนถึงที่สำหรับครัวเรือนที่มีเด็กเล็ก รวมทั้งการให้ผู้ป่วยสามารถรับยาที่ร้านขายยาใกล้บ้านในชุมชนสำหรับผู้ป่วยเรื้อรัง เป็นต้น ในด้านการศึกษาของเด็ก ครัวเรือนเปราะบางที่มีเด็กเล็กควรได้รับการสนับสนุนให้สามารถเรียนทางออนไลน์อย่างมีคุณภาพ ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนอุปกรณ์ที่ขาดแคลน การให้ความรู้ผู้ปกครองในการช่วยการเรียนรู้ออนไลน์ของบุตรหลาน อาจทำการปรับหลักสูตรออนไลน์ให้มีความกระชับและสอดคล้องกับสถานการณ์ รวมทั้งการเพิ่มความยืดหยุ่นของเวลาเรียนและรูปแบบการเรียนรู้ เป็นต้น

นอกจากการเยียวยาในเบื้องต้นแล้ว ในระยะต่อไปเมื่อภาครัฐต้องการฟื้นฟูเศรษฐกิจก็ควรคำนึงถึงข้อจำกัดของกลุ่มเปราะบางเหล่านี้ด้วยเช่นกัน โดยพึงตระหนักว่า ประชาชนกลุ่มเปราะบางมีต้นทุนการใช้ชีวิตที่แตกต่างและหลากหลายกว่ากลุ่มครัวเรือนที่ไม่เปราะบาง มาตรการที่ใช้จึงควรมีความเฉพาะและเหมาะสม เพื่อให้ไม่มีประชาชนกลุ่มใดเลยที่ถูกทิ้งไว้ข้างหลังภายใต้สถานการณ์ที่ยากลำบากในเวลาเช่นนี้

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความเสี่ยง

2.4.1 แนวคิดการปรับตัว

Roy (2009) การวิจัยครั้งนี้ได้ใช้ทฤษฎีการปรับตัวของรอย (The Roy Adaptation Model) เป็นกรอบแนวคิด ซึ่งทฤษฎีนี้ได้มีการใช้อย่างแพร่หลายในการศึกษาเกี่ยวกับการปรับตัว รอยเชื่อว่ามนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่ประกอบด้วย ร่างกาย จิตใจ และสังคม บุคคลเป็นเหมือนระบบการปรับตัว (adaptive system) ที่มีความเป็นองค์รวมและเป็นระบบเปิด ซึ่งจะปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกตลอดเวลา ประกอบด้วย สิ่งนำเข้า (input) กระบวนการเผชิญปัญหา (coping process) สิ่งนำออก (output) และกระบวนการป้อนกลับ (feedback) สิ่งนำเข้าตามทฤษฎีการปรับตัวของรอย คือ สิ่งเร้า โดยโรคระบาดไวรัสโคโรนาที่เกิดขึ้นจะเป็นสิ่งเร้าตรงที่ผู้ป่วยต้องปรับตัว ส่วนปัจจัยอื่น ๆ จะเป็นสิ่งเร้าร่วมและสิ่งเร้าแฝงที่มีผลต่อการปรับตัว เมื่อสิ่งเร้าผ่านเข้าสู่ระบบการปรับตัวของบุคคล ทำให้บุคคลเกิดการปรับตัวผ่านกระบวนการเผชิญปัญหา ทั้งกลไกควบคุม (regulator mechanism) ซึ่งเป็นการตอบสนองของร่างกายต่อสิ่งเร้าอย่างอัตโนมัติเป็นการทำงานกันร่วมกันของระบบประสาทและต่อมไร้ท่อ และกลไกคิดรู้ (cognator mechanism) ซึ่งจะเป็นกลไกที่ทำให้ผู้ป่วยเกิดการปรับตัว

มโนทัศน์หลักทฤษฎีการปรับตัวของรอย (Meta paradigm of concept Roy's Adaptation Model)

มโนทัศน์หลักของทฤษฎีการปรับตัวของรอย ประกอบด้วย 4 มโนทัศน์ ได้แก่ บุคคล สิ่งแวดล้อม สุขภาพ และการพยาบาล ซึ่งประกอบด้วยรายละเอียด ดังนี้

1) บุคคล (person)

บุคคล หมายถึง ชีวะ-จิต-สังคม ที่มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ในระบบของบุคคลนั้นเมื่อมีสิ่งเร้ามากระทบบุคคลจะเกิดกระบวนการปรับตัว (Coping process) ซึ่งผลลัพธ์ของการปรับตัวจะแสดงออกเป็นพฤติกรรมปรับตัว (Behavior) ของแต่ละบุคคลนั่นเอง

1.1) กระบวนการเผชิญปัญหา (Coping process)

กระบวนการเผชิญปัญหาของบุคคลแบ่งเป็น 2 กลไก ได้แก่ กลไกการควบคุม (Regulator subsystem) เป็นกลไกที่ควบคุมการทำงานของร่างกายไม่สามารถควบคุมได้ด้วยสมอง ได้แก่ ระบบประสาท ระบบต่อมไร้ท่อ ระบบภูมิคุ้มกัน ระบบเคมีต่าง ๆ ในร่างกาย และ กลไกการคิด รู้ (Cognator subsystem) เป็นกลไกที่อยู่ภายใต้การควบคุมของสมองในการสั่งการ ได้แก่ อารมณ์ การรับรู้ การเรียนรู้ การรับข้อมูล การตัดสินใจ เป็นต้น ทั้งสองระบบนี้จะทำงานร่วมกันเสมอเพื่อให้ร่างกายมีการปรับตัว ซึ่งรูปแบบของการปรับตัวของบุคคลจะแบ่งเป็น 4 ด้านด้วยกัน

1.2) รูปแบบการปรับตัว (Mode of adaptation)

1.2.1) การปรับตัวด้านร่างกาย (Physiologic mode) หมายถึงรูปแบบความต้องการพื้นฐานสำหรับการดำรงชีวิต ได้แก่ อากาศ น้ำ สารอาหาร กิจกรรม การพักผ่อนนอนหลับ รวมถึงการทำงานของระบบต่าง ๆ ในร่างกาย

1.2.2) การปรับตัวด้านอัตมโนทัศน์ (Self-concept mode) เป็นการผสมผสานความรู้สึก ความเชื่อเกี่ยวกับตนเองทั้งด้านภาพลักษณ์ ความคิด บุคลิกภาพ จิตวิญญาณ ความเชื่อรวมถึงศาสนา

1.2.3) การปรับตัวด้านบทบาทหน้าที่ (The role function mode) บทบาทหน้าที่ของบุคคล แบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่ บทบาทปฐมภูมิ (Primary role) เช่น บทบาททางเพศ ต่อมาคือ บทบาททุติยภูมิ (Secondary role) เป็นบทบาททางสังคมของบุคคล ที่เกี่ยวข้องกับ บทบาทปฐมภูมิ เช่น บทบาทการเป็นมารดา บทบาทการเป็นครู บทบาทการเป็นลูกที่ดี บทบาทเหล่านี้บุคคลต้องทำหน้าที่ตามบทบาทตลอดเวลา และสุดท้าย คือ บทบาทตติยภูมิ (Tertiary role) เป็นบทบาทชั่วคราวที่เกิดขึ้นในบางช่วงของชีวิตที่บุคคล ต้องทำหน้าที่ตามบทบาทนั้น เช่น การดำรงบทบาทของนายกรัฐมนตรี การดำรงบทบาทประธานศาล เป็นต้น บทบาทที่กล่าวมานี้มีผลต่อการปรับตัวของบุคคลทั้งสิ้น เพื่อให้สามารถทำหน้าที่ได้ตามบทบาทของตนเอง

1.2.4) การปรับตัวด้านการพึ่งพาอาศัย (Interdependence mode)

การปรับตัวด้านนี้ให้ความสำคัญกับการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การให้ความสำคัญกับสัมพันธ์ภาพ ซึ่งเป็นไปตามบริบททางสังคมของบุคคลซึ่งเกี่ยวข้องกับบุคคลเอง กลุ่มของบุคคล และสังคม

1.3) พฤติกรรมการปรับตัว (Behavior)

พฤติกรรมการปรับตัว หมายถึง ผลลัพธ์ของการปรับตัว เป็นการแสดงออกหรือตอบสนองของบุคคลเมื่อได้รับสิ่งเร้าจากสิ่งแวดล้อม แบ่งได้เป็น 2 แบบ ได้แก่ พฤติกรรมการปรับตัวสำเร็จ (Adaptive response) เป็นพฤติกรรมการตอบสนองในเชิงบวก ส่งเสริมให้เกิดความแข็งแกร่งของบุคคล มุ่งสู่การบรรลุเป้าหมาย การมีชีวิตรอด (Survival) การเจริญเติบโต (Growth) สามารถสืบเผ่าพันธุ์ให้คงอยู่ มีความก้าวหน้า สามารถปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปตามที่ต้องการได้ (Mastery) และพฤติกรรมการปรับตัวที่ไม่มีประสิทธิภาพ (Ineffective responses) เป็นการตอบสนอง/พฤติกรรมต่อสิ่งเร้าในแบบที่ไม่ส่งเสริมให้เกิดความแข็งแกร่งของระบบ แต่ทำให้ระบบเสียหาย ไม่สามารถบรรลุเป้าหมายของการปรับตัวอย่างหนึ่งอย่างใดได้

1.4) ระดับการปรับตัว (Adaptive level)

Roy (2009) ตามแนวคิดทฤษฎีของรอยเชื่อว่า การปรับตัวเป็นการตอบสนองภายในระบบเมื่อมีเหตุการณ์เข้ามากระทบ การปรับตัวมีการ เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาและมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ภายในและสิ่งแวดล้อมภายนอก ซึ่งร่างกายจิตใจ อารมณ์และสังคมไม่สามารถแยกจากกันได้ บุคคลจะมีการปรับตัวเพื่อให้เกิดความปกติสุขหรือมีภาวะสุขภาพที่ดี ระดับการปรับตัว แบ่งได้เป็น 3 ระดับ ดังต่อไปนี้

1.4.1) ระดับแข็งแกร่ง (Integrated) เป็นระดับที่การปรับตัวของบุคคล ขณะที่โครงสร้างและการทำหน้าที่สามารถดำเนินไปได้ด้วยดีอย่างเป็นองค์รวม และสามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานของบุคคลได้

1.4.2) ระดับทดแทน (Compensatory) เป็นระดับการปรับตัวของบุคคล ขณะที่กำลังถูกทำลายจากสิ่งเร้าภายนอก ทำให้บุคคลต้องมีการปรับตัว ปรับเปลี่ยนตนเอง เพื่อรักษาภาวะสมดุลของร่างกาย

1.4.3) ระดับเสียสมดุล (Compromised) เป็นระดับการปรับตัวที่ร่างกายไม่สามารถกลับคืนสู่ภาวะสมดุลได้ หรือล้มเหลว ทำให้กระทบต่อภาวะสุขภาพและการดำรงชีวิตการทำงาน การทำหน้าที่

2) สิ่งแวดล้อม (Environment)

Roy (2009) สิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งที่อยู่รอบ ๆ ทั้งภายในและภายนอกบุคคล ซึ่งส่งผลต่อการปรับตัวของบุคคลทั้งทางตรงและทางอ้อม ในที่นี้จะเรียกสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลต่อบุคคลนี้ว่า “สิ่งเร้า (Stimuli)”

สิ่งเร้า (Stimuli) หมายถึง สิ่ง que กระตุ้นให้บุคคลมีการตอบสนอง หรือ เป็นสิ่งที่เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบบบุคคลกับสิ่งแวดล้อม สิ่งเร้าทั้งภายในและภายนอกแบ่งออกเป็น 3 ชนิดได้แก่

2.1) สิ่งเร้าตรง (Focal stimuli) หมายถึง สิ่งที่มากระทบบุคคลโดยตรงและส่งผลให้บุคคลนั้นมีการตอบสนองต่อสิ่งนั้นในทันทีทันใด Roy (2009) เช่นการเกิดโรค หรือการเจ็บป่วยในคน เช่น โรคมะเร็งเต้านม โรคไต ฯลฯ

2.2) สิ่งเร้าร่วม (Contextual stimuli) เป็นสิ่งเร้าที่อยู่เบื้องหลัง แต่เสริมสร้างหรือมีส่วนร่วมให้สิ่งเร้าตรงมีผลกระทบต่อบุคคลมากขึ้นหรือลดลง เช่น การรักษาด้วยรังสีในผู้ป่วยมะเร็ง หรือการล้างไตในผู้ป่วยไตวายเรื้อรัง

2.3) สิ่งเร้าแฝง (Residual stimuli) หมายถึง สิ่งเร้าที่มากระทบบุคคลแล้วไม่ทราบปัจจัยที่มากระทบต่อบุคคลชัดเจนแต่อาจส่งผลกระทบต่อบุคคลโดยไม่ทราบหรือระบุความรุนแรงได้แน่ชัด เช่น ความเชื่อในการรักษาด้วยยาผีบอกในคนไข้มะเร็งระยะสุดท้าย ความเชื่อที่บอกต่อกันมาเรื่องการกินสมุนไพรเพื่อขับน้ำในคนไข้โรคไตวายเรื้อรัง เป็นต้น

3) สุขภาพ (Health)

Roy (2009) กล่าวว่า สุขภาพ ในแนวคิดของรอย หมายถึง ความคาดหวังของมิตการเป็นอยู่ของบุคคลการแสดงออกถึงสุขภาพและการเจ็บป่วยตามสภาพที่บุคคลเป็นอยู่จริง

สุขภาพ คือ ภาพสะท้อนที่เป็นสัญลักษณ์ของระบบการปรับตัวที่มีการเจริญเติบโตหรือพัฒนาขึ้นภายใต้สภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา สุขภาพ เป็นกระบวนการปรับตัวที่ลักษณะเป็นองค์รวม ทำให้ระบบการปรับตัวที่มีความแข็งแกร่ง บรรลุเป้าหมาย คือ การมีชีวิตอยู่รอด เจริญเติบโต สามารถสืบเผ่าพันธุ์ให้คงอยู่ มีความก้าวหน้า และสามารถปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปตามต้องการได้

4) การพยาบาล (Nursing)

Roy (2009) การพยาบาล เป็นความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวของบุคคลโดยนำความรู้เชิงวิทยาศาสตร์สู่การปฏิบัติการพยาบาลโดยมีเป้าหมายหลักเพื่อให้บุคคล เกิดการปรับตัวได้ จนบรรลุเป้าหมายของการมีชีวิตอยู่รอด และสามารถปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปตามต้องการได้ โดยใช้กระบวนการพยาบาลตามขั้นตอนที่ Roy เสนอไว้ มี 6 ขั้นตอน ได้แก่

4.1) การประเมินพฤติกรรมกรรมการปรับตัว (Assessment of behavior) หมายถึง รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมของบุคคล ในเรื่องของการปรับตัว จากนั้นพยาบาลจึงตัดสินใจว่าพฤติกรรมที่รวบรวมได้นั้นเป็นพฤติกรรมที่เป็นการปรับตัวได้สำเร็จหรือปรับตัวอย่างไม่มีประสิทธิภาพ

4.2) การประเมินสิ่งเร้า (Assessment of stimuli) เป็นขั้นตอนในการค้นหาสิ่งเร้าตรง สิ่งเร้าร่วม หรือสิ่งเร้าแฝง โดยเฉพาะสิ่งเร้าตรงเนื่องจากส่งผลกระทบต่อระบบของบุคคลมากที่สุด ผู้ประเมินจึงต้องรอบคอบ และต้องมีความรู้ ความเข้าใจในสิ่งเร้าประเภทต่าง ๆ

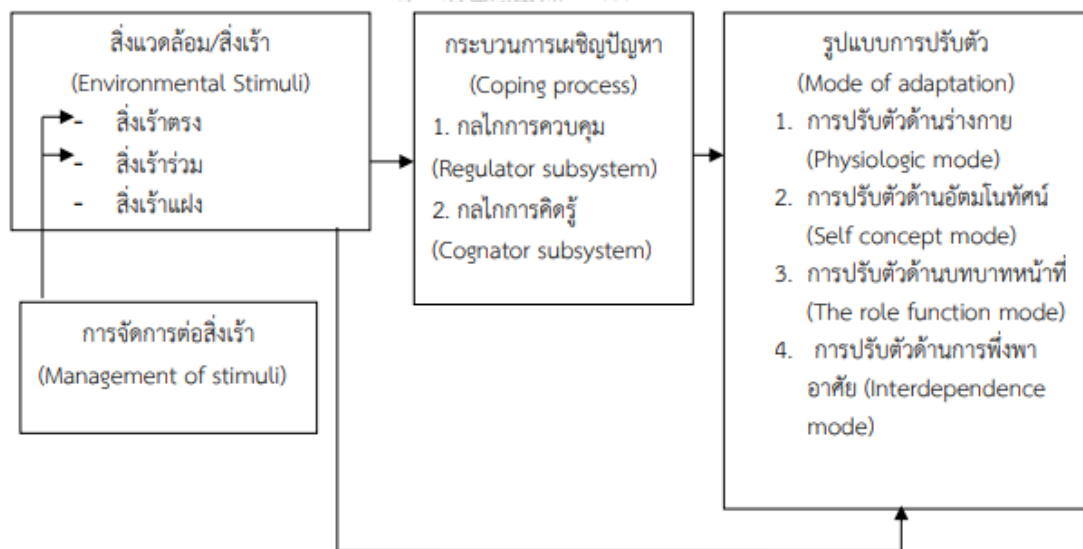
4.3) การกำหนดข้อวินิจฉัยการพยาบาล (Nursing diagnosis) เป็นขั้นที่พยาบาลตัดสินใจว่า สถานการณ์ปรับตัวของระบบปรับตัวกลุ่มใด เรื่องใดไม่มีประสิทธิภาพ โดยต้องระบุพฤติกรรมที่สังเกตได้ควบคู่ไปด้วย

4.4) การกำหนดเป้าหมายการพยาบาล (Goal setting) เป็นข้อความที่บอกชัดเจนว่าผลลัพธ์ที่เป็นพฤติกรรม หรือการตอบสนองที่ควรเกิดขึ้นและเป็นผลจากการปฏิบัติการเพื่อช่วยเหลือให้บุคคลปรับตัวได้คืออะไร

4.5) การกำหนดการบำบัดทางการพยาบาล (Intervention) การกำหนดเป้าหมายทางการพยาบาล เป็นการกำหนดว่าพยาบาลจะทำอะไรบ้างเพื่อให้บุคคลหรือกลุ่มคนมีการปรับตัวได้สำเร็จ

4.6) การประเมินผล (Evaluation) การประเมินผลเป็นขั้นตอนสุดท้ายภายหลังจากที่พยาบาลปฏิบัติการพยาบาลแล้ว พยาบาลต้องประเมินพฤติกรรมปรับตัวของผู้ป่วยอีกครั้ง โดยพิจารณาจากพฤติกรรมของระบบปรับตัวเปรียบเทียบกับเป้าหมายที่กำหนดไว้

กรอบแนวคิดทฤษฎีการปรับตัวของรอย



ภาพที่ 2.3 กรอบแนวคิดทฤษฎีการปรับตัวของรอย

ที่มา : Roy (2009)

2.4.2 การดำเนินชีวิตวิถีใหม่

กรมสุขภาพจิต (2563) ได้อธิบายถึงการดำเนินวิถีชีวิตใหม่ หรือ New Normal ตั้งแต่ความเป็นมา การดำเนินวิถีชีวิตใหม่กับสถานการณ์โควิด ตลอดจนพฤติกรรมแบบ New Normal กับชีวิตวิถีใหม่ของคนไทย โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) ความเป็นมาของคำว่า New Normal

New Normal ถูกนำมาใช้ครั้งแรกโดยบิลล์ กรอส (Bill Gross) ผู้ก่อตั้งบริษัทบริหารสินทรัพย์ชาวอเมริกัน โดยตอนนั้นเขาใช้อธิบายถึงสถานะเศรษฐกิจโลก หลังจากเกิดวิกฤติเศรษฐกิจแฮมเบอร์เกอร์ ในสหรัฐฯ ช่วงระหว่างปี 2007-2009 สาเหตุที่ต้องใช้คำว่า “New Normal” เพราะเดิมทีวิกฤติเศรษฐกิจจะมีรูปแบบค่อนข้างตายตัวและเป็นวงจรเดิม คือเมื่อเศรษฐกิจเติบโตไปได้ช่วงระยะหนึ่ง จะมีปัจจัยที่ทำให้เกิดเป็นวิกฤติทางเศรษฐกิจ และหลังจากเกิดวิกฤติเศรษฐกิจไม่นาน เศรษฐกิจก็จะเริ่มฟื้นตัว แล้วก็กลับมาเติบโตได้อีกครั้ง สิ่งเหล่านี้คือสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นปกติจนเรียกได้ว่าเป็น ‘เรื่องปกติ’ (Normal) ก็ได้

แต่หลังจากการเกิดวิกฤติแฮมเบอร์เกอร์ หลายคนมองว่าเศรษฐกิจโลกจะไม่สามารถกลับไปเติบโตได้ดีเหมือนเดิม ด้วยปัจจัยต่าง ๆ เช่น การพยายามกระตุ้นเศรษฐกิจมากเกินไป ทั้งที่หลายประเทศมีหนี้สาธารณะสูงมาก การยืมเงินจากอนาคต เพื่อแลกกับการเติบโตทางเศรษฐกิจในวันนี้จะส่งผลให้เติบโตได้ลดลงในอนาคต ดังนั้นคำว่า “New Normal” จึงถูกนำมาใช้เพื่อพูดถึงการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ถดถอยลงและคาดว่าจะไม่กลับมาเติบโตในระดับเดิมได้อีกต่อไป

2) การดำเนินวิถีชีวิตใหม่ หรือ New Normal กับสถานการณ์โควิด -19

ก่อนสถานการณ์โควิด-19 ในแง่การพัฒนาประเทศและเศรษฐกิจ ประเทศไทยได้เผชิญวิกฤติมาหลายครั้ง แต่โควิด-19 ถือเป็นปรากฏการณ์ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมหาศาล เพราะเป็นการระบาดใหญ่ทั่วโลก ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมอย่างรุนแรงในระยะสั้น และหลายพฤติกรรมจะอยู่ถาวรกลายเป็น New Normal ซึ่งเป็นสิ่งที่หลายองค์กรกำลังศึกษาอยู่ เนื่องจากโควิด-19 เป็นโรคอุบัติใหม่ที่เรายังไม่รู้จักมาก่อน ส่งผลต่อวิถีชีวิต การทำงาน การดำเนินชีวิตประจำวัน การเกิดขึ้นและการดำเนินโควิด-19 ครั้งนี้ จึงเป็นสถานการณ์ที่หลายคนคาดว่าจะยาวนานพอสมควร จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างถาวรในหลายพฤติกรรมของผู้คนความไม่แน่นอนและการคาดเดาสถานการณ์ไม่ได้ ประกอบกับการได้รับข้อมูลข่าวสารถึงผลกระทบต่าง ๆ อาจก่อให้เกิดความเครียด ความกลัว ในจิตใจของคนไทยได้ทุกเพศทุกวัย

3) พฤติกรรมแบบ New Normal กับชีวิตวิถีใหม่ของคนไทย

3.1) การใช้เทคโนโลยี และอินเทอร์เน็ต เทคโนโลยีควบคู่กับอินเทอร์เน็ตจะเข้ามามีบทบาทกับการใช้ชีวิตมากขึ้น ที่จากเดิมมีมากอยู่แล้ว แต่ในสังคมยุค New Normal สิ่งเหล่านี้จะเข้า

ไปอยู่ในแทบทุกจังหวะชีวิตไม่ว่าจะเป็น การเรียนออนไลน์ การทำงานที่บ้าน การประชุมออนไลน์ การซื้อสินค้าออนไลน์ การทำธุรกรรม และการเอ็นเตอร์เทนชีวิตรูปแบบต่าง ๆ อย่างดูหนัง ฟังเพลง

3.2) การเว้นระยะห่างทางสังคม ผู้คนในสังคมจะเห็นความสำคัญของการเว้นระยะห่างที่เป็นแนวทางการใช้ชีวิตช่วงวิกฤติโควิด-19 และจะดำเนินชีวิตแบบนั้นต่อไป โดยรักษา ระยะห่างทางกายภาพเพิ่มขึ้น และใช้เทคโนโลยีเข้ามามีส่วนช่วยในการสื่อสารและการใช้ชีวิต ลดการปฏิสัมพันธ์ การไปในสถานที่สาธารณะ และเน้นการทำกิจกรรมที่บ้านมากขึ้น

3.3) การดูแลใส่ใจสุขภาพทั้งตัวเองและคนรอบข้าง โดยเกิดความคุ้นชินจาก ช่วงวิกฤติโควิด-19 ที่ต้องดูแลด้านสุขภาพและความสะอาดเพื่อป้องกันการแพร่เชื้อ ดังนั้นพฤติกรรม การใช้หน้ากากอนามัย เจลแอลกอฮอล์ และการล้างมืออย่างถูกวิธี และหมั่นสังเกตตัวเองเมื่อไม่สบาย จะยังคงมีต่อไป รวมถึงการหันมาใส่ใจสุขภาพ การออกกำลังกาย และการทำประกันสุขภาพจะมี แนวโน้มมากขึ้น

4) แนวทางการปรับตัวพลิกวิกฤติเป็นโอกาส

ในสถานการณ์วิกฤติที่เกิดขึ้น หากภาคส่วนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภาคธุรกิจ ภาครัฐ หรือ ส่วนบุคคล ไม่ว่าจะเป็นด้านสุขภาพ สังคม เศรษฐกิจ ล้วนต้องปรับตัว อย่างไรก็ตามทุกปัญหามี ทางออกเสมอ และทุกอย่างเชื่อว่ายังมีโอกาสไปต่อได้ มีแนวทางจากองค์กรภาครัฐฯ ซึ่งดูเหมือนจะ ปรับตัวได้เร็วได้นำเสนอแนวทางเพื่อเป็นไอเดีย โดย 4 แนวทางที่จะต้องพัฒนาให้ดีขึ้น หลังจบโควิด-19 ประกอบด้วย

4.1) การเร่งปรับตัวช่องทาง Offline to Online ในธุรกิจที่มีช่องทางขายออฟไลน์ ต้องมองช่องทางออนไลน์เข้ามาเพิ่มเติม เพราะท้ายที่สุดหลังจบโควิด-19 การสั่งซื้อสินค้าออนไลน์จะ กลายเป็นพฤติกรรมติดตัวผู้บริโภค ส่วนด้านสุขภาพ นอกจากการติดต่อสื่อสาร ให้ข้อมูล ประชาสัมพันธ์แล้ว การบริการสุขภาพผ่านช่องทางดังกล่าวน่าจะได้รับความสนใจต่อผู้คนในสังคม มากยิ่งขึ้น

4.2) การขยายพื้นที่เพื่อเข้าถึงผู้บริโภค ในด้านเศรษฐกิจที่เห็นชัดเจนในช่วงวิกฤติ ที่ผ่านมาก็คือ ผู้ให้บริการ food aggregator เพราะเป็นโอกาสเพิ่มจำนวนผู้ใช้บริการ จากพฤติกรรมสั่ง ฟู้ดเดลิเวอรี่ ที่เป็น New Normal จากนั้นไปเราคงจะเห็นบริการด้านสุขภาพมีเดลิเวอรี่มากขึ้น เช่นเดียวกัน

4.3) พัฒนาโลจิสติกส์ จากการเรียนรู้ในพฤติกรรมผู้บริโภคในสถานการณ์โควิด-19 หากโลจิสติกส์ส่งช้า จะเป็นปัญหาต่อการเติบโตของธุรกิจเดลิเวอรี่

4.4) ขยายแพลตฟอร์ม Social Media ของแต่ละธุรกิจให้เข้าถึงผู้บริโภคให้ มากที่สุดเพราะเทคโนโลยีมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องให้ใช้งานได้สะดวก เป็นสิ่งที่ผู้ผลิตและค้าปลีก ต้องใช้ประโยชน์จากแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียให้มากที่สุด

2.4.3 แนวคิดในการจัดการแก้ปัญหาโควิด-19 ของไทยระยะต่อไป

ปัญญา เกิดมณี และสุรชัย ธรรมทวีกุล (2563) ประเทศไทยประสบความสำเร็จในการควบคุมการระบาดของโควิด-19 ในช่วงต้นซึ่งเกิดจากความสามารถของระบบสาธารณสุขไทย และการให้ความร่วมมือของประชาชนส่วนใหญ่ แต่ความสำเร็จนี้ยังไม่สมบูรณ์ จำเป็นต้องบริหารจัดการในหลายประเด็น

ประเด็นทางการแพทย์ การรักษาพยาบาลและการควบคุมการแพร่ระบาดที่ผ่านมาทำได้ดีมากอยู่แล้ว แต่ควรประเมินต้นทุนการดำเนินการและหาวิธีลดต้นทุน ควรหากกลยุทธ์ที่ทำให้เกิดภูมิคุ้มกันหมู่ที่ปลอดภัยอย่างกว้างขวาง และด้วยต้นทุนที่ต่ำที่สุด ควรส่งเสริมการศึกษาและการวิจัยผลิตภัณฑ์วัคซีนและยารักษาโรคที่เกี่ยวข้อง ซึ่งอาจทำโดยนักวิจัยไทยเองหรือทำร่วมกับนักวิจัยต่างชาติ ควรสนับสนุนการสร้างนวัตกรรมอื่นที่สนับสนุนการทำงานของระบบสุขภาพทุกด้านในสภาพที่การระบาดเกิดคาดเดาได้จากคนในประเทศไม่มีหรือมีน้อยมาก การระวังจึงควรทำกับผู้ที่มาจากต่างประเทศ โดยเฉพาะจากแหล่งที่กำลังมีการแพร่ระบาด

ประเด็นทางสังคม ควรศึกษาปัญหาที่เกี่ยวข้องทุกประเด็น สร้างระบบข้อมูลขนาดใหญ่ระดับประเทศ/ภูมิภาค เพื่อการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ปัญหาอนาคตอันใกล้ และปัญหาระยะยาว กำหนดกลยุทธ์ในการพัฒนาสังคมที่จะทำให้ประชาชนที่ด้อยโอกาสสามารถช่วยตัวเองได้อย่างยั่งยืนในทุกสถานการณ์ รวมถึงเพื่อการเตรียมการรับการเปลี่ยนแปลงที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตหลังจากการระบาดยุติลง (New normal) ทั้งในสังคมโลก ภูมิภาค และไทย

ประเด็นทางเทคโนโลยีดิจิทัล จะมีการพัฒนาเทคโนโลยีระบบ Online ที่ใช้ได้ง่ายและสะดวกมากขึ้น จนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของสังคมในด้านธุรกิจ ด้านการเงิน การธนาคาร และการลงทุน ด้านกิจวัตรการทำงานประจำวันของคน ด้านการศึกษา และด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับระบบ Online เช่น ระบบการขนส่ง การแข่งขันธุรกิจข้ามชาติในสินค้าที่ไม่มีข้อจำกัดจะสูงขึ้น ธุรกิจที่ใช้ความเชี่ยวชาญและความเชื่อมั่นเฉพาะตัวจะมีความต้องการมากขึ้น และธุรกิจการประกันภัย/ประกันความเสี่ยงจะเข้มแข็งขึ้น ระยะสั้น นักศึกษา/นักเรียนจะยุติการศึกษาในระบบปกติและจะสนใจศึกษาหาความรู้ในเรื่องเฉพาะทางที่ใช้งานหรือสนองความอยากรู้ได้ทันที

ประเด็นทางธุรกิจ เนื่องจากโครงสร้างทางธุรกิจจะเปลี่ยนไป ภาครัฐควรวางกลยุทธ์และโครงสร้างทางธุรกิจให้เอกชนสามารถแข่งขันได้ในระบบธุรกิจ Online และระบบอื่น ๆ ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมที่จะเปลี่ยนไป ภาคการเงินการธนาคารควรจะต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับระบบธุรกิจยุคใหม่ ควรมีการพัฒนาระบบโลจิสติกส์ที่มีประสิทธิภาพสูง

ประเด็นทางธุรกิจสุขภาพ จากความสามารถในการควบคุมการระบาดและการรักษาของไวรัสโควิด-19 ที่มีการเสียชีวิตของผู้ป่วยที่ต่ำมากครั้งนี้ จึงเป็นโอกาสในการทำธุรกิจรับผู้ป่วยหรือผู้สงสัยว่าจะป่วยโรคโควิด ภาครัฐควรสนับสนุนให้สถานพยาบาลเอกชนที่มีความพร้อมทำธุรกิจนี้ซึ่งอาจใช้

สถานพยาบาลในประเทศหรือต่างประเทศ นอกจากนี้ภาครัฐควรสนับสนุนให้ภาคธุรกิจอุตสาหกรรมผลิตสินค้าสุขภาพ ยา อุปกรณ์และเครื่องมือแพทย์ เพื่อลดการนำเข้าและส่งออก

ประเด็นทางธุรกิจอุตสาหกรรม ประเทศไทยมีวัตถุดิบที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติและการเกษตรที่มีคุณภาพสูงและปริมาณเพียงพอที่จะส่งออกได้ มีระบบอุตสาหกรรมการผลิตและบริการที่เข้มแข็งในหลายประเภทอุตสาหกรรม มีแรงงานที่มีฝีมือและความชำนาญสูง และมีระบบสาธารณูปโภคที่สามารถสนับสนุนอุตสาหกรรมและชุมชนได้ ภาครัฐจึงควรสนับสนุนภาคเอกชนให้มีความสามารถในการแข่งขันระดับนานาชาติได้เพิ่มขึ้น เช่น การพัฒนาระบบฐานข้อมูลขนาดใหญ่ให้เอกชนสามารถเข้าถึงได้โดยมีข้อจำกัดให้น้อยที่สุด

ในภาพรวม องค์กรภาครัฐที่รับผิดชอบด้านนโยบายของประเทศควรกำหนดสถานการณ์ในอนาคต (Scenario) ที่เหมาะสม และสร้างระบบจำลองที่มีตัวแปรสำคัญมากพอที่จะสามารถทำนายสถานการณ์โดยใช้พลวัตแบบที่ครอบคลุมการจัดการกับการระบาดของโรคที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและอนาคตและผลกระทบกับระบบสังคมและเศรษฐกิจด้วยแนวทางการจัดการที่ดี ควรยึดสายกลางและใช้จินตนาการบนพื้นฐานที่เป็นจริงเป็นฐานในการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ของการแก้ปัญหาในภาพรวม และใช้กระบวนการบริหารโครงการอย่างเหมาะสม

2.4.4 แนวทางในการแก้ไขวิกฤติการณ์ที่เกี่ยวข้องในสถานการณ์โควิด-19

Robert Health (1998) ได้กล่าวถึง แนวคิด 4 R model สำหรับการบริหารหรือวางแผนการกักโรคของ Robert Heath (1998) กำหนดวิธีในการบริหารความเสี่ยงและรับมือกับวิกฤติใน 4 ช่วงตามสถานการณ์ ได้แก่ ช่วงลดความเสี่ยง ช่วงการเตรียมพร้อม ช่วงการตอบสนองและช่วงการฟื้นฟู

1) ช่วงลดความเสี่ยง

ประเทศไทยได้ผ่านช่วงวิกฤตินี้ไปแล้วจากความร่วมมือของคนไทยโดยการอยู่บ้านทำงานที่บ้านลดการเคลื่อนย้ายประชากร ใส่หน้ากากอนามัยเพื่อลดความเสี่ยงในการติดเชื้อ การปฏิบัติตามคำแนะนำ ทางแพทย์ด้วยการกักตนเองสำหรับประชาชนที่มาจากประเทศกลุ่มเสี่ยง และใช้แอปพลิเคชันติดตามตัวทุกครั้งี่เข้าไปในที่สาธารณะที่มีผู้คนแออัดอย่าง ห้างสรรพสินค้า มาตรการเหล่านี้ทำให้ประเทศไทยได้รับการยกย่องว่าเป็นประเทศที่รับมือกับสถานการณ์โควิด-19 ได้ดีมากเป็นลำดับต้น ๆ ของโลก

2) ช่วงการเตรียมพร้อม

แม้สถานการณ์โควิด-19 กำลังอยู่ในช่วงที่กำลังจะมีการค้นพบวัคซีนต้านไวรัสชนิดนี้ แต่ผู้เชี่ยวชาญทางการแพทย์ประเมินว่าสถานการณ์โรคระบาดใหญ่แบบนี้เป็นความเสี่ยงที่จะสามารถเกิดขึ้นได้อีกในอนาคต ดังนั้นประเทศไทยควรมีการเตรียมความพร้อมให้กับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวโดยจัดอบรมและถอดบทเรียนสถานการณ์โควิด-19 ออกมาเป็นแนวทางในการรับมือ

ป้องกันความเสี่ยง เช่น การไม่พึ่งพาธุรกิจการท่องเที่ยวมากเกินไปแต่ให้พัฒนาออกแบบธุรกิจการท่องเที่ยวให้มีการเกษตรแบบผสมผสานรวมอยู่ด้วยเช่น ปลูกข้าว ปลูกผลไม้ใน ธุรกิจโรงแรมที่เป็นลักษณะรีสอร์ทที่มีพื้นที่เพาะปลูก หรือในธุรกิจนำเที่ยวที่พึ่งพานักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเท่านั้น แต่ควรมีการเสริมธุรกิจขายของออนไลน์นำเข้ามาจากต่างประเทศเพื่อเป็นธุรกิจเสริมเพื่อกระจายความเสี่ยง และร้านอาหารที่แต่เดิมมุ่งเน้นแต่การรับนักท่องเที่ยวกลุ่มทัวร์ควรมีการจัดแผนกออนไลน์เดลิเวอรี่ เพื่อลดการพึ่งพารายได้จากกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติ

นอกจากมาตรการเหล่านี้แล้ว การเน้นความปลอดภัยแบบ New Natural Normal (NNN) ควรจะมีอยู่ในวิถีการทำ ธุรกิจการท่องเที่ยวแบบใหม่ ไม่เพียงแต่การรักษาความสะอาดในสถานประกอบการเท่านั้น แต่การดำเนินกิจการการท่องเที่ยวควรมีความเตรียมพร้อมในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การกำจัดขยะด้วยวิธีอย่างถูกต้องไม่ปล่อยมลพิษลงไปในแม่น้ำและทะเล การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำและสัตว์ป่าควรเป็นเป้าหมายหลักของรัฐบาลในการส่งเสริมการท่องเที่ยว ไม่บุกรุกป่าหรือพื้นที่เปราะบางทางธรรมชาติเพราะจะทำให้เชื้อโรคที่มนุษย์ไม่รู้จักอาจอุบัติใหม่และเกิดการแพร่ระบาดอีกครั้งในอนาคต

3) ช่วงการตอบสนอง

ณ ปัจจุบันที่ประเทศไทยสามารถป้องกันโรคระบาดจากเชื้อโคโรนา ไวรัสโดยปลอดภัยติดเชื้อมาในประเทศไทยมาเป็นระยะเวลายาวนานพอสมควร รัฐควรมีมาตรการการป้องกันการล่มสลายของธุรกิจการท่องเที่ยวไทยในเบื้องต้น โดยควรอัดฉีดเม็ดเงินเข้าสู่ระบบธุรกิจการท่องเที่ยวอย่างความรวดเร็ว ด้วยการให้สินเชื่อปลอดดอกเบี้ยระยะสั้นแก่ผู้ประกอบการหรือองค์กรที่มีศักยภาพ เพื่อให้ผ่านพ้นวิกฤติในครั้งนี้ไปก่อน รวมถึงรัฐควรมีนโยบายความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวกับประเทศที่มีอัตราการติดเชื้อต่ำโดยใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยในการตรวจหาเชื้อโรคอย่างแม่นยำก่อนปล่อยให้นักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาท่องเที่ยวภายในประเทศไทย เพราะถ้าหากจะรอวัคซีนป้องกันโควิด-19 อาจจะไม่สามารถช่วยเหลือภาคธุรกิจการท่องเที่ยวได้ทันเวลา นอกจากนี้ รัฐควรกระตุ้นการท่องเที่ยวภายในประเทศโดยจัดแคมเปญส่งเสริมการตลาด ให้นักท่องเที่ยวช้อป เดินทาง เที่ยวราคาประหยัด จัดเทศกาลการท่องเที่ยวภายในประเทศแต่ยังคงมาตรฐาน New Normal ซึ่งสามารถทำได้เพื่อกระตุ้นการท่องเที่ยวทั้งในด้านเศรษฐกิจและเพิ่มอัตราการจ้างงาน

4) ช่วงการฟื้นฟู

เรื่องเร่งด่วนในระยะแรกของการฟื้นฟู คือ การเสริมทักษะติดอาวุธทางปัญญา (reskill/upskill) ควรเป็นเรื่องที่ทางรัฐบาลควรเข้ามาส่งเสริมในระหว่างที่ลูกจ้างอยู่ในภาวะว่างงาน โดยการจัดอบรมทักษะอาชีพ เช่น โปรแกรมคอมพิวเตอร์เบื้องต้น การเกษตรยุคใหม่หรือการบริการขั้นสูงและแถมค่าครองชีพในลักษณะให้เปล่า ทั้งนี้ผู้ที่มีความท้อแท้กำลังสิ้นหวังจะได้มีกำลังใจในการพัฒนาตนเองและหาหนทางก้าวหน้าในอาชีพใหม่ในอนาคต ซึ่งการดำเนินกิจการในลักษณะแบบนี้

สามารถทำได้กับสถานประกอบการการท่องเที่ยวทุกประเภท และสามารถทำความร่วมมือกับสถานศึกษาต่าง ๆ ในทุกพื้นที่

สำหรับองค์กรธุรกิจการท่องเที่ยวอย่างสายการบิน โรงแรม ร้านอาหารที่เปิดกิจการชั่วคราวหรือล้มละลาย ทางรัฐบาลควรมีส่วนช่วยในการพยุงให้ผ่านพ้นสถานการณ์โควิด-19 โดยอาจจัดเป็นภาคี 3 ฝ่าย ได้แก่ ธนาคารของรัฐ องค์กร/ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวที่ประสบวิกฤตโควิด-19 แต่ยังมีศักยภาพในการดำเนินธุรกิจ และสถาบันการศึกษาที่มีส่วนบริการเพื่อสังคมทั้งในด้านกฎหมาย บริหารธุรกิจ เทคโนโลยีนวัตกรรม ทั้งหมดรวมกันเป็นทีมช่วยกันแก้ปัญหาวิกฤติ หาทางคิดค้นนวัตกรรมหรือโมเดลธุรกิจแบบใหม่พร้อมเงินทุนสนับสนุนเพื่อช่วยเหลือองค์กร/ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว บางปัญหาของธุรกิจการท่องเที่ยวไทยอาจเพียงรอโอกาสให้ค้นพบวัคซีนต้านไวรัสและเมื่อลูกค้าชาวต่างชาติกลับมาเที่ยวในเมืองไทย กิจกรรมเหล่านั้นจะสามารถดำเนินต่อไปได้ แต่บางธุรกิจต้องการโมเดลใหม่ที่จะต่อยอดจากประสบการณ์เดิม รวมถึงรัฐบาลอาจต้องช่วยในการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างของนโยบายการส่งเสริมทางด้านการท่องเที่ยวเพื่อให้เพิ่มการเจริญเติบโตในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกลับมาดีกว่าเดิม และมีทิศทางที่ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รวมถึงลดความเหลื่อมล้ำในสังคมให้มากขึ้น

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระศรีสังฆม ชยานุวัฑฒ (2563) ได้ทำการศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา : รูปแบบและเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวของวัดในสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่า มีการส่งเสริมกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันสำคัญของชาติ จัดงานวัฒนธรรม และบางวัดจะมีการสอดแทรกให้มีการเจริญสมาธิ มีการปฏิบัติธรรมร่วมอยู่ด้วยเสมอตามความเหมาะสม เป็นการสร้างความเชื่อมโยงให้เกิดพฤติกรรมการเปลี่ยนแปลงขึ้นในจิตใจของนักท่องเที่ยว ให้สนใจการปฏิบัติธรรมในวัดที่ส่งเสริมการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องได้ ผลการศึกษาด้านรูปแบบและบทบาทของวัดที่ส่งเสริมให้มีการปฏิบัติธรรม พบว่า วัดที่จัดให้มีการปฏิบัติธรรม มีความเป็นเครือข่ายการปฏิบัติธรรมกันอยู่ทั่วไปในสังคมไทย และมีการจัดการเครือข่ายอยู่ 2 ระดับคือ (1) ระดับนโยบาย มีคณะกรรมการฝ่ายเผยแผ่พระพุทธศาสนา (มหาเถรสมาคม) เป็นผู้รับผิดชอบด้านการปฏิบัติธรรม ขณะนี้ได้จัดทำโครงการต่าง ๆ ขึ้น เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เครือข่ายการปฏิบัติธรรม มีความเป็นเอกภาพ และสร้างมาตรฐานการสอนการปฏิบัติ โดยให้ยึดแนวทางเดียวกัน คือ การปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐานสูตร (2) ระดับปฏิบัติการ ได้แก่ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมต่าง ๆ ทำหน้าที่บริหารจัดการภายในสำนักของตน และบริหารจัดการสำนักสาขาให้ดำเนินงานได้อย่างราบรื่น สร้างพระวิปัสสนาจารย์ เป็นผู้นำรุ่นใหม่ที่สืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน ปัจจุบันแม้มีนักท่องเที่ยวเข้าชมงานพุทธศิลป์เป็นจำนวนมาก

และมีผู้สนใจเดินทางไปปฏิบัติธรรมเพิ่มขึ้น แต่พบว่าส่วนใหญ่เป็นกลุ่มของผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ ยังมีจำนวนของเยาวชนที่ค่อนข้างน้อย

เนภาพร ทาระอาธร (2563) ได้ทำการศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในจังหวัดร้อยเอ็ด สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุ ผลการศึกษาพบว่า 1. ผู้สูงอายุที่เดินทางเยี่ยมชมพุทธสถานของจังหวัดร้อยเอ็ด ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุระหว่าง 60-64 ปีสำเร็จการศึกษาในระดับประถมศึกษา ส่วนใหญ่ว่างงานหรือไม่ได้ประกอบอาชีพ มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่า 5,001 บาท และมีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดอื่น เดินทางท่องเที่ยวกับสมาชิกในครอบครัวหรือกับเครือข่ายโดยใช้รถยนต์ส่วนตัวในการเดินทาง ช่วงเวลาในการเดินทางท่องเที่ยว คือ วันหยุดเสาร์-อาทิตย์ซึ่งเลือกเดินทางท่องเที่ยวตามโอกาสที่สะดวกด้วยการเดินทางแบบไปเช้าเย็นกลับ ไม่มีการพักค้างคืน รับรู้ข้อมูลข่าวสารจากบุคคลในครอบครัว ญาติหรือเพื่อนเป็นส่วนใหญ่ สถานที่ท่องเที่ยวที่นิยมเดินทางไปเยี่ยมชม คือ เจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุและเลือกแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาที่มีชื่อเสียงของจังหวัด 2. ปัจจัยผลัก (Push Factors) ที่ทำให้กลุ่มผู้สูงอายุเดินทางเยี่ยมชมพุทธสถาน คือ ต้องการใช้เวลากับครอบครัว เพื่อน หรือคนรัก ปัจจัยดึงดูด (Pull Factors) กลุ่มผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับ 1) สิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว 2) ความสามารถในการเข้าถึงสถานที่ท่องเที่ยว 3) กิจกรรมต่างๆ ณ แหล่งท่องเที่ยว 4) สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ และ 5) การบริการด้านที่พัก ตามลำดับ 3. แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในจังหวัดร้อยเอ็ดสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุด้านสิ่งดึงดูดใจ ควรส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาให้โดดเด่นและมีเอกลักษณ์เฉพาะด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ควรพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกให้พร้อมต่อการรองรับกลุ่มผู้สูงอายุด้านการเข้าถึง ภาครัฐและเอกชนควรให้ความร่วมมือในการพัฒนาเส้นทาง การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวให้สะดวกต่อการเดินทาง ด้านที่พัก ควรปรับปรุงและพัฒนาที่พักให้เหมาะสมและปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุและด้านกิจกรรม ควรส่งเสริมให้มีกิจกรรมทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ด

พัชรียา แก้วชู (2563) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการท่องเที่ยวแบบ New Normal หลังการแพร่ระบาดโควิด-19 การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการท่องเที่ยวแบบ New Normal หลังการแพร่ระบาดโควิด-19 (2) เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการท่องเที่ยวแบบ New Normal หลังการแพร่ระบาดโควิด-19 จำแนกตามข้อมูลลักษณะด้านประชากรศาสตร์ (3) เพื่อศึกษาทัศนคติต่อการแพร่ระบาดโควิด-19 ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการท่องเที่ยวแบบ New Normal หลังการแพร่ระบาดโควิด-19 (4) เพื่อศึกษาปัจจัยผลักดันทางการท่องเที่ยวที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการท่องเที่ยวแบบ New Normal หลังการแพร่ระบาดโควิด-19 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ประชากรไทยในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 400 คน โดยใช้แบบสอบถามเป็น

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งนำผลที่ได้มาวิเคราะห์ค่าทางสถิติโดย หาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานด้วยสถิติการทดสอบแบบ t-test สถิติวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) และหากพบความแตกต่างจะนำไปเปรียบเทียบเป็นรายคู่โดยใช้วิธีของ LSD และใช้สถิติการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) ที่นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า ประชากรไทยในเขตกรุงเทพมหานครที่มีเพศ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ ต่างกัน ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยวแบบ New Normal หลังการแพร่ระบาดโควิด-19 ต่างกัน และประชากรไทยในเขตกรุงเทพมหานคร ที่มีอายุ รายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่างกัน ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยวแบบ New Normal หลังการแพร่ระบาดโควิด-19 โดยรวมไม่ต่างกัน นอกจากนี้ ทศนคติต่อการแพร่ระบาดโควิด-19 และปัจจัยผลักดันทางการท่องเที่ยวมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยวแบบ New Normal หลังการแพร่ระบาดโควิด-19

TDR (2563) ได้ทำการศึกษาเรื่องการวิเคราะห์ผลกระทบของของโควิด-19 ต่อธุรกิจท่องเที่ยว กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการสัมภาษณ์ภายใต้รายงานชิ้นต้น สัมภาษณ์ผู้ประกอบการรวมทั้งสิ้น 15 แห่ง ประกอบด้วย ธุรกิจที่พักจำนวน 5 ตัวอย่าง ธุรกิจร้านอาหารจำนวน 5 ตัวอย่าง และธุรกิจร้านขายของฝาก/ธุรกิจอื่นที่เกี่ยวข้องจำนวน 5 ตัวอย่าง ร่วมกับการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการตลอดห่วงโซ่อุปทานด้านการท่องเที่ยวจำนวน 3 ตัวอย่าง โดยการสัมภาษณ์เป็นลักษณะของการเก็บข้อมูลจากคนเดิมในหลายช่วงเวลา ทั้งช่วงก่อนที่จะมีการแพร่ระบาดของโควิด-19 ช่วงระหว่างที่มีมาตรการล็อกดาวน์/ปิดเมือง และช่วงหลังจากที่มีการคลายมาตรการล็อกดาวน์ ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกตัวแทนธุรกิจท่องเที่ยว ในภาพรวม สำหรับธุรกิจท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่บริเวณอุทยานแห่งชาติ ดอยอินทนนท์ พบว่าสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 รวมถึงมาตรการล็อกดาวน์และปิดอุทยานแห่งชาติส่งผลให้ผู้ประกอบการที่ทำธุรกิจอยู่ในบริเวณอุทยานฯ ได้รับผลกระทบอย่างมาก เนื่องจากไม่มีนักท่องเที่ยวมาใช้บริการเลย ส่งผลให้ช่วงนั้นผู้ประกอบการไม่มีรายได้เข้ามาเลย ยกเว้นผู้ประกอบการที่มีการปรับตัวโดยทำกิจกรรมอื่นเสริม เช่น การปลูกผักหรือได้รับรายได้จากงานประจำ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์จะเปิดทำการและเปิดรับนักท่องเที่ยวอีกครั้งในช่วงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2563 ที่ผ่านมา แต่จำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในอุทยานฯ ยังคงค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับช่วงเวลาเดียวกันของปีอื่น ๆ อีกทั้งนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย ส่งผลให้รายได้ของเจ้าของธุรกิจท่องเที่ยวบริเวณอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ยังคงค่อนข้างน้อย และผู้ประกอบการเหล่านี้ไม่ได้เข้าร่วมโครงการ “เราเที่ยวด้วยกัน” ของภาครัฐ

ชนพัฒน์ ช่วยครุฑ อมรฤทัย ภูสนาม และอรอนงค์ เดชมณี (2563) ได้ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยวของเยาวชนไทยหลังยุคโควิด 19 เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะทาง

ประชากรศาสตร์ของเยาวชนไทย พฤติกรรมการท่องเที่ยวของเยาวชนไทยหลังเกิดโรคโควิด-19 และ ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวของเยาวชนไทยหลังโควิด-19 เก็บข้อมูลจาก กลุ่มตัวอย่างจำนวน 420 ตัวอย่าง สรุปลงงานวิจัยผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุ ระหว่าง 21-25 ปีระดับการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี สถานภาพการสมรส โสด ประกอบอาชีพ นักศึกษา มีระดับรายได้ต่อเดือนต่ำกว่า 10,000 บาท และมีภูมิลำเนาอยู่ที่ภาคกลาง สรุปลงผลของ พฤติกรรมการท่องเที่ยวของเยาวชนไทยหลังโควิด-19 เริ่มจากการหาข้อมูลการท่องเที่ยวโดยเยาวชน ไทยนิยมหาข้อมูลการท่องเที่ยวจากอินเทอร์เน็ต รองลงมาเป็นข้อมูลที่ได้มาจากญาติและเพื่อน การท่องเที่ยวนิยมไปรับประทานอาหารนอกบ้าน ชมวิวและถ่ายรูปลงโซเชียล ลักษณะการเดินทาง นิยมไปกับเพื่อน รองลงมาเป็นครอบครัวและนิยมเดินทางโดยรถส่วนตัวมากกว่ารถสาธารณะ ด้าน ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวของเยาวชนไทยส่วนใหญ่ให้ความสำคัญไปที่ปัจจัย ด้านค่าใช้จ่าย โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายสำหรับห้องพัก

อนันต์ ภาวสุทธิไพศิฐ (2563) ได้ทำการศึกษาเรื่องผลกระทบของ COVID-19 ต่อการส่งเสริม การมีงานทำ สรุปลงผลการศึกษา การจ้างงานในภาพรวมมีแนวโน้มลดลงทั่วโลกอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากมาตรการการจำกัดการเดินทางและกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ เพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของ โควิด-19 ขณะที่ทางด้านประเทศไทย ธนาคารโลกได้คาดการณ์ว่าแนวโน้มผลิตภัณฑ์มวลรวม ประชาชาติ (GDP) ในปี 2563 ของประเทศไทยจะปรับตัวลดลง ร้อยละ 5 ซึ่งเป็นการปรับตัวลดลง อย่างมากจากการคาดการณ์ก่อนหน้านี้ในเดือนมกราคม ปี2563 ที่ร้อยละ 2.7 และเป็นอัตราที่มีการ หดตัวมากที่สุด ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และแปซิฟิก ขณะที่ตลาดแรงงานเริ่มได้รับผลกระทบจาก การระบาดของโควิด-19 อย่างชัดเจนในไตรมาสที่ 2 ของปี 2563 จากจำนวนผู้ว่างงานในเดือน กรกฎาคม ปรับตัวเพิ่มสูงถึงร้อยละ 2 (7.45 แสนคน) เมื่อเทียบกับช่วงเวลาเดียวกันในปีก่อน โดย แรงงานภาคบริการเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบเป็นวงกว้างมากที่สุด จากทั้ง 3 กลุ่ม (ภาคเกษตร ภาคการผลิต ภาคบริการ) โดยเฉพาะในกลุ่มธุรกิจการท่องเที่ยว เช่น บริการพักผ่อน ร้านอาหาร ขนส่งสาธารณะ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในบางธุรกิจได้รับผลทางด้านบวกจากการระบาดของโควิด-19 ส่งผลให้บางธุรกิจมีการเติบโตอย่างก้าวกระโดด เช่นธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันโรค ได้แก่ ธุรกิจ การผลิตสินค้าจำพวกถุงมือยาง ผลิตภัณฑ์ฆ่าเชื้อ และธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการขายของทางออนไลน์ (E-commerce) ธุรกิจขนส่งสินค้าและอาหาร เป็นต้น

อัทธ์ธีร์วรา นิธิกิจโกศล (2563) ได้ทำการศึกษาเรื่องการศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยว ไทยและแผนฟื้นฟูเศรษฐกิจภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1)ศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวไทยภายใต้ สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)และ (2) เพื่อศึกษาและ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างแผนการเปิดประเทศเพื่อการท่องเที่ยวอย่างจำกัด (Travel Bubble) และ

แนวทางการฟื้นฟูภายใต้แผนฟีนิกซ์ (Phoenix Plan) กับสถานการณ์การท่องเที่ยวไทยภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ผู้ศึกษาได้ดำเนินการวิจัย โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลมาวิจัยร่วมกับเครื่องมือ Insight Maker และทฤษฎีตัวแบบพลวัตระบบ (System Dynamics) มาใช้ในการวิเคราะห์และแสดงความสัมพันธ์ โดยผลจากการศึกษาพบว่า ในปี 2563 ที่ผ่านมา มีนักท่องเที่ยวไทยจำนวน 90.5 ล้านคนต่อครั้ง และชาวต่างชาติจำนวน 6.70 ล้านคนต่อครั้ง ซึ่งจากการศึกษาความสัมพันธ์พบว่า ปัจจัยทางเศรษฐกิจ 4 ประการลดลงอย่างมีนัยสำคัญ จากปัจจัยเชิงลบ ซึ่งเมื่อนำแผนการฟื้นฟูเข้ามาพิจารณาในแบบจำลองพบว่า ปัจจัยทางเศรษฐกิจมีอัตราเพิ่มขึ้นอย่างสัมพันธ์กันส่งผลเชิงบวกโดยตรงต่ออัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth Rate)

วิชณี รัตนอร่ามสวัสดิ์ และภากรณ์ จุ้ห้อง (2564) ได้ทำการศึกษาเรื่องความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อมาตรการป้องกันโรคระบาด (COVID-19) ณ สถานแสดงพันธุ์สัตว์น้ำ จังหวัดตรัง งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อมาตรการป้องกันโรคระบาด (COVID-19) ณ สถานแสดงพันธุ์สัตว์น้ำ จังหวัดตรัง จำแนกตามตัวแปรเพศ อายุ ภูมิฐานะเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ คือ นักท่องเที่ยวที่มีมาท่องเที่ยวภายในสถานแสดงพันธุ์สัตว์น้ำ จังหวัดตรัง ระหว่างเดือน ต.ค. 2563 – ม.ค. 2564 โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า 1. กลุ่มตัวอย่าง เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชายส่วนใหญ่อายุต่ำกว่า 20 ปี เป็นนักท่องเที่ยวที่มาจากภูมิลำเนาอื่นมากกว่าคนในพื้นที่จังหวัดตรัง 2. ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อมาตรการป้องกันโรคระบาด (COVID-19) ของสถานแสดงพันธุ์สัตว์น้ำ จังหวัดตรัง โดยรวมทุกด้านอยู่ในระดับมากและเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความคิดเห็นด้วยกับความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อมาตรการป้องกันโรคระบาด (COVID-19) ด้านบุคลากรมากเป็นอันดับแรก ในขณะที่มีความคิดเห็นด้วยกับข้อความด้านการบริหารจัดการเป็นลำดับรอง และด้านสิ่งอำนวยความสะดวกเป็นลำดับสุดท้าย 3. นักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อมาตรการป้องกันโรคระบาด (COVID-19) ณ สถานแสดงพันธุ์สัตว์น้ำ จังหวัดตรัง ไม่แตกต่างกัน 4. นักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อมาตรการป้องกันโรคระบาด (COVID-19) ณ สถานแสดงพันธุ์สัตว์น้ำ จังหวัดตรัง ไม่แตกต่างกัน 5. นักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีภูมิลำเนาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อมาตรการป้องกันโรคระบาด (COVID-19) ณ สถานแสดงพันธุ์สัตว์น้ำ จังหวัดตรัง ไม่แตกต่างกัน

พงษ์มนัส ตีอด (2563) ได้ทำการศึกษาเรื่องผลกระทบของการแพร่ระบาดโรคไวรัสโคโรนา 2019 ต่อการประกอบอาชีพบริการจัดส่งอาหาร ผลการศึกษาพบว่า สภาพการทำงานในสภาวะการเกิดโรคระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง กล่าวคือ ผู้ให้บริการ

ส่งอาหารไปยังที่พักยังสามารถที่จะปรับตัวต่อการเกิดการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 ได้ เนื่องจากจากผู้ให้บริการส่งอาหารไปยังที่พักเอง มีการป้องกันตัวเองเพื่อไม่ให้มีการติดต่อของโรคระบาด และทางบริษัทมีมาตรการป้องกันต่าง ๆ ออกมาช่วยเหลือ เช่น ให้เว้นระยะและเลี่ยงการสัมผัส เป็นต้น ส่งผลให้การบริการส่งอาหารไปยังที่พักยังคงที่จะดำเนินการประกอบอาชีพต่อไปได้เป็นจำนวนมาก ต่อมาในประเด็นมาตรการเยียวยาจากทางภาครัฐ ผู้ให้บริการส่งอาหารไปยังที่พักเห็นว่ารัฐบาลควรมีมาตรการเยียวยาอื่น และควรมีการแจกเงินเยียวยาประชาชนให้มากขึ้น ส่วนด้านมาตรการบริหารจัดการสถานการณ์ที่ดี และมาตรการที่ประชาชนเข้าถึงได้ง่าย พบว่ารัฐบาลยังไม่สามารถที่จะจัดการและทำให้ประชาชนเข้าถึงมาตรการต่าง ๆ ของรัฐบาลได้ง่าย อีกทั้งในประเด็นเรื่องของความวิตกกังวล พบว่า ส่วนใหญ่ผู้ให้บริการส่งอาหารมีความกังวลในด้านเศรษฐกิจมากที่สุด เห็นได้ว่าการเกิดการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 ส่งผลกระทบเป็นวงกว้าง ไม่เพียงแต่ในประเทศใดประเทศหนึ่งเท่านั้นโดยส่งผลกระทบทุกประเทศทั่วโลก ดังนั้นหากการแก้ปัญหาวิกฤตจึงต้องร่วมกันแก้ปัญหาโดยประชาชนทุกคนทั่วโลกเพื่อเป็นการยับยั้งการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยต่าง ๆ ที่พบว่า การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 ส่งผลกระทบต่อความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจทำให้ผู้ประกอบการไม่กล้าลงทุน และแนวโน้มของเศรษฐกิจโลกมีการชะลอตัวเป็นอย่างมากทำให้เศรษฐกิจถดถอยไปด้วย

ธีรวิมล เอกะกุล (2564) ได้ทำการศึกษาเรื่องการปรับตัวของผู้ประกอบการในสถานการณ์การระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) กรณีศึกษา ตลาดกิมหยง อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาและวิธีการปรับตัวของผู้ประกอบการในสถานการณ์การระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ในพื้นที่ตลาดกิมหยง อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ดำเนินการศึกษาด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกับผู้ประกอบการที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 162 คน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาของผู้ประกอบการโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยปัญหาด้านการให้ความสำคัญกับลูกค้ามีค่าสูงที่สุด รองลงมาคือ ปัญหาด้านการสร้างความแตกต่างด้านผลิตภัณฑ์ ไม่มีสินค้าที่มีลักษณะโดดเด่นเมื่อเปรียบเทียบกับร้านอื่นในธุรกิจเดียวกัน และปัญหาด้านช่องทางการจัดจำหน่ายสินค้า ส่วนวิธีการปรับตัวของผู้ประกอบการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากเช่นกัน เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า วิธีการปรับตัวในด้านการให้บริการกับลูกค้าจะมีค่าสูงที่สุด โดยมีความเต็มใจและกระตือรือร้นในการบริการลูกค้า รองลงมาคือ ด้านการให้ความสำคัญกับลูกค้า

ณัฐวรรณ คำแสน (2564) ได้ทำการศึกษาเรื่องความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมในการป้องกันตนเองจากการติดเชื้อไวรัสโควิด-19 ของประชาชนในเขตอำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการศึกษาพบว่า 1. ประชาชนในอำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรีส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 30-49 ปี การศึกษาระดับปริญญาตรีร้อยละ 46.07 มีความรู้เกี่ยวกับโรคติดเชื้อโควิด-19 ในระดับมาก ร้อยละ

80.70 เชื่อมั่นว่าประเทศไทย จะเอาชนะโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา-19 ได้ และร้อยละ 83.40 มั่นใจว่าในที่สุดโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา-19 จะถูกควบคุมได้กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 99.80 สวมหน้ากากอนามัยเมื่อออกจากบ้าน 2. ระดับการศึกษา ความรู้ และทัศนคติมีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมการป้องกันตนเอง จากการติดเชื้อไวรัสโคโรนา-19 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($r = .10, .18,$ และ $.16$ ตามลำดับ) บุคลากรทางสุขภาพสามารถนำผลการศึกษาไปใช้เพื่อส่งเสริมประชาชนให้มีความรู้ และป้องกันตนเองจากการติดเชื้อไวรัสโคโรนา-19 ได้

สีตีปาตีชะร์ อีลา และคณะ (2562) ได้ทำการศึกษาเรื่องการแก้ปัญหาการรับมือและการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 องค์การบริหารส่วนตำบลม่วงเตี้ย อ.แม่ลาน จ.ปัตตานี ผลการศึกษาพบว่า จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและวิธีการต่าง ๆ เช่น การบันทึกเสียง การสังเกตการณ์และการจดบันทึก บุคลากรที่ได้ให้ข้อมูล จำนวน 7 ราย อันได้แก่ เจ้าหน้าที่สำนักงานปลัด จำนวน 3 คน หัวหน้าสำนักงานการคลัง จำนวน 1 คน เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานฝ่ายธุรการ จำนวน 2 คน หัวหน้าสำนักงานช่าง จำนวน 1 คน ได้ให้ข้อมูลว่าองค์การบริหารส่วนตำบลม่วงเตี้ยมีการแก้ปัญหาการรับมือและการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 โดยการแก้ปัญหาได้มีการปฏิบัติตามมาตรการที่รัฐบาลออกประกาศ และได้กำหนดในการปฏิบัติของประชาชนที่ต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัดโดยให้ประชาชนสวมใส่หน้ากากอนามัยทุกครั้งก่อนออกจากบ้านและหมั่นล้างมืออยู่เสมอเพื่อป้องกันเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 และองค์การบริหารส่วนตำบลม่วงเตี้ยได้ศึกษาแนวทางการเสริมศักยภาพในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับโรคระบาดไวรัสโคโรนา 2019 ด้วยการจัดอบรมประชาสัมพันธ์ในเรื่องการให้ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพแก่ประชาชนในช่วงที่โรคระบาดไวรัสโคโรนา 2019 ได้มีการเตรียมความพร้อมทุกเรื่องทั้งในการเตรียมสถานที่ในการกักตัวให้กับประชาชนที่กลับจากต่างประเทศและต่างจังหวัดในส่วนของการทำงานขององค์การบริหารส่วนตำบลม่วงเตี้ยได้มีการส่งเสริมและสร้างความตระหนักให้แก่ประชาชน ด้วยการจัดเตรียมสถานที่ทำงานเว้นระยะห่างและสวมใส่หน้ากากอนามัยตลอดในการปฏิบัติงาน การป้องกัน องค์การบริหารส่วนตำบลม่วงเตี้ยมีการตรวจไข้และบริการเจลล้างมือให้กับบุคลากรประชาชนก่อนมาใช้บริการ

นงลักษณ์ ทองไทย และอรไท ชั่วเจริญ (2563) ได้ทำการศึกษาเรื่องความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมในช่วงสภาวะวิกฤตการเกิดโรคระบาดไวรัสโคโรนา-19 ที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของวิศวกรชีวการแพทย์ ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุในช่วงอายุ 30-39 ปี มีระดับการศึกษาสูงสุดในระดับปริญญาตรี มีรายได้เฉลี่ยอยู่ที่ 15,001-35,000 บาท มีประสบการณ์การทำงานอยู่ในช่วง 6-10 ปี และโดยส่วนใหญ่อยู่ในประเภทหน่วยงานโรงพยาบาลมหาวิทยาลัย ในการวิเคราะห์ระดับความรู้เกี่ยวกับโรคระบาดไวรัสโคโรนา-19 มีความรู้อยู่ในระดับมากในด้านทัศนคติเกี่ยวกับโรคระบาดไวรัสโคโรนา-19 อยู่ในระดับความคิดเห็นที่มาก และในด้านพฤติกรรมการปฏิบัติงานในช่วงสภาวะวิกฤตการเกิดโรคระบาดไวรัสโคโรนา-19 อยู่ใน

ระดับความคิดเห็นที่มากที่สุด ในการวิเคราะห์ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านแล้วพบว่าทั้งในด้านความสำเร็จของงานและคุณภาพของงาน มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับที่มากที่สุดทั้งสองด้าน ในการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของวิศวกรชีวการแพทย์ ในช่วงสภาวะวิกฤติการเกิดโรคระบาดไวรัสโควิด-19 ได้ตั้งนี้ในด้านความสำเร็จของงาน เพศมีระดับความคิดเห็นที่ไม่แตกต่างกัน อายุ ระดับการศึกษาสูงสุด รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ประสบการณ์การทำงาน ประเภทหน่วยงาน มีระดับความคิดเห็นที่ต่างกัน และในด้านคุณภาพของงาน ระดับการศึกษาสูงสุดมีระดับความคิดเห็นที่ไม่แตกต่างกัน ส่วนเพศ อายุ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ประสบการณ์การทำงาน และประเภทหน่วยงาน มีระดับความคิดเห็นที่แตกต่างกันและจากการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างความรู้ ทักษะและพฤติกรรมกับประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของวิศวกรชีวการแพทย์ในช่วงสภาวะวิกฤติการเกิดโรคระบาดโควิด-19 ได้ตั้งนี้ในด้านความสำเร็จของงาน มีระดับความคิดเห็นในด้านความรู้ ทักษะและพฤติกรรม ที่แตกต่างกันและในด้านคุณภาพของงาน ความรู้และพฤติกรรมการปฏิบัติงาน มีระดับความคิดเห็นที่แตกต่างกันและทักษะมีระดับความคิดเห็นที่ไม่แตกต่างกัน ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า ปัจจัยส่วนบุคคล ความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมที่แตกต่างกันมีระดับประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของวิศวกรชีวการแพทย์ที่แตกต่างกัน

สุมาลี จุทอง (2563) ได้ทำการศึกษาเรื่องการจัดการภัยพิบัติโรคระบาดโควิด 19 ในพื้นที่ชุมชนริมคลองหัวหมากน้อยสำนักงานเขตบางกะปิ ผลการศึกษาพบว่า นโยบายและแนวทางของรัฐในการควบคุมและป้องกันการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 กำหนดนโยบายในรูปแบบของกฎหมายคือ ประกาศ และข้อกำหนด หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนต้องถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด กรุงเทพมหานคร แปรนโยบายของรัฐบาลออกเป็นประกาศกรุงเทพมหานครและให้หน่วยงานในสังกัดน่านโยบายไปปฏิบัติ สำนักงานเขตบางกะปิเป็นหน่วยงานในสังกัดกรุงเทพมหานคร มีหน้าที่ลดการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในพื้นที่ให้ปลอดจากการติดเชื้อ จึงนำมาตรการควบคุมและป้องกันโรคโควิด 19 มาปฏิบัติ โดยหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและประชาชนร่วมเป็นทีมงานในศูนย์บริหารสถานการณ์โควิด 19 (ศบค.กทม.) ขับเคลื่อนนโยบายของกรุงเทพมหานครให้เกิดผลสำเร็จ สำนักงานเขตบางกะปิ ได้ดำเนินงานเชิงรุก อาทิ การค้นหาผู้ป่วยในพื้นที่เสี่ยง ตรวจสอบ ควบคุม กำกับกิจการหรือกิจกรรมที่สั่งปิดชั่วคราวหรือได้รับการผ่อนคลาย การตั้งจุดตรวจคัดกรอง การทำความสะอาดพื้นที่สาธารณะ สะพานลอย ป้ายรถประจำทาง จัดหาถังขยะและจัดสถานที่ที่วางถังติดเชื้อ จัดเก็บขยะติดเชื้อไปทำลาย สร้างการรับรู้ความเข้าใจในการป้องกันโรคโควิด 19 ในทุกช่องทาง และประสานความร่วมมือกับประชาชนชุมชน เจ้าของกิจการให้ช่วยในการควบคุมและป้องกันโรคโควิด 19 ส่วนในชุมชนริมคลองหัวหมากน้อย พบผู้ติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 จำนวน 1 คน หลังจากนั้นไม่พบผู้ติดเชื้อเพิ่มเติมอีกและในพื้นที่เขตบางกะปิวันที่ 3 พฤษภาคม 2563 เป็นวัน

สุดท้ายที่พบผู้ติดเชื้อในพื้นที่เขตบางกะปิ ดังนั้นการนำนโยบายไปปฏิบัติและกระบวนการจัดการโรคโควิด 19 ของสำนักงานเขตบางกะปิประสบความสำเร็จ

Lekfuangfu, Piyapromdee, Porapakkarm and Wasi (2020) ศึกษาผลกระทบของการแพร่ระบาดต่อแรงงานในประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่า ร้อยละ 31.5 ของแรงงานไทยทำงานในกลุ่มงานที่ต้องอาศัยเครื่องจักรและไม่สามารถทำงานผ่านเทคโนโลยีการสื่อสารได้ เมื่อเปรียบเทียบระหว่างแรงงานเพศชายและแรงงานเพศหญิง แรงงานเพศชายส่วนมากทำงานที่เกี่ยวข้องกับเครื่องจักรมากกว่าแรงงานเพศหญิง ดังนั้น แรงงานเพศชายจึงมีแนวโน้มได้รับผลกระทบมากกว่าแรงงานเพศหญิง นอกจากนี้แรงงานกลุ่มอายุ 46 ปีขึ้นไปมีแนวโน้มทำงานที่ใช้เทคโนโลยีสื่อสารทดแทนไม่สะดวกจึงพบอุปสรรคในการปรับตัวทำงานที่บ้าน กลุ่มที่ได้รับผลกระทบน้อยสุดคือ กลุ่มแรงงานที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไปเพราะรูปแบบงานเอื้อให้ทำงานจากที่บ้านและแรงงานกลุ่มนี้มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีมากกว่า การล็อกดาวน์ในเดือนมีนาคมส่งผลให้กลุ่มลูกจ้างรายได้ระดับไม่เกิน 12,000 ต่อเดือน จำนวน 1.6 ล้านคน ได้รับผลกระทบมากที่สุด ตัวอย่างอาชีพที่ได้รับผลกระทบสูงสุด เช่น พนักงานทำความสะอาด พนักงานบริการในร้านอาหาร ครูในโรงเรียนอนุบาล ผู้นำเที่ยว และทันตแพทย์

Kaplan, Moll, and Violante (2020) ศึกษาผลกระทบต่อแรงงานกลุ่มต่าง ๆ ในประเทศสหรัฐอเมริกา โดยแบ่งกลุ่มอาชีพตามลักษณะงานออกเป็นสี่กลุ่มตามความง่ายในการปรับเปลี่ยนสถานที่ทำงาน และรูปแบบการปฏิสัมพันธ์กับคน คณะผู้วิจัยใช้แบบจำลองเศรษฐศาสตร์เพื่อพยากรณ์ผลกระทบของการแพร่ระบาดของไวรัสต่อรายได้ในกรณีที่รัฐบาลสหรัฐไม่ดำเนินนโยบายใด ๆ งานวิจัยสรุปว่า หากไม่มีการล็อกดาวน์ แรงงานในสายงานที่ไม่สามารถทำงานที่บ้านและรูปแบบงานมีการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ได้รับผลกระทบมากที่สุดจากรายได้ที่ลดลงกว่าร้อยละ 27 ในขณะที่แรงงานในสายงานที่มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นสูงแต่สามารถทำงานที่บ้านได้ มีรายได้ลดลงร้อยละ 15 แรงงานที่เหลือมีรายได้ลดลงร้อยละ 5

ชนาภรณ์ ก่องแก้ว ดารารัตน์ ก้อนอิน และ พรชพร เครือวงษ์ (2564) ได้ทำการศึกษาเรื่องผลกระทบด้านเศรษฐกิจจากสถานการณ์โควิด-19 ต่อธุรกิจขนาดแผนไทยในเขตพื้นที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ผลการศึกษาพบว่า ด้านรายได้ของผู้ประกอบธุรกิจขนาดแผนไทย มีรายได้รวมก่อน 87,526.32 บาท หลัง 41,342.10 บาท โดยช่วงหลังสถานการณ์โควิด-19 มีรายได้ลดลง 46,184.22 บาท คิดเป็นร้อยละ 52.77 ด้านต้นทุน มีต้นทุนรวมก่อน 56,371.83 บาท หลัง 35,046.31 บาท โดยช่วงหลัง มีต้นทุนลดลง 21,325.52 บาท คิดเป็นร้อยละ 37.83 และกิจการมีกำไรลดลง 24,858.70 บาท คิดเป็นร้อยละ 79.79 ผลกระทบจากสถานการณ์โควิด-19 มีผลกระทบอยู่ในระดับสูง เนื่องจากจากการที่ต้องใช้มาตรการตามที่รัฐบาลกำหนดไว้ อีกทั้งยังมีผลกระทบโดยรวมต่อภาคธุรกิจอื่น ๆ ร่วมด้วย

อภิชาติ วชิรพันธ์ (2563) ได้ทำการศึกษาเรื่องการจัดการความเสี่ยงทางการบินในการเคลื่อนย้ายกลุ่มเสี่ยงคนไทย ตั้งแต่ก่อน ขณะ และหลังเดินทางไปรับกลับจากเมืองอุฮั่น รวมทั้งกักกันโรคต่อเนืองที่ประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่า มีการจัดการความเสี่ยงตามการดำเนินงาน 3 ระยะ ได้แก่ 1) ทางการเงินตรวจสอบ คัดกรองโรคเบื้องต้น และตรวจสอบเอกสารการเดินทาง (ผ่าน 138 ราย จาก 141 ราย) 2) ทีมแพทย์ไทยเดินทางไปรับ คัดกรองโรคอีกครั้งก่อนขึ้นเครื่องกลับ และเฝ้าระวังระหว่างการเดินทางกลับ 3) เฝ้าระวังกักกันโรคต่อเนืองที่ไทย 14 วัน โดยใช้กระบวนการจัดการความเสี่ยง 4 ขั้นตอน 1) ค้นหาความเสี่ยง จากสถานการณ์ ความรู้ การระบอบ อาการ และการป้องกันควบคุมโรค 2) ประเมินความเสี่ยง จากแหล่งความเสี่ยง รวมทั้งปัญหาอุปสรรคที่อาจทำให้เกิดความเสี่ยงเพิ่มขึ้น 3) ควบคุมความเสี่ยง ได้แก่ คัดกรองโรค เฝ้าระวัง รักษา ทำความสะอาดยานพาหนะ การจัดการสิ่งแวดล้อม และขยะติดเชื้อ เป็นต้น และ 4) การประเมินผลกระทบในกลุ่มคนไทย 138 ราย มีอายุระหว่าง 6 เดือน ถึง 53 ปี พบผู้เข้าเกณฑ์เข้าข่ายสอบสวนโรค 4 ราย (ร้อยละ 2.90) และเป็นผู้ป่วยยืนยันโรค COVID-19 จำนวน 1 ราย (ร้อยละ 0.72) ซึ่งไม่มีไข้ แต่มีอาการในระบบทางเดินหายใจ ดังนั้นในผู้ที่มาจากประเทศเสี่ยงจำเป็นต้องตรวจหาเชื้อทางห้องปฏิบัติการทุกราย และทีมแพทย์ต้องทบทวนแนวทางปฏิบัติต่อผู้รับบริการทุกระยะตลอดการปฏิบัติการ

กฤษฎา ฤทธิช่วย (2562) ได้ทำการศึกษาเรื่องการจัดการความเสี่ยงในอาชีพหลังจากภัยพิบัติโรคระบาดโควิด-19 ของพนักงานเอกชนในเขตกรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยคือ พนักงานเอกชนในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 400 คน โดยสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ การแจกแจงความถี่ การหาค่าเฉลี่ย ร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิเคราะห์ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เป็นเพศชายจำนวน 314 คน คิดเป็นร้อยละ 78.50 ช่วงอายุ 23-30 ปี จำนวน 203 คน คิดเป็นร้อยละ 50.75 ระดับการศึกษาปริญญาตรี จำนวน 357 คน คิดเป็นร้อยละ 89.3 พนักงานชั่วคราว 395 คน มีรายได้ต่ำกว่า 15,000 บาท จำนวน 191 คน คิดเป็นร้อยละ 47.8 ผลระดับความคิดเห็นต่อการจัดการความเสี่ยงโดยรวม อยู่ในระดับมากที่สุดที่ระดับค่าเฉลี่ย 3.87 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านมีระดับความเห็นมากที่สุดได้แก่การระบอบความเสี่ยง การควบคุมความเสี่ยง การตอบสนองต่อความเสี่ยง การประเมินความเสี่ยงตามลำดับ ผลระดับความคิดเห็นต่อความเสี่ยงในอาชีพโดยรวม อยู่ในระดับมากที่สุดที่ระดับค่าเฉลี่ย 3.86 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน มีระดับความคิดเห็นมากที่สุดได้แก่ความเสี่ยงจากภัยพิบัติโรคระบาด ความเสี่ยงจากสภาพเศรษฐกิจ ความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีสารสนเทศ การทดสอบสมมติฐาน พบว่าปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ, สถานภาพการทำงาน ของพนักงานเอกชนในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร มีความคิดเห็นต่อความเสี่ยงในอาชีพหลังภัยพิบัติโรคระบาดไวรัสโควิด 19 โดยรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐาน ส่วน อายุ, ระดับการศึกษา, รายได้เฉลี่ย ของพนักงานเอกชนในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร มีความคิดเห็นต่อความเสี่ยงในอาชีพหลังภัยพิบัติโรคระบาดไวรัส

โควิด-19 โดยรวมแตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐาน การจัดการความเสี่ยงมีความสัมพันธ์ต่อความเสี่ยงในอาชีพของพนักงานเอกชนในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครหลังจากภัยพิบัติโรคระบาดไวรัสโควิด-19 ด้านการตอบสนองความเสี่ยงคิดเป็นร้อยละ 54.90 ด้านการควบคุมความเสี่ยงคิดเป็นร้อยละ 45.30 ด้านการประเมินความเสี่ยงคิดเป็นร้อยละ 34.20 ตามลำดับ ส่วนด้านการระบุความเสี่ยงพบว่า ไม่มีความสัมพันธ์ต่อความเสี่ยงในอาชีพหลังจากภัยพิบัติโรคระบาดไวรัสโควิด-19 ของพนักงานเอกชนในเขตกรุงเทพมหานครโดยรวมทุกด้าน คิดเป็นร้อยละ 0.18 การจัดการความเสี่ยงส่งผลต่อความเสี่ยงในอาชีพของพนักงานเอกชนในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครหลังจากภัยพิบัติโรคระบาดไวรัสโควิด-19 ได้แก่ ด้านความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม คิดเป็นร้อยละ 48.1 ด้านความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีสารสนเทศคิดเป็นร้อยละ 24.8 ส่วนด้านที่ไม่ส่งผลต่อความเสี่ยงในอาชีพของพนักงานเอกชนในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครหลังจากภัยพิบัติโรคระบาดไวรัสโควิด-19 ได้แก่ด้านการระบุความเสี่ยงคิดเป็นร้อยละ 6.7 และด้านการประเมินความเสี่ยงคิดเป็นร้อยละ 9.7

ศศภัสส์ โกมล (2563) ได้ทำการศึกษาเรื่องมาตรการด้านการบริหารจัดการองค์กรในสถานการณ์แพร่ระบาดของโควิด-19 กองโรคไม่ติดต่อ ปี พ.ศ. 2563 ผลการศึกษาพบว่า 1. ก่อนมีสถานการณ์แพร่ระบาด กลุ่มบริหารทั่วไป กองโรคไม่ติดต่อ และกลุ่มงานอื่นที่เกี่ยวข้องปฏิบัติตามหน้าที่ภารกิจที่ได้รับมอบหมายตามปกติได้แก่ การศึกษา พัฒนาแนวทางและรูปแบบของงานบริหารทั่วไป และดำเนินการเกี่ยวกับงานธุรการ งานสารบรรณ งานอาคารสถานที่และยานพาหนะงานการเงินและบัญชี งบประมาณ เงินเดือนและค่าจ้าง งานพัสดุ งานการเจ้าหน้าที่ รวมทั้งสนับสนุนการดำเนินงานอื่นๆ ของกองโรคไม่ติดต่อ 2. ระหว่างมีสถานการณ์แพร่ระบาด ทำให้การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่กลุ่มบริหารทั่วไปกองโรคไม่ติดต่อ และกลุ่มงานอื่นที่เกี่ยวข้อง เปลี่ยนไปบางส่วน เพราะต้องปฏิบัติตามมาตรการการป้องกันโรคโควิด-19 ของกรมควบคุมโรค และมีการปรับแผนการทำงานเพื่อลดผลกระทบที่เกิดจากการแพร่ระบาดของโรคต่อการบริหารงานและการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ เช่น การสลับกันมาทำงานที่สำนักงานกับการทำงานที่บ้าน (Work from Home : WFH) หรือปรับแผนการใช้งบประมาณจากการจัดประชุมมาซื้อวัสดุแทน หรือการพัฒนาบุคลากรให้มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีทางการสื่อสารเพิ่มมากขึ้น เป็นต้น 3. หลังมีสถานการณ์แพร่ระบาด กลุ่มบริหารงานทั่วไป กองโรคไม่ติดต่อ และกลุ่มงานอื่นที่เกี่ยวข้องมีการปรับเปลี่ยนแนวทางการปฏิบัติหน้าที่ตามภารกิจในบางงาน มีการใช้เทคโนโลยีทางการสื่อสารเพิ่มมากขึ้น มีการเตรียมความพร้อมด้านการจัดเก็บข้อมูลให้เป็นระบบมากยิ่งขึ้น เพื่อให้สามารถใช้อ้างอิงข้อมูลได้ในทุกที่ ทุกเวลา ตลอดจนการจัดทำแผนบริหารความเสี่ยงขององค์กร เพื่อเตรียมการรองรับการเกิดความเสี่ยงในการบริหารงานจากภัยพิบัติหรือโรคติดต่อต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ปัญหาอุปสรรค คือ ระบบ Internet ของกรมควบคุมโรค ค่อนข้างช้า ทำให้เกิดปัญหาในการใช้ระบบสื่อสารที่รวดเร็วและทันเวลา หรือ ระบบ

Internet ของที่บ้านหรือหอพัก ค่อนข้างช้า ทำให้การทำงานที่บ้าน (Work from Home) เข้าไปด้วย นอกจากนี้ยังมีปัญหาการติดต่อกับเจ้าหน้าที่กลุ่มงานอื่นในกองโรคไม่ติดต่อขณะปฏิบัติงานที่บ้าน ล่าช้า หรือการรอการเซ็นเอกสารต่างๆ จากกลุ่มงานอื่นๆ ที่ทำงานที่บ้านและมีปัญหารายละเอียดการเบิกจ่ายการจัดประชุมออนไลน์ที่มีขั้นตอนเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะการจัดประชุม VDO Conference เช่น ภาพถ่ายการประชุม ที่มีภาพถ่ายของคนในห้องประชุมและภาพถ่ายของคนที่ประชุมผ่านระบบออนไลน์ทุกคน ตลอดจนการที่ไม่มีห้องประชุม VDO Conference อุปกรณ์ที่ทันสมัย ใช้ในการประชุม ออนไลน์ เช่น โน้ตบุ๊ก กล้องที่ใช้ในการประชุมในรูปแบบ Application zoom หรือการประชุมอื่นๆ ในหน่วยงานไม่เพียงพอ นอกจากนี้ ยังมีปัญหาด้านการขอความร่วมมือจากบุคลากรภายในกอง เช่น การรายงานอัตรากำลังคนระหว่าง Work from Home มีข้อจำกัดในด้านการสื่อสารผ่าน Application line ได้รับการตอบรับจากผู้เกี่ยวข้องล่าช้าเพราะบางครั้งโทรศัพท์ไม่ได้อยู่กับตัว

สรุป จากสถานการณ์ของโรคโควิด-19 ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ทำให้เกิดผลกระทบมากมายหลากหลายด้าน โดยเฉพาะด้านการท่องเที่ยวซึ่งประเทศไทยนั้นเป็นประเทศหนึ่งที่มีรายได้หลักมาจากการท่องเที่ยวซึ่งการเกิดโรคระบาดโควิด-19 นั้นทำให้การท่องเที่ยวหยุดชะงักทำให้เกิดความเสียหายในวงกว้างในหลากหลายธุรกิจ แม้กระทั่งการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาก็ล้วนได้รับผลกระทบจากการระบาดของโรคโควิด-19 ทั้งสิ้น ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนานั้นก็เป็นการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งของไทย เนื่องจากประเทศไทยนั้นเป็นเมืองพุทธมีประชาชนนับถือศาสนาพุทธมากถึงร้อยละ 94.5 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2564) ซึ่งนับเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศที่นับถือศาสนาพุทธ ทำให้การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาจึงเป็นหนึ่งในรูปแบบการท่องเที่ยวของคนไทยที่สามารถสร้างรายได้ให้กับประเทศ ชุมชนและท้องถิ่นนั้นๆ ได้ จึงได้มีการศึกษาผลกระทบของการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา เพื่อวิเคราะห์หาแนวทางรับมือและแนวทางแก้ไขปัญหาที่เหมาะสมเพื่อให้ประชาชนที่อยู่บริเวณโดยรอบและพ่อค้าแม่ค้าที่จำหน่ายสินค้าในบริเวณวัดได้ปรับตัวและหาแนวทางรับมือกับสถานการณ์ของโรคโควิด-19 ได้อย่างเหมาะสม

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Documentary Analysis) เน้นการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (In-depth Structured Interview) โดยนำเสนอตามลำดับดังนี้

3.1 ขั้นตอนการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีขั้นตอนการวิจัย ดังต่อไปนี้

3.1.1 ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อเตรียมประเด็นคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ประเด็นในการสัมภาษณ์สำหรับเก็บข้อมูลกรณีศึกษาวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก จากนั้นนำประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้ไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องและครบถ้วนของเนื้อหา

3.1.2 รวบรวมข้อมูลจากบทความ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กรณีศึกษาวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ และสัมภาษณ์เชิงลึกกับบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ

3.1.3 ทำการลดทอนข้อมูล ตรวจสอบข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาสังเคราะห์เพื่อเขียนรายงานการวิจัย

3.2 ผู้ให้ข้อมูลหลักและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ได้แก่ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ทั้งหมดจำนวน 15 คน โดยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม โดยใช้เกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

3.2.1 เป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาภายในบริเวณวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ในจังหวัดพิษณุโลก

3.2.2 เป็นผู้ที่สามารถให้ข้อมูลในประเด็นดังกล่าวแก่ผู้วิจัยได้ ทั้งนี้ จากเกณฑ์การพิจารณาดังกล่าว ผู้วิจัยได้เลือกผู้ให้ข้อมูลอย่างเฉพาะเจาะจง ดังนี้

กลุ่มที่ 1 พระภิกษุ คือ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา อีกทั้งยังสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับพุทธสถานที่ศึกษา ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยดำเนินการคัดเลือกและพิจารณาจากการบวชและสังกัดประจำวัดมาแล้วไม่น้อยกว่า 3 พรรษา จำนวน 3 รูป

กลุ่มที่ 2 ผู้ประกอบการร้านค้าภายในวัด คือ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา อีกทั้งยังสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์การท่องเที่ยวภายในบริเวณ

วัด ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยดำเนินการคัดเลือกและพิจารณาจากระยะเวลาที่ค้าขายภายในบริเวณวัดมาแล้วไม่น้อยกว่า 3 ปี จำนวน 5 คน

กลุ่มที่ 3 นักท่องเที่ยวชาวไทย คือ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา อีกทั้งยังสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยดำเนินการคัดเลือกและพิจารณาจากการเดินทางมาท่องเที่ยวภายในบริเวณวัด ขณะที่เกิดการแพร่ระบาดของโควิด-19 จำนวน 5 คน

กลุ่มที่ 4 เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง คือ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว อีกทั้งยังมีหน้าที่ดูแลนักท่องเที่ยว และสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับพุทธสถานศึกษา ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยดำเนินการคัดเลือกและพิจารณาจากระยะเวลาการทำงาน ไม่น้อยกว่า 3 ปี จำนวน 2 คน

3.3 เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (In-depth Structured Interview) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) คือ พระภิกษุ ผู้ประกอบการร้านค้าภายในวัด นักท่องเที่ยวชาวไทย และเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

ซึ่งแนวคำถามจะเกี่ยวกับผลกระทบการระบาดของโรคโควิด-19 ที่มีผลต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ และแนวทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา วิธีใหม่ในการระบาดของโรคโควิด-19 โดยมีแนวคำถามดังต่อไปนี้

ประเด็นการสัมภาษณ์

1. รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุในช่วงก่อนมีการแพร่ระบาดของโควิด-19 ประกอบด้วย

- 1) ด้านเศรษฐกิจ
- 2) ด้านสังคม และ
- 3) ด้านสภาพแวดล้อม

2. ผลกระทบของการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ในช่วงเวลาการแพร่ระบาดของโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุในปัจจุบัน

- 1) ด้านเศรษฐกิจ
- 2) ด้านสังคม
- 3) ด้านสภาพแวดล้อม

3. ข้อเสนอแนะแนวทางในการดำเนินงานตามมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ

- 1) ด้านเศรษฐกิจ
- 2) ด้านสังคม
- 3) ด้านสภาพแวดล้อม

3.4 การทดสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (In-depth Structured Interview) โดยนำความรู้จากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบการระบาดของโรคโควิด-19 และการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา มาเป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์ กำหนดขอบเขตเนื้อหาที่ต้องการศึกษา เพื่อสร้างแบบสัมภาษณ์โดยนำแนวทางการสัมภาษณ์ไปนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา และคณาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องชัดเจนตามวัตถุประสงค์

3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (In-depth Structured Interview) กับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) เกี่ยวกับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะแนวทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาวิถีใหม่ ในการระบาดของโรคโควิด-19 ซึ่งผู้วิจัยจะสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน เริ่มต้นการสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลหลัก จากนั้นจะสัมภาษณ์ในประเด็นแนวคำถามที่ผู้วิจัยสนใจจะศึกษาและได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย การจัดกลุ่มโครงสร้างเนื้อหา การทดสอบความถูกต้องของการวิเคราะห์เนื้อหาใช้วิธีการแบบสามเส้า (Triangulation Technique)

บทที่ 4 ผลการศึกษา

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง ผลกระทบของการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยแบ่งการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

4.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูล

ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูลในงานวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

1) พระภิกษุ

รูปที่ 1 อายุ 37 ปี เป็นผู้ช่วยเลขานุการวัด บวชมาแล้ว 30 พรรษา จบการศึกษาปริญญาตรี มีหน้าที่ช่วยเหลือเลขานุการวัดในการทำศาสนากิจต่างๆ ที่มีความหลากหลาย ที่ไม่จำกัดเฉพาะในเรื่องของการถ่ายทอดหลักธรรม หรือในด้านพิธีกรรมทางศาสนาเพียงอย่างเดียว หากยังครอบคลุมทั้งในมิติทางสังคม เศรษฐกิจ หรือแม้กระทั่งเรื่องของสิ่งแวดล้อม

รูปที่ 2 อายุ 30 ปี เป็นโฆษกหน้าพระวิหาร บวชมาแล้ว 22 พรรษา จบการศึกษาปริญญาเอก มีหน้าที่เชิญชวนและประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนเข้ามาท่องเที่ยวภายในวัด ร่วมทำบุญ เสริมสร้างกุศล รวมถึงสอนหนังสือวิชาศีลธรรมตามหลักของพระพุทธศาสนาในโรงเรียน และเผยแพร่พระธรรมทั้งในประเทศและต่างประเทศ

รูปที่ 3 อายุ 48 ปี เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส บวชมาแล้ว 35 พรรษา จบการศึกษาปริญญาตรี มีหน้าที่ช่วยเจ้าอาวาสจัดการบริหารและวางแผนในกิจการของวัด เสนอแนะ ระเบียบนโยบายต่าง ๆ ที่เห็นสมควร เพื่อให้เจ้าอาวาสพิจารณา รวมทั้งจัดการศาสนสมบัติของวัดไม่ว่าจะเป็นโบราณสถานหรือโบราณวัตถุให้เป็นไปด้วยดี เพื่อดำรงพระพุทธศาสนาให้เจริญยั่งยืนมั่นคงตลอดไป

2) ผู้ประกอบการร้านค้าภายในวัด

คนที่ 1 เพศหญิง อายุ 40 ปี จบการศึกษาปริญญาตรี เปิดร้านขายอาหารขนาด 4 คูหา มาเป็นเวลา 20 ปี มีเจ้าของร้านเป็นผู้ทำอาหาร และลูกจ้าง 3 คน ช่วยหั่นผัก ล้างจาน และเสิร์ฟอาหาร เปิดขายทุกวันตั้งแต่เวลา 07.00 – 18.00 น. โดยที่ร้านจะขายอาหารประเภทอาหารตามสั่ง ข้าวราดแกง ก๋วยเตี๋ยว และส้มตำ ให้กับนักท่องเที่ยวทั้งคนไทยและต่างชาติ

คนที่ 2 เพศหญิง อายุ 47 ปี จบการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลาย เปิดร้านขายสมุนไพรขนาด 2 คูหา มาเป็นเวลา 15 ปี มีเจ้าของร้านเป็นผู้ขายหลัก และมีลูกจ้าง 1 คน ช่วยขายสินค้า เปิดขายทุกวันตั้งแต่เวลา 08.00 – 17.00 น. โดยที่ร้านจะขายสมุนไพรทุกประเภททั้งของไทยและจีน ไม่

ว่าจะเป็น ว่าน ชาเขียว ชาอู่หลง เห็ดหลินจือ กล้วยหวาน พุทราจีน น้ำผึ้งเดือนห้า ขมิ้นชัน ฟ้าทะเลลาย โจร โสมเกาหลี และอีกมากมาย นอกจากนี้ทางร้านยังมีการชงชาให้กับนักท่องเที่ยวได้ชิมอีกด้วย

คนที่ 3 เพศชาย อายุ 50 ปี จบการศึกษาประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) เปิดร้านขายเสื้อผ้าขนาด 1 คูหา มาเป็นเวลา 17 ปี มีเจ้าของร้านและภรรยาเป็นผู้ขาย เปิดขายทุกวันตั้งแต่เวลา 10.00 – 16.00 น. แต่ถ้าเป็นเสาร์-อาทิตย์จะเปิด 08.00-17.00 น. โดยที่ร้านจะขายเสื้อผ้าประเภทลำลอง และทำงาน ของทั้งเด็ก วัยรุ่น ผู้ใหญ่ และคนสูงอายุ โดยเน้นผ้าฝ้าย ผ้าไหม และผ้าย้อมสี ซึ่งจะขายดีที่สุดภายในร้าน ลูกค้าที่เข้ามาในร้านจะทั้งลูกค้าในจังหวัดและนักท่องเที่ยว หากเป็นนักท่องเที่ยวต่างชาติจะสนใจซื้อผ้าย้อมสีใส่เองและซื้อฝาก เพราะใส่สบายและแสดงเอกลักษณ์ความเป็นไทย

คนที่ 4 เพศชาย อายุ 56 ปี จบการศึกษามัธยมศึกษาตอนต้น เปิดร้านเช่าวัตถุมงคลขนาด 1 คูหา มาเป็นเวลา 13 ปี มีเจ้าของร้านเป็นผู้ขายเอง เปิดขายทุกวันตั้งแต่เวลา 07.00 – 18.00 น. โดยที่ร้านจะให้เช่าวัตถุมงคลประเภทหลัก คือ พระพุทธชินราช มีหลายรุ่น และหลายขนาด เช่น หน้าตัก 3 นิ้ว หน้าตัก 12 นิ้ว รุ่นเสาร์ 5 มหามงคล หน้าตัก 9 นิ้ว หรือลี้กเกิดชินราช ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพอใจและนำไปบูชาของผู้เช่า

คนที่ 5 เพศหญิง อายุ 35 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาตรี เปิดร้านขายร้านขายของฝากขนาด 1 คูหา มาเป็นเวลา 10 ปี มีเจ้าของร้านเป็นผู้ขาย และมีลูกจ้าง 1 คน เปิดขายทุกวันตั้งแต่เวลา 09.00 – 17.00 น. โดยที่ร้านจะขายของฝากทุกประเภทที่มีชื่อเสียงของจังหวัดทางภาคเหนือและภาคกลาง ไม่ว่าจะเป็น ก๋วยเตี๋ยว ก๋วยเตี๋ยวแตก โมจิ ขนมเปียะ เกาลัด ถั่วทอด มะขามจืดจืด ผลไม้กวน หมูทุบ หมูสวรรค์ ซึ่งก๋วยเตี๋ยวที่บรรจุใส่กล่องจะขายดีที่สุด

3) นักท่องเที่ยวชาวไทย

คนที่ 1 เพศชาย อายุ 38 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาตรี เป็นเจ้าของธุรกิจ มาจากจังหวัดนครราชสีมา เคยมาเที่ยววัดพระศรีรัตนมหาธาตุ 2 ครั้งแล้ว และครั้งนี้มาพร้อมครอบครัว เพื่อมากราบไหว้พระพุทธชินราชและพาครอบครัวมาเยี่ยมญาติที่พิษณุโลก

คนที่ 2 เพศหญิง อายุ 42 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาตรี เป็นสถาปนิก มาจากจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เคยมากราบไหว้พระพุทธชินราช 3 ครั้งแล้ว และครั้งนี้มาพร้อมครอบครัวและเพื่อนที่ทำงาน เนื่องจากเดินทางผ่านไปจังหวัดเชียงใหม่

คนที่ 3 เพศหญิง อายุ 38 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาโท เป็นข้าราชการท้องถิ่น มาจากจังหวัดขอนแก่น เคยมาเที่ยววัดพระศรีรัตนมหาธาตุ 1 ครั้งแล้ว และครั้งนี้มาพร้อมกับเจ้าหน้าที่ภายในหน่วยงาน เพื่อมาอบรมในจังหวัดพิษณุโลก

คนที่ 4 เพศหญิง อายุ 50 ปี จบการศึกษาประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) มีอาชีพค้าขายเสื้อผ้า มาจากกรุงเทพมหานคร เคยมาเที่ยววัดพระศรีรัตนมหาธาตุ 2 ครั้งแล้ว และครั้งนี้มาพร้อมครอบครัว เพื่อมากราบไหว้และขอพรพระพุทธรชินราช

คนที่ 5 เพศหญิง อายุ 43 ปี จบการศึกษามัธยมศึกษาตอนต้น มีอาชีพขายของออนไลน์มาจากจังหวัดอุดรธานี เคยมาเที่ยววัดพระศรีรัตนมหาธาตุ 3 ครั้งแล้ว และครั้งนี้มาพร้อมครอบครัวและพนักงานของร้าน เพื่อมากราบไหว้และแก้บนหลวงพ่พระพุทธรชินราช

4) เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

คนที่ 1 อายุ 42 ปี ตำแหน่งสารวัตร สทท.1 กองบังคับการตำรวจท่องเที่ยวที่ 1 พิษณุโลก มีหน้าที่ประชาสัมพันธ์ให้วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยว และให้คำแนะนำข้อมูลการท่องเที่ยวภายในจังหวัด รวมถึงอำนวยความสะดวกและดูแลความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ

คนที่ 2 อายุ 38 ปี ตำแหน่งนักจัดการงานทั่วไป กรมศิลปากร มีหน้าที่ดูแลและพัฒนาพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระพุทธรชินราชให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว และแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับพุทธสถานที่ศึกษาแก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ

4.2 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ

การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุมีรูปแบบและกระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธดังนี้

1. รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร หรือวัดใหญ่ เปิดโอกาสให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวมาเที่ยวในเชิงศาสนาและวัฒนธรรม ที่แสดงให้เห็นมิติทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สังคมได้อย่างดี เช่น พระอุโบสถและพระวิหารหลวงจะแสดงสถาปัตยกรรมการออกแบบตามแบบแผนสกุลช่างของแต่ละยุคและยังเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรชินราช พระพุทธรูปที่ได้รับการยกย่องว่าสวยงามที่สุดในประเทศไทย เป็นใจกลางของความศรัทธา และทุกสิ่ง รวมถึงแสดงภาพจิตรกรรม ภาพจิตรกรรมที่ปรากฏในพระอุโบสถและพระวิหารหลวงจะแสดงอดีตพุทธประวัติพระพุทธรเจ้า ชุมนุมเทวดา และพระเวสสันดรชาดก ซึ่งแสดงหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นหลักยึดถือร่วมกัน ภาพจิตรกรรมนี้ในแต่ละสมัยจะมีภาพที่แสดงแตกต่างกัน ภาพเดียวกันในแต่ละยุคก็จะวาดต่างกัน สิ่งเหล่านี้จะสะท้อนมิติทางความเชื่อและวัฒนธรรมของผู้สร้างได้ นักท่องเที่ยวเข้ามาศึกษาจะเข้าใจสังคมไทยได้เป็นอย่างดี โดยสะท้อนคำพูดต่าง ๆ ดังนี้

“...วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าสักการะ และชมสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และประติมากรรม ทุกวัน เวลา 06.00-18.00 น และไม่เสียค่าเข้าชม...”

(พระภิกษุ 1 อายุ 37 ปี บวชมา 30 พรรษา สัมภาษณ์, 2565)

“...ภายในวัดยังมีอะไรให้ได้ชมอีกมาก ทั้งพระวิหารพระเจ้าเข้านิพพาน พระวิหาร พระอัฐฐารส พระปรารค์ ซึ่งนับได้ว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ที่ดีสำหรับประชาชนทั่วไป...”

(พระภิกษุ 2 อายุ 30 ปี บวชมา 22 พรรษา สัมภาษณ์, 2565)

“...องค์พระพุทธรชินราช เป็นหนึ่งในประติมากรรมพุทธศิลป์ชั้นสูงสุดที่มีลักษณะงดงามที่สุดในเมืองไทย...”

(นักท่องเที่ยวคนไทยคนที่ 1 อายุ 38 ปี เพศชาย สัมภาษณ์, 2565)

“...วัดมีประวัติยาวนานมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย มีสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และประติมากรรมที่งดงามเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมอันล้ำค่าของเมืองพิษณุโลก...”

(นักท่องเที่ยวคนไทยคนที่ 2 อายุ 42 ปี เพศหญิง สัมภาษณ์, 2565)

“...พระพุทธเจ้าเข้านิพพาน นับเป็นโบราณวัตถุสำคัญชิ้นหนึ่ง ซึ่งคาดว่าในเมืองไทยมีที่วัดใหญ่ที่เดียว...”

(นักท่องเที่ยวคนไทยคนที่ 3 อายุ 37 ปี เพศหญิง สัมภาษณ์, 2565)

“...บรรยากาศภายในพระวิหารหลวงสวยงาม มีองค์พระพุทธรชินราช องค์พระพุทธรูปอื่น รวมถึงภาพจิตรกรรมฝาผนัง พระเวสสันดรชาดก ให้ได้กราบไหว้ และเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์...”

(นักท่องเที่ยวคนไทยคนที่ 4 อายุ 50 ปี เพศหญิง สัมภาษณ์, 2565)

“...พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระพุทธรชินราช ภายในจัดแสดงโบราณวัตถุศิลปวัตถุที่มีคุณค่าทั้งด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม...”

(เจ้าหน้าที่ภาครัฐคนที่ 2 อายุ 38 ปี สัมภาษณ์, 2565)



ภาพที่ 4.1 พระพุทธชินราช วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก
ที่มา: วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร (5 มกราคม 2560)



ภาพที่ 4.2 ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระวิหารหลวง
ที่มา: อนุรักษ์ แจ่มสุวรรณ (19 พฤษภาคม 2565)



ภาพที่ 4.3 พระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก
ที่มา: อนุรักษ์ แจ่มสุวรรณ (19 พฤษภาคม 2565)



ภาพที่ 4.4 พระเจ้าเข้านิพพาน วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก
ที่มา: อนุรักษ์ แจ่มสุวรรณ (19 พฤษภาคม 2565)



ภาพที่ 4.5 พระอัฐารส วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก
ที่มา: อนุรักษ์ แจ่มสุวรรณ (19 พฤษภาคม 2565)

จากรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่า วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็นวัดเก่าแก่สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย ในทุกๆ วันจะมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาไหว้ขอพรกันไม่ขาดสาย ทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ ที่เดินทางมาพร้อมครอบครัวเพื่อน หรือคณะทัวร์ โดยเฉพาะช่วงวันหยุดเสาร์และอาทิตย์ และวันหยุดเทศกาล จะมีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก เพื่อมากราบไหว้พระพุทธรูปชินราชและขอพรพระพุทธรูปชินราช ซึ่งเป็นพระประธานในโบสถ์ องค์พระเป็นสีทอง เค้นสง่า และงดงาม รวมถึงชมภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารพระพุทธรูปชินราชเป็นภาพที่เล่าเรื่องพระเวสสันดรชาดกมีครบทุกกัณฑ์ โดยบรรยายภาพ เป็นกัณฑ์ๆ ไป ตั้งแต่ต้นจนจบ ทำให้ทราบถึงการแต่งกาย ประเพณี และลักษณะเฉพาะอย่างของชาวชนบทได้เป็นอย่างดี และมีการเดินชมสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และประติมากรรม บริเวณรอบพระวิหาร ไม่ว่าจะเป็น พระอัฐารสองค์ใหญ่ วิหารพระเหลือ พระอุโบสถ วิหารพระพุทธรูปชินสีห์ และพระศรีศาสดาจำลอง รวมถึงเข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระพุทธรูปชินราช ภายในจัดแสดงโบราณวัตถุศิลปวัตถุที่มีคุณค่าทั้งด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม เพื่อเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ของไทย ส่งผลให้วัดพระศรีรัตน มหาธาตุได้รับความนิยมนกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยว

2) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยววัฒนธรรมแนวพุทธ

วัดพระศรีรัตนมหาธาตุมีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวตามเทศกาลและวันสำคัญทางศาสนา ไม่ว่าจะเป็นเทศน์มหาชาติก่อนเข้าพรรษา ทางวัดมีการจัดตกแต่งสถานที่ จัดต้นกล้วย ต้นอ้อย จัดธรรมมาน 3 ธรรมาน เทศน์แหล่ร้อยแก้ว ร้อยกรอง เทศน์ธรรมวัด เทศน์มหาชาติ 13 กัณฐ์ ทางวัดมีการสืบสานประเพณีอย่างต่อเนื่องทุกปี และมีการการจัดให้พุทธศาสนิกชนร่วมหล่อเทียน 12

นักชัตรีในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา โดยทางวัดจะนำเทียนวงกลม พิมพ์รูปประจำปี 12 นักชัตรี เพื่อให้พุทธศาสนิกชน ประชาชน และนักท่องเที่ยว ร่วมทำบุญหล่อเทียนพรรษา ตามปีเกิด เพื่อความเป็นสิริมงคลในการทำบุญเข้าพรรษา รวมถึงจัดกิจกรรมเวียนเทียนในวันวิสาขบูชา และมาฆบูชา โดยนักท่องเที่ยวนิยมเดินทางกันมาเป็นหมู่คณะเป็นครอบครัว โดยมุ่งเน้นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเจริญจิต อาทิจ การตักบาตร ถวายทาน ประพรมน้ำมนต์ ถวายสังฆทาน เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว โดยสะท้อนคำพูดต่าง ๆ ดังนี้

“...การจัดเทศน์มหาชาติคำหลวง ถือเป็นการเทศน์แบบโบราณ วันเดียว 13 กัณฑ์ และเป็นการสืบทอดประเพณีบุญอันทรงคุณค่าของชาวพุทธ และเป็นการจรรโลงพุทธศาสนา...”

(พระภิกษุ 1 อายุ 37 ปี บวชมา 30 พรรษา สัมภาษณ์, 2565)

“...เทศน์มหาชาติเป็นการฟื้นฟูการเทศน์แบบโบราณที่กำลังจะเลือนหายไปให้คนพิษณุโลก และคนทั่วไปได้เห็นถึงความสำคัญ และช่วยกันสืบทอดประเพณี...”

(พระภิกษุ 3 อายุ 48 ปี บวชมา 35 พรรษา สัมภาษณ์, 2565)

“...วันวิสาขบูชา และมาฆบูชา จะตรงกับวันหยุดยาว ในวัดคนเยอะ ทั้งคนในจังหวัด พิษณุโลกเองและต่างจังหวัด พอตอนเย็นจะมีคนมาร่วมเวียนเทียนรอบวิหารหลวงพ่อบ้านมาก...”

(ร้านค้าที่ 3 อายุ 50 ปี เพศชาย สัมภาษณ์, 2565)

“...ทุกปี เมื่อมาเที่ยวที่พิษณุโลกในช่วงวันวิสาขะ หรือมาฆะ ถ้ามีโอกาสค้างคืนจะหาที่พักใกล้ๆวัด และจะมาเวียนเทียนที่วัดนี้ เพราะท่านมีความศรัทธาดีสิทธิ์ ช่วยเพิ่มความสว่างสดใสให้ชีวิตราบรื่นค้าขายเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น...”

(นักท่องเที่ยวคนไทยคนที่ 4 อายุ 50 ปี เพศหญิง สัมภาษณ์, 2565)



ภาพที่ 4.6 พุทธศาสนิกชนร่วมเวียนเทียนวันอาสาฬหบูชา รอบวิหารหลวงพ่อพระพุทธรชินราช
ที่มา: ประกอบ สารวรรณ (27 กรกฎาคม 2561)



ภาพที่ 4.7 เทศน์มหาชาติคำหลวง ในงานสมโภชพระพุทธรชินราช ครบ 660 ปี
ที่มา : วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร (2 พฤษภาคม 2560)

จากรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแนวพุทธที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่า วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนในสังคมไทยมาตั้งแต่อดีต อิทธิพลของพุทธศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดวิถีชีวิตของชาวไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน เช่น ประเพณีงานสงกรานต์ งานบุญเข้าพรรษา เทศน์มหาชาติ ซึ่งการมาท่องเที่ยวที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุในช่วงเทศกาลวันสำคัญทางศาสนา โดยเฉพาะวันอาสาฬหบูชาและวันเข้าพรรษาที่เป็นวันหยุดยาว 5 วัน จะมีนักท่องเที่ยวนิยมเดินทางกันมาเป็นหมู่คณะเป็นครอบครัว ทั้งมาจาก

กรุงเทพฯ และปริมณฑล เดินทางกลับบ้านพัก และแวะมาท่องเที่ยวที่จังหวัดพิษณุโลกจำนวนมาก โดยมุ่งเน้นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเจริญจิต อาทิจ การทำบุญใส่บาตร ถวายทาน ประพรมน้ำมนต์ ถวายสังฆทาน รวมถึงกิจกรรมเวียนเทียนในวันวิสาขบูชา และมาชมบูชาในช่วงเย็นถึงค่ำ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว ส่งผลวัดพระศรีรัตนมหาธาตุเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมมากที่สุดแห่งหนึ่งของเมืองพิษณุโลก

3) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาความรู้

วัดพระศรีรัตนมหาธาตุจัดให้มีพระสอนศีลธรรมอาทิตย์ละ 1 วัน จัดกิจกรรมให้นักเรียน นักศึกษา หรือผู้ที่สนใจ มาทัศนศึกษาภายในวัดเป็นการพาชมรอบๆ วัด โดยวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มีความมุ่งมั่นที่จะเผยแพร่ และส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการวิชาการแก่สังคม ด้วยการปรับปรุง กิจกรรมต่างๆ ให้ประสานสอดคล้องเอื้อต่อการส่งเสริมสนับสนุนกิจการคณะสงฆ์ สร้างความรู้ ความเข้าใจหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ความรู้ความเข้าใจในประวัติศาสตร์ ความเป็นมาและ ความเป็นเอกลักษณ์ภายในวัด รวมถึงสร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมแก่ประชาชน เนื่องจากวัด เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีประวัติอันยาวนาน ทำให้นักเรียน นักศึกษา เกิดความ ตระหนัก และภาคภูมิใจที่เป็นคนเมืองพิษณุโลก เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเปิดโลกทัศน์ภายนอก ห้องเรียน โดยสะท้อนคำพูดต่าง ๆ ดังนี้

“...การให้นักเรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง และได้ศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ จะทำให้ สามารถนำความรู้ และหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการดำเนิน ชีวิตประจำวัน...”

(พระภิกษุ 1 อายุ 37 ปี บวชมา 30 พรรษา สัมภาษณ์, 2565)
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 CHULALONGKORN UNIVERSITY

“...กิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียน ช่วยเพิ่มพูนความรู้ และเข้าใจประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สังคม ให้กับนักเรียน และนักศึกษา ด้วยประสบการณ์ตรงจากแหล่งการเรียนรู้ได้มากเลย...”

(พระภิกษุ 2 อายุ 30 ปี บวชมา 22 พรรษา สัมภาษณ์, 2565)

“...วัดใหญ่ ถือได้ว่าเป็นแหล่งความรู้ทางประวัติศาสตร์ ศิลปะและศาสนา ประจำจังหวัด พิษณุโลก ที่ทุกคนต่างเข้ามาศึกษาหาความรู้...”

(พระภิกษุ 3 อายุ 48 ปี บวชมา 35 พรรษา สัมภาษณ์, 2565)



ภาพที่ 4.8 นักเรียนทัศนศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางศาสนาและวัฒนธรรม วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ
วรมหาวิหาร

ที่มา: วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร (15 ตุลาคม 2560)

รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาความรู้ เป็นอีกหนึ่งกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีความสำคัญประการหนึ่งด้วยความสวยงามทางสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม आयุโบราณสถาน โบราณวัตถุ และประวัติความเป็นมา ทำให้เป็นสิ่งดึงดูดทั้งนักเรียน นักศึกษา ผู้ที่สนใจ รวมถึงนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยววัดส่วนใหญ่จะมากันเป็นครอบครัว หากมาทุกครั้งจะเดินเข้ามาชมทุกครั้ง และศึกษาเรียนรู้อดีตพุทธประวัติพระพุทธเจ้าและชาดกร่วมกับภาพจิตรกรรมในแต่ละสมัยจะมีภาพที่แสดงแตกต่างกัน ภาพเดียวกันในแต่ละยุคก็จะวาดต่างกัน สิ่งเหล่านี้จะสะท้อนมิติทางความเชื่อและวัฒนธรรมของผู้สร้างได้ซึ่งบางอย่างสามารถศึกษาได้เพียงที่แห่งนี้เท่านั้น นอกจากนี้ยังได้รับการปลูกฝังทางด้านคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักท่องเที่ยวที่เป็นเยาวชนหรือวัยรุ่นสมัยใหม่ จะทำให้สามารถเรียนรู้คุณธรรม และสิ่งที่ดีงามต่างๆ จากการมาท่องเที่ยวที่วัดส่งผลให้เยาวชนและประชาชนในสังคม มีคุณธรรมและจริยธรรมมาก ซึ่งจะทำให้สังคมมีความสงบมากยิ่งขึ้น

4) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา

วัดพระศรีรัตนมหาธาตุจัดให้มีกิจกรรมหลายอย่างนอกจากไหว้พระ เช่น ทำวัตรสวดมนต์เย็นภายในวิหารหลวงพ่อพระพุทธชินราช ภายใต้พระเศวตพระคุณเจ้าอาวาสพระพรหมวิชรเจดีย์ แม้ว่าจะไม่ใช่วันพระก็ตาม ใช้เวลาสวดประมาณ 1 ชั่วโมง มีการนั่งสมาธิ เจริญภาวนา “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” ทำให้เกิดปัญญาความฉลาดรู้ เท่าทันตามความเป็นจริง ความเข้าใจถูกต้องในพระรัตนตรัย และเข้าใจในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าพร้อมกับสามารถนำหลักธรรมคำสอน ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตรประจำวัน นอกจากนี้ ยังมีพระธรรมเทศนาในวันสำคัญต่างๆ ที่ให้ประชาชนเข้าร่วมฟังแล้วเกิดพุทธปัญญา ชีวิตอยู่ในทางธรรม และหลุดพ้นจากความทุกข์ เมื่อพระสงฆ์เทศน์จบก็ณต์แล้ว

ประชาชนก็จะถวายเครื่องภัณฑ์เทศน์ต่างๆ เพื่อเป็นเครื่องบูชาพระธรรม ซึ่งเป็นหนึ่งในพระรัตนตรัย ที่เป็นสิ่งบูชาสูงสุดของพุทธศาสนิกชน นอกจากนี้ยังมีการจัดกิจกรรมสวดมนต์ข้ามปี เพื่อเสริมความเป็นสิริมงคลของพุทธศาสนิกชนส่งท้ายปีเก่าวิถีไทย ต้อนรับปีใหม่วิถีพุทธในทุกๆ ปี

“...ในแต่ละปี จะมีพุทธศาสนิกชนนุ่งขาวห่มขาวหลั่งไหลจากทั่วทุกจังหวัด มาร่วมสวดมนต์ข้ามปีที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุไม่ต่ำกว่า 1,000 คน เพราะเชื่อในเรื่องความความศักดิ์สิทธิ์ขององค์พระพุทธรชินราช และช่วยเสริมความมงคลให้กับตัวเอง...”

(พระภิกษุ 1 อายุ 37 ปี บวชมา 30 พรรษา สัมภาษณ์, 2565)

“...ถ้านักท่องเที่ยวต้องการสวดมนต์ทำวัตรเย็น ทำได้ทุกวันที่วิหารหลวงพ่อพระพุทธรชินราช เมืองค้หลวงพ้อฯ เป็นประธาน วันธรรมดาเริ่ม 17.00 น. วันเสาร์ อาทิตย์เริ่ม 17.30 น เปิดทุกวันเลย...”

(พระภิกษุ 3 อายุ 48 ปี บวชมา 35 พรรษา สัมภาษณ์, 2565)

“...นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาไหว้พระช่วงเช้า ถ้าเที่ยวที่อื่นเสร็จแล้วจะกลับมาร่วมสวดมนต์เย็นภายในวิหารหลวงพ้อจะมีคนมาร่วมสวดเยอะ ส่วนใหญ่จะเป็นคนพิษณุโลก แต่ถ้าไม่ใช่วันพระก็จะลดน้อยลง...”

(ร้านค้าที่ 1 อายุ 40 ปี เพศหญิง สัมภาษณ์, 2565)

“...การที่เราเป็นคนไทย และเราเข้าใจในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า "ทำความดี ละเว้นความชั่ว ทำจิตใจให้บริสุทธิ์" ไม่มีใครบังคับใครได้ ไม่มีใครช่วยใครได้ ทุกคนต้องเลือกทำกันเอง ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันทั้งของตัวเองและครอบครัวได้...”

(นักท่องเที่ยวคนไทยคนที่ 1 อายุ 38 ปี เพศชาย สัมภาษณ์, 2565)



ภาพที่ 4.9 พุทธศาสนิกชนทำวัตรสวดมนต์เย็นภายในวิหารหลวงพ่อพระพุทธรชินราช
 ที่มา: เจษฎา ทองอยู่ (8 กรกฎาคม 2561)



ภาพที่ 4.10 พุทธศาสนิกชนสวดมนต์ข้ามปีภายในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร
 ที่มา: วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร (31 ธันวาคม 2561)

รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา กลายเป็นการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งที่มีความนิยมเป็นอย่างมากจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศ โดยให้ความสนใจเป็นพิเศษกับวัดและแหล่งสถานที่ปฏิบัติธรรม ที่สามารถให้ประโยชน์ด้านจิตใจ เนื่องจากวัดเป็น

มรดกทางวัฒนธรรมและมีการถ่ายทอดตามคติความเชื่อ นักท่องเที่ยวถือว่าการได้มาสักการะ พระพุทธชินราช และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้ ร่วมทำบุญ บริจาคทาน ปฏิบัติบูชา นั่งสมาธิในโบสถ์ โดยเฉพาะการสวดมนต์ข้ามปี จะมีนักท่องเที่ยวทั่วทุกจังหวัดเดินทางเข้ามาร่วมกิจกรรมจำนวนมาก เนื่องจากเชื่อในเรื่องความความศักดิ์สิทธิ์ขององค์พระพุทธชินราช 1 ปี จัดเพียง 1 ครั้ง เป็นการทำบุญใหญ่ให้กับชีวิต ทั้งทางกาย ทางจิต และทางปัญญา สร้างเสริมกำลังใจให้เกิดขึ้น ทำให้จิตใจผ่องใส เพื่อนำความเป็นสิริมงคลมาสู่ชีวิตและครอบครัวตลอดทั้งปี

4.3 ผลการวิเคราะห์ผลที่เกิดจากการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ก่อนการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19

1) ด้านเศรษฐกิจ

จังหวัดพิษณุโลก เป็นเมืองที่มีสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และโบราณสถานสำคัญหลายแห่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร อันมี “พระพุทธชินราช” สิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองที่ได้รับการกล่าวขานว่าเป็นพระพุทธรูปที่งดงามที่สุดในโลก โดยแต่ละปีได้มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเดินทางมาร่วมกิจกรรมทางศาสนา การปฏิบัติธรรม และกราบสักการะพระพุทธชินราชเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นช่วงวันธรรมดา วันหยุดเทศกาลต่อเนื่องหรือเทศกาลวันสำคัญทางศาสนา จึงทำให้วัดมีรายได้จากการเช่าบูชาวัตถุมงคล รูปเทียน การทำบุญถวายภัตตาหารเพล หรือภัตตาหารปานะ ถวายสังฆทาน การบริจาคกับตู้บริจาค การร่วมสร้างวัดอุ้มงคล พระพุทธรูป วิหาร เป็นต้น ซึ่งรายได้ที่ได้รับมานั้นจะนำไปบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนสถานภายในวัด รวมทั้งบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ นอกจากนี้ยังเป็นการกระจายรายได้ในระบบเศรษฐกิจทำให้ร้านค้ามีรายได้ และคนในชุมชนมีงานทำ โดยสะท้อนคำพูดต่าง ๆ ดังนี้

“...แต่ละวันจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามากราบไหว้พระพุทธชินราชภายในวิหารวัดอย่างต่อเนื่อง รายได้หลักส่วนใหญ่จะมาจากการเช่าวัตถุมงคลเฉลี่ยวันละ 80,000 บาท และจะมาจากการถวายสังฆทาน ทำบุญสะเดาะเคราะห์ บริจาคค่าน้ำ ค่าไฟ จากผู้มีจิตศรัทธาที่มาทำบุญที่วัดด้วย....”

(พระภิกษุ 1 อายุ 37 ปี บวชมา 30 พรรษา สัมภาษณ์, 2565)

“...ญาติโยมเดินทางมาเที่ยวที่วัดแห่งนี้เป็นจำนวนมาก ยิ่งเป็นเสาร์-อาทิตย์ หรือวันหยุดด้วยจะยิ่งเยอะมาก บางครั้งอาจถึงหมื่นคน แต่วันธรรมดา มีอยู่ระดับหลายร้อย จนถึงหลักพันคน ต้นๆ เดินทางมาทั่วสารทิศทั้งชาวไทยและต่างประเทศ ทำให้มีเงินสะพัดเข้าวัดเยอะมาก....”

(พระภิกษุ 2 อายุ 30 ปี บวชมา 22 พรรษา สัมภาษณ์, 2565)

“.....นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเดินทางมากับครอบครัว มาทำบุญไหว้พระขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อความเป็นสิริมงคล โดยเฉพาะวันหยุดยาวก่อนขึ้นวันปีใหม่ จะแน่นวัดมาก ทำให้ทางวัดมีรายได้ จากการทำบุญจำนวนมาก เพื่อนำมาปรับปรุง บูรณะซ่อมแซมต่าง ๆ ภายในวัดที่เสื่อมโทรมให้ สวยงาม....”

(พระภิกษุ 3 อายุ 48 ปี บวชมา 35 พรรษา สัมภาษณ์, 2565)

“.....นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะมาอธิษฐานขอพร และหากเป็นไปได้ขอก เขาก็จะกลับมาแก้ บนและโทรสั่งซื้อของแก่นจากร้านค้าล่วงหน้า ไม่ว่าจะเป็น หัวหมู ไข่ต้ม ผลไม้ รูปเทียน ทำให้ทาง ร้านจะมีรายได้ 2,000-3,000 บาท....”

(ร้านค้าที่ 1 อายุ 40 ปี เพศหญิง สัมภาษณ์, 2565)

“.....นักท่องเที่ยวเมื่อไหว้พระเสร็จ ก็จะมาจับจ่ายใช้สอยกันจำนวนมาก บ้างก็มาทำบุญตัก บาตร บ้างก็มาปล่อยนกปล่อยปลา บ้างก็มาทานข้าว บ้างก็มาซื้อของฝาก บ้างก็มาเช่าวัตถุมงคลฝาก เพื่อน หรือครอบครัว.....”

(ร้านค้าที่ 4 อายุ 56 ปี เพศชาย สัมภาษณ์, 2565)

“.....คนมาเที่ยวและไหว้พระขอพรจะหนาแน่นมาก โดยเฉพาะในช่วงวันหยุดเทศกาลยาวๆ และจะซื้อของกิน ของฝากติดมือไปด้วย ทำให้ร้านขายของฝากแถบทุกร้านมีรายได้เข้าทุกวัน ถ้าวัน ธรรมดาจะได้ 1,000-2,000 บาท แต่ถ้าวันหยุดยาวจะได้ไม่ต่ำกว่า 5,000 บาทเลยทีเดียว....”

(ร้านค้าที่ 5 อายุ 35 ปี เพศหญิง สัมภาษณ์, 2565)

“.....นอกจากมาไหว้พระและขอพรแล้วเรายังชอบมาซื้อสมุนไพรจากที่นี่ เพราะเป็นของแท้ ราคาถูกและคุณภาพดี ถูกกว่าหลายๆ จังหวัดที่เคยซื้อมา และมีหลายร้านให้เลือก มาซื้อที่วัดใหญ่ สบายใจกว่า แต่ถ้าหมดแล้วมาไม่ได้ ก็จะฝากญาติที่พิษณุโลกซื้อและส่งมาให้....”

(นักท่องเที่ยวคนไทยคนที่ 1 อายุ 38 ปี เพศชาย สัมภาษณ์, 2565)

“.....ปีหนึ่งทางครอบครัวเราตั้งใจมาราบไหว้ขอพรพระพุทธรูปชินราช ในช่วงปีใหม่ เพราะ หยุดยาว และเช่าบูชาวัตถุมงคลพระพุทธรูปชินราชหลายองค์ ทั้งขนาดเล็ก และขนาดใหญ่ เพื่อนำไป เป็นของขวัญปีใหม่ให้แก่พนักงาน เพื่อสร้างความเป็นสิริมงคลให้กับชีวิต....”

(นักท่องเที่ยวคนไทยคนที่ 4 อายุ 50 ปี เพศหญิง สัมภาษณ์, 2565)

“....ในแต่ละวันจะมีจำนวนนักท่องเที่ยวเข้ามากราบสักการะองค์พระพุทธรชินราชมากบ้าง น้อยบ้าง ตามแต่เทศกาลหรือวันหยุด ทำให้รายได้ของการท่องเที่ยวในจังหวัดมีมูลค่าสูงขึ้น....”

(เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องคนที่ 1 อายุ 42 ปี สัมภาษณ์, 2565)

2) ด้านสังคม

พุทธศาสนิกชนที่เข้ามาวัดพระศรีรัตนมหาธาตุส่วนใหญ่จะมาอย่างต่อเนื่องทั้งมาคนเดียว มาเป็นครอบครัว หรือมาเป็นหมู่คณะ โดยมุ่งเน้นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเจริญจิต เช่น ทำบุญ ไหว้พระ ขอพระ สวดมนต์ ฟังเทศน์ฟังธรรม ทำสมาธิ บำเพ็ญจิตตภาวนา สมาทานศีลรักษาศีล ถวายสังฆทาน ถวายทานเป็นมงคลชีวิต สร้างจิตใจให้เป็นกุศล ซึ่งจะก่อให้เกิดความสุขและมีผลดีต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิตอย่างมาก ทั้งเป็นการกล่อมเกลาจิตใจให้เป็นคนคิดดีและกระทำดี ทั้งกาย วาจา ใจ จะนำไปสู่การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางใจ เช่น ความเครียดลดลง อารมณ์เกิดความผ่อนคลาย นอนหลับได้ดีขึ้น เข้ากับผู้อื่นได้ดี ไม่มีปัญหาอะไร ได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนหรือหมู่คณะดี อยู่กับเพื่อนที่สวดมนต์แล้วมีความสุข ได้รู้จักคนมากขึ้น ได้รู้จักผู้คนมากหน้าหลายตา ส่งผลให้มีคุณภาพชีวิตดีขึ้น นอกจากนี้ทางวัดจะสอนธรรมะและสอนให้เข้าใจในแก่นพระพุทธศาสนาอันเป็นทางดับทุกข์ได้ โดยใช้หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ให้แก่ประชาชนทุกคนทุกสถานะ นำไปยึดถือปฏิบัติซึ่งจะส่งผลดีต่อสภาพจิตใจโดยตรง การถือศีลทำให้จิตใจเราสะอาดจะเป็นการสร้างพื้นฐานของจิตใจในการอยู่ร่วมกันในสังคมมีความรักต่อกัน มองโลกในแง่ดี มีความอบอุ่น มีความมั่นคง ส่วนสมาธิเมื่อปฏิบัติแล้วจะทำให้เกิดความสงบ สร้างสมรรถภาพทางใจ สามารถปรับตัวปรับใจในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมในสถานการณ์ของโลกในปัจจุบัน สำหรับปัญญานั้นจะทำให้เกิดความสว่าง เป็นการสร้างคุณภาพจิตใจเป็นคนเก่ง มีความคิดก้าวหน้า มีคุณธรรม ให้ผลต่อการพัฒนาตนเองเป็นอย่างมากในนำมาประพฤติปฏิบัติเพื่อนำความสงบร่มเย็นมาสู่ชีวิต โดยสะท้อนคำพูดต่าง ๆ ดังนี้

“....มีญาติโยมบางท่านนอกจากเข้ามาทำบุญภายในวัดแล้ว เขาจะเข้ามาสนทนาธรรมปัญหาชีวิตการทำงานและขอคำแนะนำจากพระภิกษุ เมื่อเขาได้ฟัง ได้เข้าใจในเรื่องจิตของตัวเองแล้วเขาก็มีความสบายใจขึ้น ความอิจฉาพยาบาทก็น้อยลง ไม่มีทุกข์ ไม่มีโทษอะไรทั้งปวง และใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข...”

(พระภิกษุ 1 อายุ 37 ปี บวชมา 30 พรรษา สัมภาษณ์, 2565)

“.....ญาติโยมที่มาจากต่างจังหวัด หรือแม้กระทั่งนักท่องเที่ยวต่างชาติที่มาเที่ยวพิษณุโลก หรือจังหวัดใกล้เคียง มักจะมานั่งสวดมนต์ตอนเย็น นั่งสมาธิ เพราะได้ฟังมาจากเพื่อน หรือสื่อต่างๆ ว่าทางวัดมีสวดมนต์เย็นทุกวัน เพื่อเป็นที่พึ่งทางจิตใจให้กับญาติโยม โดยมีพระที่เข้าร่วมสวดไม่ต่ำกว่า 20 รูป....”

(พระภิกษุ 2 อายุ 30 ปี บวชมา 22 พรรษา สัมภาษณ์, 2565)

“.....นักท่องเที่ยวที่มาพักในพิษณุโลก หรือที่พักใกล้บริเวณวัด ที่รู้ว่าจะมีพระภิกษุสงฆ์มา บิณฑบาตยามเช้า พวกเขาจะตื่นแต่เช้า และมายืนรอร่วมทำบุญตักบาตรกับผู้คนที่มาในพิษณุโลก เพื่อเขา ต้องการอยากรู้วิถีชีวิตทางพุทธศาสนาของคนที่อยู่ในจังหวัด....”

(พระภิกษุ 3 อายุ 48 ปี บวชมา 35 พรรษา สัมภาษณ์, 2565)

“.....นักท่องเที่ยวที่เข้ามาซื้อเสื้อผ้าภายในร้าน มักจะถามถึงความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรชิน ราช และถามถึงเส้นทางสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์อื่นที่พวกเขาค้นหาข้อมูลมา ก็จะเป็น พระราชวังจันทน์ ศาลสมเด็จพระเจ้า ศาลหลักเมือง อะไรประมาณนี้ เพื่ออยากจะไปไหว้บูชา และขอ พร....”

(ร้านค้าที่ 3 อายุ 50 ปี เพศชาย สัมภาษณ์, 2565)

“.....ช่วงเย็นวันพระ ผู้คนสวดมนต์ช่วงเย็นอาจคึกคักสักหน่อย หากมาช่วงเย็นๆค่าๆ ผู้คน เบาบาง สลับกับคณะนักท่องเที่ยวฝรั่งกลุ่มใหญ่ๆที่สนใจแหล่งศิลปวัฒนธรรมของพุทธศาสนาใน บ้านเรา เลือกรับชมธรรมดาช่วงเย็น จะพบความสงบอย่างมาก....”

CHULALONGKORN UNIVERSITY (ร้านค้าที่ 4 อายุ 56 ปี เพศชาย สัมภาษณ์, 2565)

“.....วันสำคัญทางศาสนาพุทธ จะมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาไหว้พระทำบุญที่วัดพระศรีรัตนม หาราชตุลาคมหาวิหารจำนวนมาก และบางส่วนจะเลยไปทำบุญวัดนางพญา และข้ามถนนไปยังมีวัดราช บูรณะ ไปกราบสักการะขอพร เพื่อเพิ่มความอึดอก อึดใจ และอึดบุญ...”

(ร้านค้าที่ 5 อายุ 35 ปี เพศหญิง สัมภาษณ์, 2565)

“.....การมาเที่ยวทางภาคเหนือ เมื่อผ่านพิษณุโลกจะเข้าไปไหว้ขอพรพระพุทธรชินราชทุกครั้ง เพื่อความเป็นสิริมงคล เดินทางปลอดภัย ก่อนที่จะออกเดินทางต่อไปยังจังหวัดอื่นๆ....”

(นักท่องเที่ยวคนไทยคนที่ 2 อายุ 42 ปี เพศหญิง สัมภาษณ์, 2565)

“....เมื่อเข้ามาภายในบริเวณวัด จะสัมผัสถึงสถานที่ที่มีความสงบ ร่มเย็น มีเอกลักษณ์ ไม่มี ความวุ่นวายเหมือนกับสถานที่ภายนอก กิจกรรมทางพุทธศาสนาภายในวัดเป็นเสมือนอาหารตาและ อาหารใจให้กับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวชมเกิดความสบายใจ....”

(นักท่องเที่ยวคนไทยคนที่ 3 อายุ 37 ปี เพศหญิง สัมภาษณ์, 2565)

“....จากที่ตัวเองเคยเที่ยวมาหลายๆ วัด วัดใหญ่เป็นสถานที่ที่เหมาะสมแก่ชำระใจให้เป็นสุข เพื่อให้ผู้คนได้มาแล้วมีการใช้ประโยชน์แห่งความศรัทธาในศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นหลักการ สำคัญของการทำให้สันติสุขเกิดขึ้นจากภายใน....”

(นักท่องเที่ยวคนไทยคนที่ 5 อายุ 43 ปี เพศหญิง สัมภาษณ์, 2565)

“....ในทุกปีทางวัดจะมีการสวดมนต์ข้ามปี ส่งท้ายปีเก่าวิถีไทย ต้อนรับปีใหม่วิถีธรรม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อความเป็นสิริมงคลของตนเองและครอบครัว ซึ่งมีประชาชนมาร่วมไม่ต่ำกว่า 5,000 คน แน่นวัดเลยทีเดียว....”

(เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องคนที่ 1 อายุ 42 ปี สัมภาษณ์, 2565)

“....นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยววัด จะได้รับการปลูกฝังทางด้านคำสอนของ พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักท่องเที่ยวที่เป็นเยาวชน จะทำให้เยาวชนสามารถเรียนรู้ คุณธรรม และสิ่งที่ดีงามต่างๆ จากการมาท่องเที่ยว ส่งผลให้มีคุณธรรมและจริยธรรมมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะ ทำให้สังคมมีความสงบมากยิ่งขึ้น....”

(เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องคนที่ 2 อายุ 38 ปี สัมภาษณ์, 2565)

3) ด้านสิ่งแวดล้อม

ในทุกๆ วัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเทศกาลจะมีประชาชนเข้ามาสักการะพระพุทธชินราช ภายในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุจำนวนมาก ทำให้พื้นที่บริเวณวัดเต็มไปด้วยผู้คน และร้านค้ามากมาย ที่ตั้งเรียงรายกันเต็มไปหมด เมื่อมีการสักการะสองด้านหน้าวิหารของหลวงพ่พระพุทธชินราชก็ต้องมี การจุดธูปเทียน ซึ่งจะส่งผลให้เกิดควันจำนวนมาก ซึ่งนับเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้เกิดปริมาณฝุ่น PM 2.5 เพิ่มขึ้น ส่งผลกระทบสุขภาพของประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มผู้ที่มีปัญหาระบบทางเดินหายใจ เช่น ภูมิแพ้ หอบหืด อีกประเด็นคือปัญหาขยะที่เกิดขึ้นจากแหล่งท่องเที่ยวบนพื้นที่ภายในวัด กลายเป็นปัญหาที่สำคัญที่ทำลายภาพลักษณ์อันสวยงามของบนพื้นที่ภายในวัด ซึ่งถือว่าเป็นแหล่ง ท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา มีปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วตามจำนวนนักท่องเที่ยวและร้านอาหาร

ได้แก่ กระจาด ขวดพลาสติก ถังพลาสติก เศษอาหาร เป็นต้น ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาขยะล้นวัดแม้ว่าจะมีเทศบาลมาเก็บในแต่ละวันก็ตาม นอกจากนี้นักท่องเที่ยวที่มาวัดขาดจิตสำนึกในการช่วยกันดูแลรักษาความสะอาดส่งผลให้เกิดความสกปรก ไม่ว่าจะเป็น พื้นทางเดิน ที่จอดรถ ห้องน้ำ ที่อาจก่อให้เกิดเชื้อโรคได้ และในการเข้ามาวัดนักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ด้วยรถส่วนตัวและรถประจำทางโดยเฉพาะช่วงวันหยุดเทศกาลจะมีปริมาณรถจำนวนมาก จึงก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศทางกลิ่น และเสียงจากควันท่อไอเสีย โดยสะท้อนคำพูดต่าง ๆ ดังนี้

“...ในแต่ละวันจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมสถานที่ประวัติศาสตร์ และเข้ามาไหว้หลวงพ่อบุทธชินราชทุกวันอยู่แล้ว แต่ในช่วงเทศกาลจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาไหว้หลวงพ่อบุทธชินราชจำนวนมาก ก่อให้เกิดขยะ เศษกระจาด และทองคำเปลวร่วงลงพื้นจำนวนมาก แม้ว่าทางวัดจะมีตะกร้าให้ใส่ แต่ก็ยังมีบางคนที่ทิ้งไม่ลงถัง....”

(พระภิกษุ 1 อายุ 37 ปี บวชมา 30 พรรษา สัมภาษณ์, 2565)

“....ทางวัดจะมีการจัดเตรียมรูปเทียน ดอกไม้ ใ้บูชา วันละ 1,000 ชุด ให้กับนักท่องเที่ยวเพื่อกราบไหว้พระพุทธรชินราช หากยังเป็นช่วงวันหยุดยาว เช่น วันสงกรานต์ วันขึ้นปีใหม่ จะมีให้มากกว่า 2,000 ชุด คนเยอะ เวลาจุดเทียนจะเยอะมาก บางครั้งเจ้าหน้าที่ก็ไม่มีพอที่จะไปดับได้ทัน....”

(พระภิกษุ 2 อายุ 30 ปี บวชมา 22 พรรษา สัมภาษณ์, 2565)

“.....คนเยอะช่วงเทศกาลและวันหยุด วัดคลาคล่ำไปด้วยคนหมู่มาก เดินทางมาทั่วสารทิศ บริเวณลานจอดรถมีไม่ต่ำกว่า 100 คัน บางครั้งอาตมาเดินไปแถวนั้น จะได้กลิ่นควันรถเหม็นมาก....”

(พระภิกษุ 3 อายุ 48 ปี บวชมา 35 พรรษา สัมภาษณ์, 2565)

“.....นักท่องเที่ยวเดินทางมาช่วงวันหยุดยาวจะมีรถส่วนตัวและรถประจำทางเข้ามาในวัดเยอะมาก บางคนก็เปิดแอร์ในรถยนต์รอคนที่ทำบุญกลับมา ทำให้มีควันจากท่อไอเสียขาวโพนกลิ่นเหม็นมาก หายใจไม่เต็มปอด เวลาเดินผ่านต้องเอามือปิดจมูก....”

(ร้านค้าที่ 2 อายุ 47 ปี เพศหญิง สัมภาษณ์, 2565)

“.....นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวภายในวัด มักไม่ค่อยรักษาความสะอาด ทั้งขยะไม่เป็นที่ ถ้ามองหาถังขยะไม่ได้ก็วางไว้ตรงหน้าร้านนั้นแหละ แถวโคนต้นไม้ หรือข้างทางเดิน เอาที่ตัวเองสะดวก แต่ไม่คำนึงถึงความสะอาดเลย....”

(ร้านค้าที่ 5 อายุ 35 ปี เพศหญิง สัมภาษณ์, 2565)

“.....การมาเที่ยวในช่วงวันหยุดยาว และการจุดรูปเทียนที่ไหว้พระขอพร นักท่องเที่ยวต้องเบียดเสียดกันมาก อย่างที่เห็นก็จะมีกรแ่งรูปเทียนที่เอามาไหว้พระ เมื่อจุดควันก็เยอะ แถบจะมองไม่เห็นหน้ากัน ฟันก็สกปรกไม่สะอาด.....”

(นักท่องเที่ยวคนไทยคนที่ 1 อายุ 38 ปี เพศชาย สัมภาษณ์, 2565)

“.....เคยมาเที่ยวในวันหยุดยาว คนที่มาเที่ยวมีเยอะมาก ขยะก็เยอะมาก บางถึงก็ล้นออกมานอกถัง ดูสกปรก กลิ่นเหม็น ส่วนบางถึงก็ไม่ค่อยมีขยะ เพราะถึงขยะที่วางไว้แต่ละที่ มันอยู่ไกลกันเกินไปนะ แล้วแต่ละจุดก็มีถังไม่เยอะ.....”

(นักท่องเที่ยวคนไทยคนที่ 4 อายุ 50 ปี เพศหญิง สัมภาษณ์, 2565)

“.....การดูแลเรื่องขยะของวัด ทางเทศบาลจะเข้ามาดูแลในเรื่องการจัดการขยะเป็นประจำทุกวัน ทางวัดจะมีการเอาขยะไปไว้ข้างนอกวัดและรถขยะจะมาเก็บในช่วงค่ำๆ แต่ถ้าขยะเยอะมากจริงๆ จะโทรแจ้งเทศบาลให้มาเก็บก่อนเวลา.....”

(เจ้าหน้าที่ภาครัฐคนที่ 1 อายุ 42 ปี สัมภาษณ์, 2565)



ภาพที่ 4.11 ควันธูปด้านหน้าวิหารหลวงพ่อพระพุทธรชินราช
ที่มา: วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร (12 เมษายน 60)



ภาพที่ 4.12 เศษกระดาษ และทองคำเปลวร่วงลงพื้น
 ที่มา: ญัฐพล แจ่มสุวรรณ (28 ธันวาคม 2562)



ภาพที่ 4.13 เศษขยะล้นถังร่วงลงพื้น
 ที่มา: ญัฐพล แจ่มสุวรรณ (28 ธันวาคม 2562)



ภาพที่ 4.14 มลพิษทางอากาศจากควันท่อไอเสียของรถยนต์
 ที่มา: ญัฐพล แจ่มสุวรรณ (28 ธันวาคม 2562)

4.4 ผลการวิเคราะห์ผลกระทบของการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก

1) ด้านเศรษฐกิจ

จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ที่เกิดขึ้น วัดพระศรีรัตนมหาธาตุจึงมีการปิดประตูด้านหน้าวัดพระศรีรัตนมหาธาตุทั้ง 3 ประตู พร้อมขึ้นป้ายประกาศให้ประชาชนทราบ เมื่อวันที่ 26 เมษายน 2564 ทำให้พระภิกษุต้องเลื่อนการจัดกิจกรรมที่มีการรวมตัวของประชาชนจำนวนมาก ซึ่งอาจมีความเสี่ยงต่อการระบาดของโรคโควิด-19 อาทิเช่น งานประจำปี การบรรพชา สามเณรภาคฤดูร้อน การทำบุญตักบาตร และกิจกรรมอื่น ๆ ที่มีการจัดกิจกรรมภายในวัด ส่งผลให้นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวลดลง เพราะสถานการณ์ของโรคค่อนข้างน่ากลัว ทำให้ประชาชนต้องระมัดระวังตัวในการดำเนินชีวิต ไม่ออกจากบ้านหรือออกมาเท่าที่จำเป็น กระทบต่อรายได้ที่มาจากการท่องเที่ยวทั้งในเรื่องของการทำบุญ การบริจาคเงินต่างๆ การเช่าวัตถุมงคลทั้งร้านค้าของวัดเอง และร้านค้าของชาวบ้านในชุมชนรอบบริเวณวัด ล้วนแล้วแต่มีรายได้ลดลง ทางวัดมีรายจ่ายมากกว่ารายรับ โดยรายรับจะได้มาจากการจำหน่ายวัตถุมงคล ส่วนรายจ่ายจะเกี่ยวกับเงินเดือนพนักงานและพระ ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าใช้จ่ายของวิทยาลัยสงฆ์ วิทยาลัยสงฆ์บึงพระ สำนักบาลีเนมิบรูจ รวมถึงเงินเดือนของพนักงานมหาวิทยาลัยสงฆ์ โดยสะท้อนคำพูดต่าง ๆ ดังนี้

“...นักท่องเที่ยวเข้ามากราบไหว้พระพุทธรูปชินราชภายในวัดลดลงมาก ส่งผลกระทบกับรายจ่ายภายในวัดทั้งค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าเจ้าหน้าที่ พระและเณร รวมกว่า 300 รูป ที่ต้องจ่ายประมาณ 1-2 ล้านบาททุกเดือน มีผลมากนะ.....”

(พระภิกษุ 1 อายุ 37 ปี บวชมา 30 พรรษา สัมภาษณ์, 2565)

“....ญาติโยมเข้ามาทำบุญน้อยลง แต่ก่อนทำบุญข้าวสารถึงละ 1,000 บาท วันละไม่ต่ำกว่า 40 ถัง เมื่อเกิดโควิดได้ไม่เกินวันละ 10-20 ถัง ทำให้ด้านรายรับวัดน้อยลง ปัจจุบันใช้จ่ายใช้สอยเท่าเดิม แต่รายรับน้อยลง.....”

(พระภิกษุ 2 อายุ 30 ปี บวชมา 22 พรรษา สัมภาษณ์, 2565)

“...มีผลกระทบอย่างมาก ทางญาติโยมที่เคยมาทำบุญตอนนี้ก็ลดลง ค่าใช้จ่ายวัดต่อเดือนก็ประมาณ 6-7 แสนบาท หลังจากเกิดโรคระบาด ทางวัดก็มีการลดการจ่ายค่าตอบแทนของพระจากเมื่อก่อน 7,500 บาท เหลือ 5,000 ล่าสุดเหลือ 3,500 เจ้าหน้าที่พนักงานก็ลดเหลือจ่ายแค่ 75 เปอร์เซ็นต์.....”

(พระภิกษุ 3 อายุ 48 ปี บวชมา 35 พรรษา สัมภาษณ์, 2565)

นอกจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ที่ส่งผลกระทบต่อรายได้ของวัดในภาพรวมของการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาที่ลดลงเป็นอย่างมากแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อการขายสินค้าของร้านค้าภายในวัดโดยตรง ซึ่งไม่สามารถขายสินค้าให้กับนักท่องเที่ยวหรือคนที่มาเยี่ยมชมวัดได้เหมือนที่ผ่านมา ผู้ประกอบการร้านค้าบางรายต้องทำการปิดตัวลงไป รายได้ลดลงมากกว่าครึ่งก่อนมีโควิด นักท่องเที่ยวมีจำนวนลดลงอย่างเห็นได้ชัด สถานการณ์ของโรคระบาดทำให้นักท่องเที่ยวไม่เดินทางไปท่องเที่ยวตามสถานที่ต่างๆ จะอยู่แต่ภายในบ้าน และจะออกจากบ้านเท่าที่จำเป็นเท่านั้น โดยสะท้อนคำพูดต่าง ๆ ดังนี้

“.....นักท่องเที่ยวที่เข้ามาในวัดแถบจะนับจำนวนได้ ก่อนการระบาดโรคโควิด-19 ขายอาหารได้ 9,000 บาทต่อเดือน พอมีโรคโควิด-19 ตอนนี้ขายได้ 1,500 บาท แต่ก็ยังดีกว่าร้านอื่นที่บางวันขายไม่ได้เลย และยังไม่ได้รับการช่วยเหลือเยียวยาจากรัฐ เพราะเราไม่ได้อยู่ในพื้นที่ควบคุมสีแดงพิเศษ.....”

(ร้านค้าที่ 1 อายุ 40 ปี เพศหญิง สัมภาษณ์, 2565)

“.....ที่ผ่านมาเศรษฐกิจไม่ดีแต่ก็ยังพอขายของได้บ้าง แต่ตอนนี้กลับมาเจอเรื่องโควิด นักท่องเที่ยวเดินทางที่มาจากจังหวัดอื่นก็ลำบาก ต้องมีการตรวจหาเชื้อ วนวายเป็นหมด ทำให้นักท่องเที่ยวไม่มีใครอยากมาเที่ยว พ่อค้าแม่ค้าขายของไม่ได้ ไม่รู้จะไปขายให้ใคร บางร้านก็ปิดไปเลย.....”

(ร้านค้าที่ 2 อายุ 47 ปี เพศหญิง สัมภาษณ์, 2565)

“.....โควิดส่งผลกระทบมาก ขายของไม่ได้เลย คนที่มาเที่ยวมาไหว้พระอย่างเดียว บางคนไหว้อยู่แต่บนรถเท่านั้น ไม่มีคนเดินซื้อของฝาก ทำให้รายได้ลดลง บางเดือนก็ต้องไปกู้รายวัน เพื่อให้มีของขายในแต่ละวัน หรือแม้แต่ร้านค้ารอบวัดก็ได้รับผลกระทบอย่างหนักเหมือนกัน.....”

(ร้านค้าที่ 5 อายุ 35 ปี เพศหญิง สัมภาษณ์, 2565)

เมื่อเกิดสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ขึ้น ย่อมส่งผลให้การใช้ชีวิตประจำวันมีความระมัดระวังมากขึ้น ทั้งระวังในเรื่องของโรคระบาดและเรื่องของสภาพการเงินในครอบครัว เมื่อมีโรคเกิดขึ้นก็ต้องมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นจากการซื้ออุปกรณ์ในการป้องกันตัวเองและคนรอบข้าง ซึ่งส่วนนี้ก็ล้วนแล้วแต่ต้องใช้เงินเป็นสำคัญ ดังนั้นจึงต้องมีการวางแผนในการใช้จ่ายมากขึ้น เวลาจะออกไปไหนก็ต้องคิดให้มากกว่าเดิม ที่ผ่านมาก่อนเกิดโควิด-19 หากพอมีเวลาว่างหรือช่วงวันหยุดยาวก็จะวางแผนท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติ และทางประวัติศาสตร์ เพื่อเปิดโลกให้ตัวเองได้

พบเห็นสิ่งใหม่ๆ แต่เมื่อเกิดโควิด-19 ก็ออกบ้านเท่าที่จำเป็นหรือนานๆ ครั้ง พยายามดูแลรักษาสุขภาพให้แข็งแรงต่อสู้กับโรคระบาด ทำให้การดำเนินชีวิตประจำวันมีความยากมากขึ้น โดยสะท้อนคำพูดต่าง ๆ ดังนี้

“.....เป็นคนเที่ยวบ่อย แต่เมื่อเจอโรคโควิด เลยงดการเดินทางท่องเที่ยวไปก่อน และค่อยวางแผนอีกครั้งหลังจากหมดโควิด หรือสถานการณ์โรคนี้เบาลง ตอนนี้จะอยู่แต่บ้าน ทำงานที่บ้าน ค่าใช้จ่ายที่จะต้องเสียไปกับการท่องเที่ยวลดลงไปเยอะนะ.....”

(นักท่องเที่ยวคนไทยคนที่ 1 อายุ 38 ปี เพศชาย สัมภาษณ์, 2565)

“.....ในช่วงโควิด มีความกลัวนะ แต่ก็ยังอยากเที่ยว เราเลยจะเน้นการท่องเที่ยวในประเทศมากขึ้น เมืองไทยเรามีที่ให้เที่ยวอีกเยอะ และค่าใช้จ่ายก็ยิ่งถูกกว่าเดินทางไปต่างประเทศ ที่ตอนนี้มีขั้นตอนการเดินทาง การตรวจหาเชื้อ การแสดงใบรับรองที่ยุ่งยาก.....”

(นักท่องเที่ยวคนไทยคนที่ 3 อายุ 37 ปี เพศหญิง สัมภาษณ์, 2565)

“.....ปกติเราจะเที่ยวกันทุกเดือนนะ พอมีโควิดเกิดขึ้น ทางครอบครัวเราก็ยังมีการวางแผนเดินทางเที่ยวไหวพระ เยี่ยมชมประวัติศาสตร์ในจังหวัดใกล้ๆ แต่จะเว้นระยะการเที่ยวมากขึ้น และพักค้างคืนสัก 1-2 คืนพอ ในช่วงวันเสาร์-อาทิตย์ ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่าย ค่าที่พัก และค่าอาหารลงไปได้มาก.....”

(นักท่องเที่ยวคนไทยคนที่ 5 อายุ 43 ปี เพศหญิง สัมภาษณ์, 2565)

ทั้งนี้ สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ยังส่งผลให้ประชาชนออกจากบ้านน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด โดยสังเกตได้จากปริมาณของรถบนถนนจะเห็นได้ว่า ผู้คนระมัดระวังมากขึ้น ออกจากบ้านน้อยลงหรือบางคนก็ออกมาเท่าที่จำเป็น ถ้าจะออกมาเที่ยวทำบุญทุกๆ วัน หรือช่วงวันหยุดเหมือนเมื่อก่อนที่จะเกิดโรคโควิด-19 มีลดลง เนื่องจากมาตรการป้องกันของวัดที่มีความเข้มงวดและงดการจัดกิจกรรมต่างๆ และเมื่อใดที่มีโรคระบาดเกิดขึ้นผู้คนต่างมีค่าใช้จ่ายในการดำเนินชีวิตมากขึ้นตามไปด้วย ทั้งในเรื่องของอุปกรณ์ในการป้องกันตนเองด้วยหน้ากากอนามัย และเจลแอลกอฮอล์ ในส่วนนี้ก็เป็นค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นมาทั้งหมด ในขณะที่รายได้ที่เข้ามามีจำนวนเท่าเดิมหรือบางคนอาจจะน้อยลงด้วยซ้ำ จึงไม่มีใครสนใจในเรื่องการเดินทางท่องเที่ยว โดยสะท้อนคำพูดต่าง ๆ ดังนี้

“.....ส่งผลกระทบต่อการทำงานเที่ยวในจังหวัดอย่างมาก พอภาครัฐมีนโยบายการปิดประเทศ ส่งผลให้นักท่องเที่ยวลดลง โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวต่างชาติไม่มีเข้ามาเที่ยวเลย ทำให้รายได้ของจังหวัดที่ส่วนใหญ่จะมาจากนักท่องเที่ยวต่างชาติลดลงไปมาก.....”

(เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องคนที่ 1 อายุ 42 ปี สัมภาษณ์, 2565)

2) ด้านสังคม

วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เป็นสถานที่ที่ทุกคนมาร่วมกันทำบุญเป็นส่วนรวม มีปัญหาอะไรต่าง ๆ จะใช้วัดเป็นสถานที่เหมาะสมในการพบปะกัน บางครั้งมีสถานที่ในการปฏิบัติธรรม ทำวัตรสวดมนต์เย็นภายในวิหารหลวงพ่อพระพุทธชินราช แต่ในช่วงนี้เนื่องจากภาวะวิกฤตจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 คนมาทำบุญหรือปฏิบัติธรรมจะลดลง ทางวัดงดกิจกรรมที่ประชาชนมารวมกลุ่มกันทุกประเภท พอมีการงด ผู้ที่เคยมาทำบุญประจำเกิดอาการเจ็บป่วยทางใจ อาจมีทั้งกลุ่มที่ตัวเองคิดว่าป่วยหรือไม่ป่วย ถ้าอยู่ที่บ้านและสภาวะเครียดเกินไปอาจจะทบทวนตนเอง วัดเป็นอีกที่หนึ่งที่เปิดพื้นที่ให้คนเหล่านี้มาทบทวนตัวเองในช่วงภาวะวิกฤตินี้ได้ แถมยังช่วยให้จิตใจอาจได้ทบทวนตนเองมากขึ้น ทุกคนยังสามารถอาศัยวัดเป็นการปฏิบัติธรรมในการดึงจิตใจช่วยให้ลดความตึงเครียด ช่วยดึงช่วยให้จิตใจได้ปรับทัศนคติต่าง ๆ ทั้งยังช่วยขัดเกลาจิตใจไปในตัวด้วย แต่ในการมาต้องมีการคัดกรอง ตรวจคนเข้ามา รักษาระยะห่างตามมาตรการควบคุมการแพร่ระบาดของโควิด-19 และจำกัดเวลาคนที่เข้าไปกราบบริเวณด้านหน้าวิหาร

เมื่อมีการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 เกิดขึ้น ก็จะมีเรื่องของผลกระทบตามมาทั้งในเรื่องงดบิณฑบาต ตั้งแต่วันที่ 3 เมษายน 2564 การเดินทางไปกิจนิมนต์ต่างๆ ก็ทำได้ค่อนข้างลำบาก รวมไปถึงกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นในวัดก็มีการเปลี่ยนแปลงไปตามมาตรการของทางภาครัฐในเรื่องของการเว้นระยะห่าง การงดรวมกลุ่มของประชาชน คนมาที่วัดเพียงมาทำบุญแล้วก็กลับ ทำให้ประชาชนออกมาเข้าวัดทำบุญได้น้อยลงหรือบางคนก็กลัวเรื่องของโรคระบาดมากๆ ก็จะไม่มาเลย เนื่องจากวัดเป็นที่สาธารณะ เป็นจุดเสี่ยงในการแพร่ระบาดของโรคได้เช่นกัน โดยสะท้อนคำพูดต่าง ๆ ดังนี้

“.....ถ้าจะมองถึงการมาท่องเที่ยวทางพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นการไหว้พระ สวดมนต์ ทำบุญ เวียนเทียนของนักท่องเที่ยวในช่วงเกิดโรคโควิดแล้ว นับว่าเป็นช่วงเวลาที่ทำให้ยากลำบากและทุกข์ใจของทุกคน การจะผ่านเหตุการณ์นี้ไปต้องสู้กับทั้งตัวเองและสู้กับการใช้ชีวิตในสังคมในภาวะวิกฤตินี้.....”

(พระภิกษุ 1 อายุ 37 ปี บวชมา 30 พรรษา สัมภาษณ์, 2565)

“.....ญาติโยมไม่สามารถมาทำบุญสวดมนต์ตอนเย็นทุกวันได้เหมือนเคย บางคนมาเที่ยวแล้วตั้งใจเข้าร่วมสวดมนต์ เพราะได้ยินว่าที่วัดนี้มีการจัดกิจกรรมสวดมนต์เย็นทุกวัน แต่พอมาทางวัดงดกิจกรรม ทำให้เหมือนขาดที่พึ่งทางจิตใจ คนส่วนใหญ่มีอายุมาก เกิดความว้าเหว่ บางคนอยู่คนเดียวไม่มีลูกหลานทำให้เกิดโรคซึมเศร้า....”

(พระภิกษุ 2 อายุ 30 ปี บวชมา 22 พรรษา สัมภาษณ์, 2565)

“....วัดเป็นสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนและยังมีส่วนสำคัญที่ทำให้ประชาชนออกเดินทางท่องเที่ยว แต่เมื่อโรคโควิดเข้ามา ทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาทำบุญลดลง การทำความดี การยึดมั่นในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า การรู้จักผิดชอบชั่วดีของคน ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ก็ลดน้อยถอยลงไปเรื่อยๆ....”

(พระภิกษุ 3 อายุ 48 ปี บวชมา 35 พรรษา สัมภาษณ์, 2565)

จากการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ส่งผลให้คนที่เคยมาใส่บาตรที่วัดเสลดน้อยลงมาก การใช้ชีวิตในสังคมของแม่ค้าที่ขายของในวัดต้องปรับตัวมากขึ้น เนื่องจากกลัวและกังวลทุกครั้งที่ต้องออกมาขายของเพราะวัดเป็นแหล่งรวมตัวของผู้คนจำนวนมาก ไม่เพียงแต่แม่ค้าต้องระวังตัวเท่านั้น นักท่องเที่ยวเองก็ต้องระวังตัวเช่นกัน ส่งผลทำให้นักท่องเที่ยวก็ลดลงตามไปด้วย ดังนั้นสิ่งที่ป้องกันให้เราห่างจากโรคโควิด19 คือ การปฏิบัติตามการดำเนินชีวิตตามหลักชีวิตวิถีใหม่ ไม่ว่าจะเป็นการสวมหน้ากาก ล้างมือบ่อย ๆ เว้นระยะห่างจากคนอื่น ทั้งนักท่องเที่ยว ร้านค้าที่ขายของด้วยกัน แต่ในสถานการณ์ที่เลวร้าย ผู้ประกอบการร้านค้าต่างๆ มีความเห็นอกเห็นใจกันมากขึ้น มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ร่วมกันช่วยเหลือสนับสนุนอย่างเต็มกำลังความสามารถ ไม่ว่าจะเป็นการแบ่งปันอาหาร เครื่องดื่ม และข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ รวมถึงการให้กำลังใจหรือข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ตามหลักธรรมคำสอนของศาสนาด้วยกัน โดยสะท้อนคำพูดต่าง ๆ ดังนี้

“.....ร้านขายอาหารให้กับนักท่องเที่ยวมีร้านน้อยลง และก็ยังมีการกำหนดจำนวนคนเข้าร้านห้ามเยอะเกิน และทางร้านจะทำอาหารใส่กล่องให้กลับไปกินที่บ้าน ไม่มีให้นั่งกินที่ร้านนะ ทำเสร็จต่างแยกกันไปคนละมุม เว้นระยะห่าง ไม่มีการพูดคุยสนทนาเหมือนเมื่อก่อน....”

(ร้านค้าที่ 1 อายุ 40 ปี เพศหญิง สัมภาษณ์, 2565)

“.....การระบาดของโรคโควิดครั้งนี้ รู้สึกว่าน่ากลัว แต่สิ่งที่กลัวมากที่สุดคือ กลัวตาย แต่เมื่อเรามีสติรู้จักคิดมากขึ้น รู้จักใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาท มีการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลผู้ที่กำลังเดือดร้อนกว่าเรา นั่นแหละเป็นสิ่งที่เราควรทำในช่วงเหตุการณ์แบบนี้....”

(ร้านค้าที่ 2 อายุ 47 ปี เพศหญิง สัมภาษณ์, 2565)

“.....ตั้งแต่มีโรคโควิดระบาดทั่วเมือง ชีวิตสังคมของผู้คนและนักท่องเที่ยวที่เคยมารอใส่บาตร ตอนเช้าหน้าตลาด หายไปหมด อย่างว่าแต่คนใส่บาตรเลย แม้แต่พระภิกษุสงฆ์เองที่มารอรับข้าวสาร อาหารจากคนที่มาทำบุญใส่บาตรยังมีจำนวนน้อยอย่างผิดหูผิดตา.....”

(ร้านค้าที่ 3 อายุ 50 ปี เพศชาย สัมภาษณ์, 2565)

เมื่อกล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ย่อมส่งผลให้การเข้าวัดเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ เช่น ทำบุญ ไหว้พระ ขอพระ สวดมนต์ ฟังเทศน์ฟังธรรม ทำสมาธิ น้อยลง หรือแทบจะไม่มีเลย เนื่องจากต้องระมัดระวังตัวในเรื่องของการใช้ชีวิตประจำวัน มากขึ้น ตั้งแต่การเข้าสังคม การดำรงชีวิตต่างๆ รวมไปถึงเวลาที่ออกมาเที่ยวในวันหยุดก็ต้องวางแผน และคิดให้มากขึ้น มีความระมัดระวังตัวเองมากขึ้นเป็นสองถึงสามเท่า ทั้งสวมใส่แมส เว้นระยะห่าง ไม่เข้าไปในที่ที่มีคนแออัดจำนวนมาก ทำให้ภูมิคุ้มกันทางใจลดลง เกิดความความตื่นตระหนก กังวลจนมี เครียดสะสมจนกลายเป็นปัญหาทางสุขภาพจิต ขาดสติปัญญาความรอบรู้ในการแก้ไขปัญหาชีวิต นำไปสู่ปัญหาการอยู่ร่วมกันของครอบครัวและสังคมโดยส่วนรวม โดยสะท้อนคำพูดต่าง ๆ ดังนี้

“.....การระบาดของโควิด คนทุกขี้ใจกลัวว่าจะอยู่ได้อีกไม่นานและทุกขี้ใจกับปัญหาสุขภาพไม่ค่อยแข็งแรง สุขภาพจิตไม่ค่อยมีความสุข จะเดินทางมาท่องเที่ยวข้ามจังหวัดก็ลำบาก ต้องยืนยันผลตรวจกับโรงพยาบาล มีทางเดียวคือ นั่งอยู่แต่บ้าน ทำให้ขาดที่พึ่งทางใจ การจัดการปัญหาต่างๆ ทำได้ยากขึ้น....”

(นักท่องเที่ยวคนไทยคนที่ 1 อายุ 38 ปี เพศชาย สัมภาษณ์, 2565)

“....โควิดในครั้งนี ทำให้การเที่ยวแบบกลุ่มทัวร์จะลดน้อยลง คนจะหันมาท่องเที่ยวด้วยตัวเองมากขึ้น หรือหากเที่ยวเป็นกลุ่มเพื่อนก็จำกัดจำนวนให้น้อยลง เหลือแค่เพียงคนใกล้ชิดเท่านั้น เพื่อลดความเสี่ยงการเกิดโรค....”

(นักท่องเที่ยวคนไทยคนที่ 3 อายุ 37 ปี เพศหญิง สัมภาษณ์, 2565)

“....โดยส่วนตัวคิดว่าการมาเที่ยวไหว้พระ การเยี่ยมชมสถานโบราณ และสัมผัสวัฒนธรรม วิถีพุทธ จะได้รับความนิยมน้อยลง เมื่อเกิดโควิด นักท่องเที่ยวจะเปลี่ยนไปท่องเที่ยวตามธรรมชาติมากขึ้น เพราะมีคนจำนวนไม่มาก ทำให้ความเสี่ยงด้านโรคภัยไข้เจ็บจะลดน้อยตามไปด้วย.....”

(นักท่องเที่ยวคนไทยคนที่ 5 อายุ 43 ปี เพศหญิง สัมภาษณ์, 2565)

นอกจากนี้ การแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ยังส่งผลให้ทุกคนเกิดความกลัว การจะออกจากบ้านแต่ละครั้งก็เต็มไปด้วยความกังวลว่าตัวเองจะเป็นคนแพร่เชื้อโรคหรือรับเชื้อโรคเข้ามาภายในบ้าน มีการเว้นระยะห่างจากสังคมให้มากขึ้น การออกไปพบปะญาติพี่น้องทำได้น้อยลง เกิดความรู้สึกเจียบเหงา ชีวิตถูกจำกัดให้อยู่ในพื้นที่ส่วนตัวอย่างสันโดษ แต่จำเป็นต้องป้องกันตนเองเพื่อให้มีชีวิตรอดด้วยการปรับตัวและเปลี่ยนรูปแบบพฤติกรรมใหม่ เพื่อลดความเสี่ยงการแพร่เชื้อของโควิด-19 โดยสะท้อนคำพูดต่าง ๆ ดังนี้

“.....ประชาชนทุกคนล้วนต้องป้องกันตัวเองเพื่อความปลอดภัยเอาไว้ก่อน และปฏิบัติตามคำสั่งของรัฐบาลที่ให้อยู่บ้านเพื่อยับยั้งการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส หวังเพียงว่าสถานการณ์จะดีขึ้นในเร็ววันนี้ และทุกคนกลับมาใช้ชีวิตกันตามปกติเหมือนเช่นเคย.....”

(เจ้าหน้าที่ภาครัฐคนที่ 2 อายุ 38 ปี สัมภาษณ์, 2565)

3) ด้านสิ่งแวดล้อม

จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ที่เกิดขึ้น วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ สถานที่ประดิษฐานพระพุทธชินราช พระคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดพิษณุโลก ได้มีประกาศปิดพระอาราม งดสวดมนต์ทำวัตรเช้า-เย็น และกิจกรรมทางศาสนพิธีของวัด ไม่ให้นักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไปเข้ามาภายในบริเวณวัด เพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโควิด-19 จนกระทั่งวันที่ 1 กันยายน 2564 วัดเปิดให้ประชาชนเข้าไปกราบสักการะองค์พระพุทธชินราชได้เฉพาะประตูดิหารหลวงพ่อพระพุทธชินราชเท่านั้น ส่วนประตูดิหารด้านทิศเหนือ ทิศตะวันออกและทิศใต้ ยังคงปิดเช่นเดิม โดยมีเจ้าหน้าที่วัด ได้เตรียมเครื่องตรวจวัดอุณหภูมิ สเปรย์ฉีดแอลกอฮอล์เพื่อล้างมือประชาชน ติดตั้งไว้ตามจุดบริการต่างๆ อย่างทั่วถึง พร้อมประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนที่เข้ามาภายในบริเวณวัดสวมใส่หน้ากากอนามัยตลอดเวลา และรักษาระยะห่างตามมาตรการ การระบาดโควิด-19 และจำกัดเวลาคนที่เข้าไปกราบบริเวณด้านหน้าวิหาร ครั้งละไม่เกิน 5 นาทีเท่านั้น และงดการนั่งสมาธิ สวดมนต์บริเวณด้านหน้าวิหารและไม่อนุญาตให้ผู้ที่ไม่สวมใส่หน้ากากอนามัย เข้าไปภายในบริเวณวัด จากสถานการณ์ดังกล่าวส่งผลให้นักท่องเที่ยวเข้ามาทำบุญไม่มากเหมือนเช่นแต่ก่อน การพบปะติดต่อกันทำกิจกรรมร่วมกันในวัดไม่ค่อยมีแล้ว จะมีก็แต่ในครอบครัวกลุ่มเล็กๆ ที่ยังพอได้มีการทำกิจกรรมร่วมกันตามโอกาสสมควร ส่งผลให้นักท่องเที่ยวมีจำนวนลดลง ประกอบกับทางวัดมีการงดการจุดธูปเทียน ส่งผลให้ไม่มีควันภายในวัด โดยสะท้อนคำพูดต่าง ๆ ดังนี้

“.....วัดมีระบบการทำความสะอาดที่บริเวณพื้นโบสถ์และตามจุดต่างๆ โดยการพ่นน้ำยาฆ่าเชื้อทุก 2 ชั่วโมง บริเวณที่กรวดน้ำและถวายสังฆทาน รวมทั้งในตอนเย็นจะมีการล้างทำความสะอาด ฉีดน้ำยาฆ่าเชื้อรอบวัดทุกวัน.....”

(พระภิกษุ 1 อายุ 37 ปี บวชมา 30 พรรษา สัมภาษณ์, 2565)

“.....พอเกิดโควิด ทางวัดจำกัดเวลาคนที่เข้าไปกราบบริเวณด้านหน้าวิหาร ส่งผลให้ควันและกลิ่นธูปมีน้อยลง รวมถึงเศษกระดาษและทองคำเปลวที่ติดพระพุทธรูปลดลงกว่าแต่ก่อนเยอะ บริเวณด้านหน้าวิหารมีความสะอาดมากขึ้น.....”

(พระภิกษุ 2 อายุ 30 ปี บวชมา 22 พรรษา สัมภาษณ์, 2565)

“....ทางวัดมีการทำความสะอาดบริเวณวัด โดยให้พระภิกษุ สามเณร และคณางานของวัด ร่วมทำความสะอาดบริเวณวัดและบริเวณหน้าพระวิหาร เพื่อรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเข้าเข้ากราบพระพุทธรูปชินราช....”

(พระภิกษุ 3 อายุ 48 ปี บวชมา 35 พรรษา สัมภาษณ์, 2565)

สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ส่งผลให้ผู้ประกอบการร้านค้าตระหนักถึงความสะอาดมากขึ้น โดยมีการรวมกลุ่มทำความสะอาดบริเวณภายในร้านของตนเอง หมั่นล้างมือและเช็ดทำความสะอาดจุดที่สัมผัส ร่วมกันตรวจหาเชื้อไวรัส covid-19 เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาซื้อสินค้าและของฝาก ก่อนออกไปไหนแต่ละครั้งก็ต้องสวมหน้ากากอนามัยใช้รถส่วนตัว แทนการขึ้นรถโดยสารสาธารณะมากขึ้น จึงเป็นเหตุทำให้ปริมาณรถบนถนนเพิ่มขึ้นเกิดมลภาวะตามมาทั้งฝุ่นละออง PM2.5 ก่อให้เกิดการระคายเคือง แสบจมูก ไอ จาม มีเสมหะ หอบหืด และที่อันตรายที่สุดอาจถึงขั้นเป็นมะเร็งปอด จึงทำให้คนเกิดความกังวลต่อสภาพแวดล้อมรอบตัวมากขึ้น โดยสะท้อนคำพูดต่าง ๆ ดังนี้

“.....จากที่ได้สังเกต จะเห็นว่านักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวภายในวัดลดลงกว่าเดิมเยอะเหมือนกัน และปริมาณรถเข้ามาน้อยลง รถหนึ่งคันก็จะนั่งกันมา 2-3 คน ทำให้ควันจากท่อไอเสียและกลิ่นเหม็นลดน้อยลงกว่าเมื่อก่อนโควิดเยอะมาก.....”

(ร้านค้าที่ 1 อายุ 40 ปี เพศหญิง สัมภาษณ์, 2565)

“.....ร้านค้าภายในวัดมีหลายร้าน และขายสินค้าที่เหมือนกันบ้าง ไม่เหมือนกันบ้าง ทั้ง ร้านอาหาร ร้านขายของฝาก แต่ละร้านจึงมีการรณรงค์แยกขยะเศษอาหาร ขยะ อันตราย ขยะทั่วไป ขยะรีไซเคิล ใส่ลงถังขยะที่ทางวัดจัดทำให้ เพื่อความสะอาดของอาคารร้านค้า.....”

(ร้านค้าที่ 2 อายุ 47 ปี เพศหญิง สัมภาษณ์, 2565)

“.....ตั้งแต่ทางวัดเปิดให้นักท่องเที่ยวเข้ามากราบไหว้หลวงพ่อบุชชินราช ทุกร้านค้าช่วยกันทำความสะอาดทุกวัน ถูพื้นบริเวณหน้าร้าน ทั้งก่อนเปิดร้านและหลังปิดร้าน ใช้เจลแอลกอฮอล์ล้างมือ ฉีดสเปรย์บริเวณโต๊ะ และที่นั่งตลอดเวลา.....”

(ร้านค้าที่ 4 อายุ 56 ปี เพศชาย สัมภาษณ์, 2565)

นอกจากนี้ ยังพบว่านักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวภายในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ส่วนใหญ่เป็นคนไทย เนื่องจากรัฐบาลประกาศปิดประเทศ จึงไม่มีนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้ามา ทำให้เกิดความตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบๆ ตัวเรามากขึ้น ทั้งในเรื่องของการป้องกันตัวเองโดยการสวมแมส การเว้นระยะห่าง ผู้คนก็ออกมาใช้ชีวิตในสังคมต่างๆ น้อยลง การใช้ชีวิตอยู่ในสังคมควรมีความคิดมากขึ้น นำธรรมะมาใช้ในชีวิตประจำวัน การมีโรคระบาดดังกล่าวส่งผลต่อการดำเนินชีวิตในสังคมของทุกคน โดยสะท้อนคำพูดต่าง ๆ ดังนี้

“.....วันนี้มาจากจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และผ่านพิษณุโลก เพื่อเดินทางไปเชียงใหม่ต่อ จึงเข้ามาไหว้พระพุทธรูปชินราช เพื่อมาขอพรให้เดินทางปลอดภัย ไม่น่าเชื่อคนที่มาใหม่น้อยมาก ทางเดินโล่ง โปร่งสบาย บริเวณจุดรูปเทียนสะอาด และมีควีนน้อยมาก ไม่เหมือนเมื่อก่อนที่มาคนเยอะควีนเยอะมาก แสบตาไปหมด.....”

(นักท่องเที่ยวคนไทยคนที่ 2 อายุ 42 ปี เพศหญิง สัมภาษณ์, 2565)

“.....พอมีโควิดเกิดขึ้น รถยนต์ส่วนตัวเป็นยาพาหนะสำคัญที่จะใช้เดินทางท่องเที่ยวมาพิษณุโลกกับครอบครัว คนไม่พลุกพล่าน ห้องน้ำสะอาด มีห้องน้ำสำหรับผู้สูงอายุบริเวณทางขึ้น-ลง มีความปลอดภัยและสะดวกมาก.....”

(นักท่องเที่ยวคนไทยคนที่ 4 อายุ 50 ปี เพศหญิง สัมภาษณ์, 2565)

“.....มาเที่ยวพิษณุโลกครั้งนี้ตั้งใจมาไหว้พระพุทธรชินราชและแก้บนตามที่ขอไว้ และเดินทางไปขอพรต่อที่วัดนางพญา พร้อมกับครอบครัวและพนักงาน 4 คน รถ 1 คัน จากเดิมเคยมาทั้งบ้านและพนักงานเกือบ 10 คน ใช้รถตั้ง 3 คัน ตอนนี้อยู่ในวัดรถไม่เยอะ คนน้อย ไหว้พระสะดวกขึ้นเยอะ.....”

(นักท่องเที่ยวคนไทยคนที่ 5 อายุ 43 ปี เพศหญิง สัมภาษณ์, 2565)

การแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องมีระบบการจำกัดจำนวนประชาชนเข้ากราบไหว้หรือปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา จำกัดปริมาณรถที่เข้ามาภายในวัด รวมถึงจำกัดพื้นที่ให้บริการอื่นๆ พร้อมทั้งกำหนดเวลาเปิดปิดให้บริการนักท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการเพื่อคอยระวังตัวเองทั้งจากโรคและภัยรอบตัว การเข้าร่วมกิจกรรมที่มีการรวมกันของคนหมู่มาก ต้องสวมใส่หน้ากากอนามัยหรือหน้ากากผ้าตลอดเวลาขณะอยู่ร่วมกับผู้อื่น รวมทั้งให้ความสำคัญเรื่องการเว้นระยะห่างระหว่างบุคคล และความสะอาดของพื้นที่ โดยสะท้อนคำพูดต่าง ๆ ดังนี้

“.....จำนวนนักท่องเที่ยวลดลงมากอย่างเห็นได้ชัด ปริมาณการใช้รถของนักท่องเที่ยวลดลงส่วนใหญ่จะเข้ามากราบไหว้หลวงพ่พุทธรชินราชคนละเวลากัน แต่จะอยู่ในช่วงเวลาที่ทางวัดกำหนด ทำให้ความหนาแน่นของการจราจรลดลง คว้นของท่อไอเสียและกลิ่นเหม็นลดลงเยอะมาก.....”

(เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องคนที่ 1 อายุ 42 ปี สัมภาษณ์, 2565)

“.....ที่เห็นชัดเลยคือนักท่องเที่ยวไม่เยอะเหมือนเมื่อก่อน แต่ก็มีนักท่องเที่ยวเข้ามากราบไหว้พระพุทธรชินราชทุกวัน บริเวณวัดมีความสะอาดขึ้น ฝุ่นน้อยลง ขยะมีไม่มาก ที่นั่งพักก็มีว่างพอที่นักท่องเที่ยวจะหานั่งได้.....”

(เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องคนที่ 2 อายุ 38 ปี สัมภาษณ์, 2565)

ตารางที่ 4.1 แสดงผลกระทบของการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธ
ศาสนา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ

ผลกระทบ	การระบาดโรคโควิด-19
ด้านเศรษฐกิจ	
กลุ่มที่ 1 พระภิกษุ	ผลกระทบเชิงลบ – วัดพระศรีรัตนมหาธาตุมีรายได้จากการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นการทำบุญ การบริจาคเงิน โดยเฉพาะการเช่าวัตถุมงคล ลดลง เนื่องจากวัดงดกิจกรรมทุกรูปแบบ และจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวเข้ามาภายในวัด ทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวลดลง
กลุ่มที่ 2 ผู้ประกอบการร้านค้าภายในวัด	ผลกระทบเชิงลบ – ผู้ประกอบการร้านค้าทุกร้านภายในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุมีรายได้ลดลง เนื่องจากวัดงดกิจกรรมทางศาสนาทั้งหมด ทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปเที่ยวสถานที่อื่นแทน ผลกระทบเชิงบวก – ร้านค้า อาทิเช่น ร้านอาหาร ร้านขายของฝาก ร้านขายเสื้อผ้า ภายในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุยังคงเปิดกิจการ แต่ปรับเปลี่ยนช่องทางการขาย เป็นการขายผ่านช่องทางออนไลน์เป็นหลัก เพื่อเพิ่มรายได้
กลุ่มที่ 3 นักท่องเที่ยวชาวไทย	ผลกระทบเชิงบวก – นักท่องเที่ยวมีค่าใช้จ่ายเพื่อการท่องเที่ยวลดลง เนื่องจากลดการวางแผนท่องเที่ยว และไม่มีการเดินทางท่องเที่ยว
กลุ่มที่ 4 เจ้าหน้าที่รัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง	ผลกระทบเชิงลบ-รายได้จากการท่องเที่ยวของจังหวัดลดลง เนื่องจากภาครัฐมีนโยบายในการจำกัดการเคลื่อนที่ของประชาชน และมาตรการปิดเมือง (ล็อกดาวน์)

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ผลกระทบ	การระบาดโรคโควิด-19
ด้านสังคม	
กลุ่มที่ 1 พระภิกษุ	ผลกระทบเชิงบวก- เนื่องจากการเดินทางข้ามจังหวัดของนักท่องเที่ยวต้องปฏิบัติตามมาตรการทางด้านสาธารณสุขอย่างเคร่งครัดและลดความเสี่ยงของการมาพบปะกัน ดังนั้น วัดพระศรีรัตนมหาธาตุจึงมีการจัดกิจกรรมเผยแพร่พระพุทธศาสนาและทำบุญในรูปแบบออนไลน์ ผ่านทางเว็บไซต์และสื่อออนไลน์ของกรมการศาสนา เพื่อช่วยให้ประชาชนทุกคนสามารถผ่อนคลายและทำให้จิตใจเบิกบานจากการเข้าร่วมกิจกรรม
กลุ่มที่ 2 ผู้ประกอบการร้านค้าภายในวัด	ผลกระทบเชิงลบ- ผู้ประกอบการร้านค้าต้องลดจำนวนลูกจ้าง หรือยุติการดำเนินธุรกิจ เนื่องจากนักท่องเที่ยวคำนึงถึงความปลอดภัยของการรวมกันของคนหมู่มากและไม่เดินทางมาท่องเที่ยว ผลกระทบเชิงบวก- รัฐได้ออกโครงการเยียวยาช่วยเหลือซึ่งกัน สนับสนุนอาหาร ที่อยู่ เพื่อให้ความช่วยเหลือสำหรับผู้ประกอบการที่ได้รับผลกระทบ
กลุ่มที่ 3 นักท่องเที่ยวชาวไทย	ผลกระทบเชิงลบ- ภูมิคุ้มกันทางใจลดลง เกิดความตื่นตระหนก กังวลจนมีเครียดสะสมจนกลายเป็นปัญหาทางสุขภาพจิต เนื่องจากนักท่องเที่ยวไม่สามารถเข้าร่วมปฏิบัติธรรม ทำวัตรสวดมนต์เย็นภายในวิหารหลวงพ่อพระพุทธชินราชได้ตามปกติ
กลุ่มที่ 4 เจ้าหน้าที่รัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง	ผลกระทบเชิงลบ – หน่วยงานลดจำนวนเจ้าหน้าที่รัฐในการปฏิบัติงานภายในวัด และให้ปฏิบัติงานในส่วนอื่นแทน เนื่องจากวัดพระศรีรัตนมหาธาตุปิดพระอารามงดกิจกรรมต่างๆ และงดไม่ให้นักท่องเที่ยวเข้ามาภายในบริเวณวัด

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ผลกระทบ	การระบาดโรคโควิด-19
ด้านสิ่งแวดล้อม	
กลุ่มที่ 1 พระภิกษุ	ผลกระทบเชิงบวก - ควันและกลี้นรูปเพื่อบูชาพระพุทธรูปราชลดลง รวมถึงบริเวณหน้าวิหารและโดยรอบ มีความสะอาดมากขึ้น เนื่องจากวัดพระศรีรัตนมหาธาตุได้มีการจำกัดคนและเวลาที่เข้าไปกราบบริเวณด้านหน้าวิหาร
กลุ่มที่ 2 ผู้ประกอบการร้านค้าภายในวัด	ผลกระทบเชิงบวก - บริเวณอาคารร้านค้าภายในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ มีความสะอาดมากขึ้น และปริมาณขยะมีจำนวนลดลง เนื่องจากผู้ประกอบการร้านค้าต่างๆ มีการคัดแยกขยะ และเพิ่มถังขยะภายในอาคารร้านค้ามากขึ้น
กลุ่มที่ 3 นักท่องเที่ยวชาวไทย	ผลกระทบเชิงบวก - สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรมทางพระพุทธศาสนายังคงความสวยงามเหมือนเดิม มลพิษทางกลิ่นของควันธูปและยานพาหนะลดลง บริเวณหน้าพระวิหารและบริเวณทางเดินมีความสะอาดมากขึ้น
กลุ่มที่ 4 เจ้าหน้าที่รัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง	ผลกระทบเชิงบวก - ระบบจราจรมีความเป็นระเบียบ สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ที่จอดรถ ห้องน้ำคนทั่วไป และห้องน้ำสำหรับผู้พิการและผู้สูงอายุ มุมพักผ่อนของนักท่องเที่ยวมีจำนวนเพียงพอ

4.5 ข้อเสนอแนะต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาวัดพระศรีรัตนมหาธาตุภายใต้วิถีปกติใหม่

1) **ด้านเศรษฐกิจ** พบว่า สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ส่งผลกระทบที่สำคัญคือ นักท่องเที่ยวมีจำนวนลดลง ส่งผลต่อรายได้ของวัดในภาพรวมของการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาที่ลดลงเป็นอย่างมาก รวมถึงยังส่งผลให้ประกอบการค้าขายบริเวณภายในและรอบบริเวณวัดมีรายได้จากการท่องเที่ยวลดลง จนทำให้ผู้ประกอบการร้านค้าบางรายต้องทำการปิดตัวลงไป ดังนั้น จึงมีข้อเสนอแนะต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาวัดพระศรีรัตนมหาธาตุภายใต้วิถีปกติใหม่ ดังนี้

1.1 วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ควรมีการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเกี่ยวกับกิจกรรมของวัดในวันสำคัญหรือเทศกาลสำคัญต่างๆ เช่น การจัดทำเป็นปฏิทินการท่องเที่ยวหรือปฏิทินการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของวัดตลอดปี เพื่อช่วยให้นักท่องเที่ยวได้ทราบล่วงหน้าถึงกิจกรรมและมีโอกาสเลือกตัดสินใจที่จะมาท่องเที่ยวได้ นอกจากนี้การประชาสัมพันธ์ยังสามารถบอกต่อได้อีกหลายรูปแบบผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ทันสมัย เช่น เฟสบุ๊ก อินสตาแกรม เว็บไซต์ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยภาคเหนือ เขต 3 (พิษณุโลก) สำนักวัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก หรือแม้แต่ช่องยูทูบ เป็นต้น นอกจากนี้ควรมีการนำแอปพลิเคชันผ่านระบบการทำบุญแบบออนไลน์ด้วยบัตรเครดิตหรือเดบิต หรือผ่านบัญชีธนาคารออนไลน์ มาช่วยอำนวยความสะดวก รวดเร็ว ปลอดภัย และประหยัดเวลาในการร่วมบริจาคเงินทำบุญแก่นักท่องเที่ยว เพื่อลดการแพร่เชื้อโรคโควิด-19

1.2 ผู้ประกอบการร้านค้า ควรมีการปรับตัวในด้านของการให้บริการกับลูกค้าตามมาตรการการป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 และสอดคล้องกับพฤติกรรมของลูกค้าที่เปลี่ยนไป ลดปริมาณโต๊ะนั่ง ลดการสัมผัส เพื่อความปลอดภัยทั้งผู้ให้และผู้รับบริการ สร้างความแตกต่างด้านผลิตภัณฑ์ เพราะสินค้าส่วนใหญ่มีความคล้ายคลึงกัน ทำให้ผู้ประกอบการต้องสร้างความประทับใจและการให้ความสำคัญกับลูกค้ามากขึ้น เพิ่มแนวทางขายสินค้า กระจายช่องทางการสร้างรายได้ จากเดิมที่มีหน้าร้านหันมาขายผ่านทางออนไลน์ เว็บไซต์ ไลฟ์สดขายสินค้า หรือแม้แต่ขายสินค้าผ่านแอปพลิเคชันอย่าง Grab, LINE MAN, food panda, GET เป็นต้น ทำให้สินค้าเป็นที่รู้จักในวงกว้างและขยายฐานลูกค้าได้มากขึ้น รวมถึงส่งผลให้มีโอกาสขายสินค้าได้มากขึ้นและมียอดขายเพิ่มขึ้นด้วย

1.3 หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ควรเข้ามามีส่วนร่วมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ โดยการปรับตัวและหาแนวทางพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยวที่มีอัตลักษณ์ให้แตกต่างและชัดเจน เพื่อเพิ่มความถี่ในการเดินทางท่องเที่ยวทั้งในวันธรรมดาและวันหยุด ให้ประชาชนเกิดการใช้จ่ายผ่านการท่องเที่ยวภายในประเทศมากขึ้น โดยการประยุกต์ใช้ Digital Platform เพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทางของนักท่องเที่ยว ตลอดจนการทำ Digital Content ด้วยเทคโนโลยี เช่น Augmented Reality (AR), Virtual Reality (VR) เพื่อสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ หรือการประยุกต์ใช้ระบบ Contactless รูปแบบต่างๆ เช่น Payment, Check-in, Booking และ Track & Trace System เพื่อลดความเสี่ยงในการแพร่เชื้อพร้อมใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับโควิดที่เปลี่ยนผ่านเป็นโรคประจำถิ่น

2) **ด้านสังคม** พบว่า จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ที่เกิดขึ้น ทำให้วิถีชีวิตของพระภิกษุและผู้ที่มาทำบุญหรือนักท่องเที่ยวเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม วัดพระศรีรัตนมหาธาตุงดกิจกรรมที่ประชาชนมารวมกลุ่มกันทุกประเภท ยกเว้นการปฏิบัติภารกิจของสงฆ์ ส่งผลให้ผู้คนไม่สามารถเข้ามาร่วมกิจกรรมทางศาสนาอย่างที่เคยทำมาทุกปีได้ ทำให้ภูมิคุ้มกันทางใจลดลง เกิดความ

ความตื่นตระหนก กังวลจนมีเครียดสะสมจนกลายเป็นปัญหาทางสุขภาพจิต ขาดสติปัญญาความรอบรู้ในการแก้ไขปัญหาชีวิต นำไปสู่ปัญหาการอยู่ร่วมกันของครอบครัวและสังคมโดยรวม ดังนั้น จึงมีข้อเสนอแนะต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาว่าวัดพระศรีรัตนมหาธาตุภายใต้วิถีปกติใหม่ ดังนี้

2.1 พระภิกษุ ควรมีการปรับวิถีปฏิบัติให้สอดคล้องกับสถานการณ์ เนื่องจากวิถีชีวิตของพระต้องเฝ้าต่อประชาชน ยังมีการที่จะต้องออกไปบิณฑบาตอยู่บ้าง เพราะการบิณฑบาตคือการดูแลตนของสงฆ์อย่างหนึ่ง ดังนั้น การออกไปบิณฑบาตของพระภิกษุจะมีการทำตามคำสั่งของภาครัฐ โดยการป้องกันตัวเองพยายามที่จะดูแลสวมหน้ากากอนามัย เว้นระยะห่างให้มากขึ้นกับญาติโยม กลับจากบิณฑบาตต้องดูแลความสะอาด ก่อนเข้าวัดทุกครั้ง

2.2 วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ควรมีการจัดให้มีการเผยแพร่การเข้าร่วมกิจกรรมทำบุญในรูปแบบออนไลน์ ผ่านทางเว็บไซต์และสื่อออนไลน์ของกรมการศาสนา ซึ่งเป็นสิ่งหนึ่งที่ช่วยให้ประชาชนทุกคนและตัวพระองค์เองลดความเสี่ยงของการมาพบปะกัน โดยให้ประชาชนยึดมั่นในศีล 5 ได้แก่ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่ดื่มน้ำเมา สุราและไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด และไม่พูดเท็จ คำหยาบ หรือพูดส่อเสียด และเข้าถึงหลักธรรมที่ควรนำมาใช้ในชีวิตประจำวันในสถานการณ์โควิด-19 ได้แก่ อริยสัจ 4 ประกอบด้วย ทุกข์ (ไม่เครียด ไม่วิตกกังวล) สมุทัย (ไม่ประมาท และป้องกันตนเอง) นิโรธ (ลดละเลิกพฤติกรรมเสี่ยง) และ มรรค (เปลี่ยนพฤติกรรม หันมาใส่ใจสุขภาพอนามัย) และมรรคมืองค์ 8 ประกอบด้วย สัมมาทิฐิ (ติดตามสถานการณ์ ไม่ตื่นตระหนก) สัมมาสังกัปปะ (เสพข้อมูลข่าวสารอย่างมีสติ) สัมมาวาจา (อ่าน ติดตาม ส่งต่อเฉพาะข่าวจริง) สัมมากัมมันตะ (ไม่เชื่ออะไรง่ายๆ) สัมมาอาชีวะ (ปฏิบัติตามคำแนะนำและรับมืออย่างมีสติ) สัมมาวายามะ (ไม่พูด เขียน แชร์ข่าวหรือข้อความที่ก่อให้เกิดความเข้าใจผิด) สัมมาสติ (ร่วมมือกันเห็นอกเห็นใจ และให้กำลังใจกัน) สัมมาสมาธิ (ใช้วันหยุดอยู่กับบ้าน ให้เกิดประโยชน์) ดังนั้น การใช้สติและกลับมาทบทวนดูแลตัวเองในวิกฤตแบบนี้ โดยรวมพลังความคิด ความพยายามด้วยความบริสุทธิ์ใจเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จะนำไปสู่เป้าหมายแห่งความสำเร็จที่จะควบคุมและป้องกันการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ได้

2.3 สร้างความรอบรู้ด้านสุขภาพให้กับผู้ประกอบการร้านค้าภายในวัดทุกระดับ เรื่องการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 โดยเชิญบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุข มาให้คำแนะนำ ความรู้ และส่งเสริมให้ผู้ประกอบการแต่ละระดับใช้ข้อมูลที่ได้รับในเรื่องการปฏิบัติตัว การสวมหน้ากากอนามัย การล้างมือ การใช้ของร่วมกัน การรับประทานอาหารร่วมกัน และการปฏิบัติตัวอื่นๆ เพื่อลดความตื่นตระหนก ความวิตกกังวล เพิ่มความเข้าใจ และความเชื่อมั่นในการป้องกันควบคุมโรคได้อย่างถูกต้อง

2.4 หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ควรคำนึงถึงความปลอดภัยด้านสุขภาพของทุกคน บุคลากรด้านการท่องเที่ยวต้องมีความรู้ด้านความปลอดภัยตามมาตรฐาน SHA ของกระทรวง

สาธารณสุข 1) จำกัดการแพร่เชื้อจากคนสู่คน รวมถึงลดการติดเชื้อทุติยภูมิ ในกลุ่มบุคคลที่สัมผัสใกล้ชิดกัน และผู้ปฏิบัติงานด้านสุขภาพ การป้องกันการลุกลาม การแพร่เชื้อ และป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อทั้งในและนอกประเทศไทย 2) ระบุแยก และดูแลผู้ป่วยในระยะเริ่มต้นรวมถึงการให้การดูแลที่ดีที่สุด สำหรับผู้ป่วยติดเชื้อ 3) ให้ความกระจ่างในประเด็นที่ยังคลุมเครือ เช่น ความรุนแรงของโรคต่อผู้ป่วย ขอบเขตของการแพร่เชื้อ และการติดตาม แนวทางต่างๆ ในการรักษา และเร่งพัฒนาการวินิจฉัย การรักษา และวัคซีน 4) สื่อสารไปยังชุมชน เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเสี่ยงที่สำคัญและเหตุการณ์ต่าง ๆ และ 5) ลดผลกระทบทางสังคมให้เหลือน้อยที่สุดผ่านการร่วมมือกับหลายภาคส่วน

3) ด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ มีการประกาศปิดพระอาราม งดสวดมนต์ ทำวัตรเช้า-เย็น และกิจกรรมทางศาสนพิธีของวัด ตามช่วงระยะเวลาตามคำสั่งของจังหวัดพิษณุโลก เพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ส่งผลให้มินิกท่องเที่ยวเข้ามาทำบุญลดลง หรือมีไม่มากเหมือนเช่นแต่ก่อน เนื่องจากผู้คนไม่กล้าออกจากบ้าน การพบปะติดต่อพูดคุยทำกิจกรรมร่วมกันในวัดลดลง จะมีเพียงครอบครัวกลุ่มเล็กๆ ที่ยังพอได้มีการทำกิจกรรมร่วมกันตามโอกาสสมควร และผู้ประกอบการร้านค้าภายในวัด ไม่ว่าจะเป็นร้านเช่าวัดถุ่มงคล ร้านขายของฝาก ร้านอาหาร เป็นต้น ที่ยังมีการขายสินค้าให้แก่ประชาชน โดยมีเจ้าหน้าที่วัดควบคุมจัดระเบียบ จัดเตรียมเครื่องตรวจวัดอุณหภูมิ สเปรย์แอลกอฮอล์ติดตั้งไว้ตามจุดบริการต่างๆ อย่างทั่วถึง พร้อมประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนที่เข้ามาภายในบริเวณวัดสวมใส่หน้ากากอนามัยตลอดเวลา และรักษาระยะห่างตามมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโควิด-19 ดังนั้น จึงมีข้อเสนอแนะต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุภายใต้วิถีปกติใหม่ ดังนี้

3.1 วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ

1. การประกอบพิธีไหว้พระสวดมนต์ การฟังเทศน์ ฟังธรรม การเจริญจิตภาวนา เนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ มีการจัดที่นั่งสำหรับผู้เข้าร่วมทำบุญ โดยเว้นระยะห่างอย่างน้อย 1.50 เมตร ตรวจวัดอุณหภูมิ ตั้งจุดเจลล้างมือ หรืออ่างล้างมือด้วยสบู่ สวมหน้ากากอนามัยตลอดเวลา และจัดทำฉากพลาสติกใสกั้นระหว่างพระสงฆ์กับพุทธศาสนิกชนที่มาทำบุญถวายสังฆทาน นอกจากนี้ยังมีการติดตั้งเครื่องดูดอากาศทั้งภายในและภายนอกบริเวณวิหาร เพื่อป้องกันไม่ให้สูดกลิ่นควันธูปเข้าสู่ร่างกาย ทั้งจัดให้มีประตูพ่นฆ่าเชื้อโรค และมีการทำความสะอาดทุกวันก่อนเปิดวิหารให้ประชาชนเข้ากราบนมัสการหลวงพ่อ เพื่อเพิ่มความปลอดภัยและสร้างความมั่นใจให้กับนักท่องเที่ยว

2. การเที่ยวชมและเรียนรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม ทางพระพุทธศาสนา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ มีการกำหนดจำนวนผู้เข้าชมเป็นหมู่คณะ กลุ่มละไม่เกิน 20 คน โดยให้มีการลงทะเบียนก่อนเข้าและก่อนออกจากสถานที่ ด้วยแอปพลิเคชันที่ทางราชการกำหนด

และสมุดลงทะเบียน รวมทั้งมีการตรวจวัดอุณหภูมิก่อนเข้า ซึ่งจะต้องไม่เกิน 37.5 องศา นอกจากนี้ทางวัดมีการกำหนดเส้นทางเข้าออกแบบทางเดียว (One way) เพิ่มทางเดินให้กว้างขึ้น เพื่อให้การเดินชมสามารถเว้นระยะห่างจากบุคคลอื่นอย่างน้อย 1 เมตร เพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19

3. การประกอบพิธีเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ทางวัดมีการกำหนดการเดินเวียนเทียนแบบแถวเดียว กำหนดช่วงเวลาการเวียนเทียนระหว่างเวลา 15.30 ถึง เวลา 17.30 น. และกำหนดจำนวนผู้ประกอบพิธีเวียนเทียนเป็นรอบๆ ตามความเหมาะสมของสถานที่ เพื่อลดความแออัด

3.2 ผู้ประกอบการร้านค้า มีการตรวจหาเชื้อไวรัสโควิด-19 ทุกวัน รับประทานผักล้างมือป้องกันโรคทุกคน หมั่นล้างมือ และเช็ดทำความสะอาดจุดที่สัมผัสภายในร้านของตนเป็นประจำทุกวัน พร้อมทั้งมีการติดตั้งสเปรย์แอลกอฮอล์ล้างมือไว้ตามจุดบริการต่างๆ อย่างทั่วถึง เพื่อป้องกันการรับเชื้อและแพร่เชื้อให้กับคนอื่นๆ รวมทั้งมีระบบคัดแยกขยะ และของเสียที่ถูกสุขอนามัย

3.3 นักท่องเที่ยว มีการปฏิบัติตามหลักป้องกันโควิด-19 D-M-H-T-T ของกระทรวงสาธารณสุข เพื่อป้องกันตนเอง ดังนี้ D : Social Distancing เว้นระยะห่าง 1-2 เมตร เลี่ยงการอยู่ในที่แออัด M : Mask Wearing สวมหน้ากากผ้าหรือหน้ากากอนามัยตลอดเวลา H : Hand Washing ล้างมือบ่อยๆ ด้วยน้ำและสบู่ หรือเจลแอลกอฮอล์ T : Testing ตรวจวัดอุณหภูมิและตรวจหาเชื้อโควิด 19 ในกรณีที่มีอาการเข้าข่าย และ T : Thai Cha Na สแกนไทยชนะก่อนเข้า-ออกสถานที่สาธารณะทุกครั้ง เพื่อลดการแพร่ระบาดของโรค

3.4 หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ควรมีการจัดมาตรการสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 โดยการกำหนดเวลาเปิดปิดประตูเวลา 06.00-18.00 น. จัดระเบียบ/ข้อปฏิบัติกรเข้าสักการะพระพุทธรูปชินราชในวิหาร บันทึบประวัติผู้ให้บริการและผู้รับบริการหรือนักท่องเที่ยว จัดการจราจรการคมนาคมที่สะดวก สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ที่จอดรถ ห้องน้ำคนทั่วไป และห้องน้ำสำหรับผู้พิการและผู้สูงอายุ มุมพักผ่อนของนักท่องเที่ยวที่มีจำนวนเพียงพอ โดยจะมีคณะกรรมการของวัดคอยช่วยเหลือปรับปรุงเก็บกวาดสภาพแวดล้อมภายในวัด รวมถึงมีการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวยุคใหม่เข้ากับระบบดิจิทัลเพื่อตอบโจทย์พฤติกรรมนักท่องเที่ยวในยุค New Normal โดยนำแพลตฟอร์ม Smart Map มานำเสนอข้อมูลที่เป็นปัจจุบันของการท่องเที่ยว อาทิ วันและเวลาให้บริการ ตำแหน่งที่ตั้ง รายละเอียดข้อมูลสถานที่ ข้อมูลติดต่อ เบอร์โทรศัพท์ เว็บไซต์ ข้อมูลร้านค้า แผนที่ภายในวัด เป็นต้น เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างสะดวกและรวดเร็วผ่านโทรศัพท์เคลื่อนที่ (Smart Phone) โดยไม่มีค่าใช้จ่ายในการใช้งานระบบ ซึ่งจะสะท้อนถึงมาตรการความปลอดภัยและสุขอนามัยของนักท่องเที่ยวที่จะช่วยสร้างความมั่นใจในการตัดสินใจเดินทางมาท่องเที่ยว

4.6 การอภิปรายผล

จากการศึกษาผลกระทบของการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ สามารถสรุปประเด็นสำคัญและนำมาอภิปรายผลดังนี้

ผลกระทบของการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ

1) **ด้านเศรษฐกิจ** ก่อนเกิดการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ วรมหาวิหารจะมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเดินทางมาร่วมกิจกรรมทางศาสนา การปฏิบัติธรรม และกราบสักการะพระพุทธรูปชินราชเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นช่วงวันธรรมดา วันหยุดเทศกาลต่อเนื่อง หรือเทศกาลวันสำคัญทางศาสนา ทำให้วัดและผู้ประกอบการร้านค้า ภายในและรอบบริเวณวัดมีรายได้เป็นจำนวนมาก หลังเกิดสถานการณ์ดังกล่าว พบว่า วัดพระศรีรัตนมหาธาตุมีการปิดประตูด้านหน้าวัดพระศรีรัตนมหาธาตุทั้ง 3 ประตู พร้อมขึ้นป้ายประกาศให้ประชาชนทราบ งดการจัดกิจกรรมที่มีการรวมตัวของประชาชนจำนวนมาก อาทิเช่น งานประจำปี การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน การทำบุญตักบาตร และกิจกรรมอื่น ๆ ที่มีการจัดกิจกรรมภายในวัด และจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวเข้ามาภายในวัด ทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวลดลง ส่งผลกระทบต่อรายได้ที่มาจากการท่องเที่ยวทั้งในเรื่องของการทำบุญ การบริจาคเงินต่างๆ การเช่าวัตถุมงคลทั้งร้านค้าของวัดเอง และผู้ประกอบการร้านค้าภายในและรอบบริเวณวัดลดลงตามด้วย ทั้งนี้ยังส่งผลต่อรายได้จากการท่องเที่ยวของจังหวัดลดลง เนื่องจากภาครัฐมีนโยบายในการจำกัด การเคลื่อนที่ของประชาชน และมาตรการปิดเมือง (ล็อกดาวน์) จากสถานการณ์ของโรคก่อนข้างนำ กลัว ทำให้ประชาชนไม่ออกจากบ้านหรือออกมาเท่าที่จำเป็น มีความระมัดระวังการใช้ชีวิตประจำวันมากขึ้น ทั้งในเรื่องของโรคระบาดและเรื่องของสภาพการเงินในครอบครัว เมื่อมีโรคเกิดขึ้นก็ต้องมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นจากการซื้ออุปกรณ์ในการป้องกันตัวเองและคนรอบข้าง ซึ่งส่วนนี้ก็ล้วนแล้วแต่ต้องใช้เงินเป็นสำคัญ ดังนั้นทุกคนจึงให้ความสำคัญในการวางแผนการใช้จ่ายมากขึ้น จึงไม่มีใครสนใจในเรื่อง การเดินทางท่องเที่ยว สอดคล้องกับงานวิจัยของ วิเชียร มั่นแหล่ และคณะ (2564) ได้ทำการศึกษาผลกระทบและการปรับตัวของประชาชนในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 จังหวัด นครศรีธรรมราช พบว่า สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ส่งผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ ในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แก่ สภาพทางด้านเศรษฐกิจ เกี่ยวกับรายได้ลดลงคิดเป็นร้อยละ 59.25 ด้านการใช้จ่ายใช้สอยเพื่อการอุปโภคบริโภคสินค้าต่าง ๆ อยู่ในระดับลดลง คิดเป็นร้อยละ 42.00 และด้านเงินออม อยู่ในระดับลดลง คิดเป็นร้อยละ 64.00 และสอดคล้องกับงานวิจัยของ กุลณัฐ ไกรศร และคณะ (2564) ได้ทำการศึกษาผลกระทบจากสถานการณ์โควิด-19 ที่ส่งผลต่อแหล่งท่องเที่ยวชุมชนในจังหวัดปทุมธานี พบว่า สถานที่ท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นศาสนสถานที่มีการประกาศ มาตรการป้องกัน ดังนั้นจึงส่งผลให้นักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ลดน้อยลงมาก และแหล่งท่องเที่ยวที่

จำหน่ายอาหารถูกควบคุมเนื่องจากปัญหาด้านสุขอนามัย รวมทั้งการเข้าถึงสถานที่ท่องเที่ยวถูกควบคุมด้วยสาเหตุของความปลอดภัยและความสะอาดมากยิ่งขึ้น และในส่วนของแหล่งท่องเที่ยวที่เปิดบริการจะต้องปฏิบัติตามมาตรการที่ภาครัฐกำหนดไว้เท่านั้น และสอดคล้องกับบทความของมูลนิธิสถาบันการจัดการวิฤตเพื่อสุขและสันติ (มูลนิธิ สกพ.) (2563) เรื่อง การระบาดของโควิดที่ส่งผลกระทบต่อการเดินทางท่องเที่ยวมายังวัดในประเทศไทย มีผลกระทบมากกว่าผลทางเศรษฐกิจ พบว่า วัดโพธิ์ เป็นวัดที่มีนักท่องเที่ยวมากที่สุดแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ ได้รับผลจากการระบาดของโควิด 19 โดยจำนวนนักท่องเที่ยวลดลงอย่างเห็นได้อย่างชัดเจน และสามารถรับมือค่าใช้จ่ายกับการไม่มีนักท่องเที่ยวในช่วงนี้ได้ แต่คงไม่สามารถรับต่อไปได้นานนัก ที่ผ่านมามีการบริจาคจากคนไทยทางวัดสามารถจ่ายค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าจ้างพนักงานทำความสะอาด และพนักงานรักษาความปลอดภัย แต่ถ้าปราศจากค่าเช่าจากนักท่องเที่ยวต่างชาติ จะเป็นการยากที่จะมีรายได้พอสำหรับค่าใช้จ่ายรายเดือน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชีสา เจริญราษฎร์ และคณะ (2564) ได้ทำการศึกษาผลกระทบของการแพร่ระบาดของโรคไวรัสโคโรนา 2019 ต่อการประกอบธุรกิจร้านอาหารย่านเยาวราชกรุงเทพมหานคร พบว่า ผู้ประกอบการธุรกิจร้านอาหารส่วนใหญ่นั้นได้รับผลกระทบของเรื่องรายได้เนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 ทำให้ลูกค้ามารับประทานที่ร้านอาหารน้อยลง ซึ่งส่งผลให้รายได้ของทางร้านอาหารน้อยลงและขาดกำไรไปด้วย เดิมมีรายได้ต่อวันตั้งแต่หลักหมื่นถึงหลักแสน แต่เมื่อเกิดสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 ทำให้รายได้เหลือเพียงหลักพันต่อวัน แต่ในส่วนของเรื่องค่าใช้จ่ายนั้นยังคงเท่าเดิม เช่น ค่าเช่าร้าน ค่าจ้างพนักงาน เป็นต้น

2) ด้านสังคม วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เป็นสถานที่ที่ใช้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นการทำบุญ เป็นสถานที่ในการปฏิบัติธรรม ทำวัตรสวดมนต์เย็นภายในวิหารหลวงพ่อพระพุทธชินราช รวมถึงเป็นที่พึ่งทางใจของทุกคน สร้างจิตใจให้เป็นกุศล ก่อให้เกิดความสุขและมีผลดีต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิตอย่างมาก ทั้งเป็นการกล่อมเกล่าจิตใจให้เป็นคนคิดดีและกระทำดี ทั้งกาย วาจา ใจ นำไปสู่การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางใจ แต่เมื่อเกิดภาวะวิกฤตจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ทางวัดงดกิจกรรมที่ประชาชนมารวมกลุ่มกันทุกประเภท งดบิณฑบาต นักท่องเที่ยวเดินทางมาทำบุญหรือปฏิบัติธรรมลดลง เนื่องจากการเดินทางข้ามจังหวัดต้องปฏิบัติตามมาตรการทางด้านสาธารณสุขอย่างเคร่งครัดและลดความเสี่ยงของการมาพบปะกัน ทั้งนี้ นักท่องเที่ยวยังคงคำนึงถึงความปลอดภัยของการรวมกันของคนหมู่มากและไม่เดินทางมาท่องเที่ยว เนื่องจากวัดเป็นสถานที่สาธารณะ เป็นจุดเสี่ยงในการแพร่ระบาดของโรค ส่งผลให้นักท่องเที่ยวไม่สามารถทำบุญ ไหว้พระ ขอพร เข้าร่วมปฏิบัติธรรม ทำวัตรสวดมนต์เย็นภายในวิหารหลวงพ่อพระพุทธชินราชได้ตามปกติ ทำให้ภูมิคุ้มกันทางใจลดลง เกิดความความตื่นตระหนกกังวลจนมีเครียดสะสมจนกลายเป็นปัญหาทางสุขภาพจิต ขาดสติปัญญาความรอบรู้ในการแก้ไขปัญหาชีวิต นำไปสู่ปัญหาการอยู่ร่วมกันของครอบครัวและสังคมโดยรวม สอดคล้องกับงานวิจัย

ของ สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2563) ทำการศึกษาผลกระทบโควิด-19 ระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2563 ด้านสังคมพบว่าร้อยละ 50 ของผู้ตอบแบบสอบถาม มีความวิตกกังวล เกี่ยวกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 และการแพร่ระบาดของโรคส่งผลกระทบต่อดำเนิน ชีวิตประจำวันมาก โดยเฉพาะด้านการเดินทาง การซื้อสินค้าเพื่ออุปโภคและบริโภค และการเข้ารับ บริการทางการแพทย์เมื่อเจ็บป่วย และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาจันทน์ สิริวัฒน (ผมไม่) (2564) ได้ทำการศึกษาแนวทางการจัดการบทบาทพระสงฆ์ในการปรับตัวกับสถานการณ์โควิด-19 พบว่า หลังรัฐบาลประกาศพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2548 เพื่อ ควบคุมการแพร่ระบาดไวรัสโควิด-19 วิถีปฏิบัติของสงฆ์ยังมีส่วนคงเดิม แต่ต้องปรับให้สอดคล้องกับ สถานการณ์ เนื่องจากวิถีชีวิตของพระต้องเอื้อต่อประชาชน ยังมีภารกิจที่จะต้องออกไปบิณฑบาตอยู่บ้าง เพราะการบิณฑบาตคือการดูแลตนของสงฆ์อย่างหนึ่ง แต่ในช่วงวิกฤตแบบนี้เป็นการเสี่ยงต่อการนำ เชื้อโรคเข้ามาในวัด ญาติโยมมาปฏิบัติธรรมจะลดลงก่อให้เกิดปัญหาเรื่องจิตใจและเกิดความตึงเครียด มากขึ้น และสอดคล้องกับงานวิจัยของกรมสุขภาพจิต (2563) ได้ทำการศึกษาผลกระทบของโควิด-19 ต่อสุขภาพจิตของคนไทย พบว่า วิกฤติร่วมสมัยอย่างการแพร่ระบาดของโควิด-19 นอกจากจะมีผลต่อ ภูมิคุ้มกันทางสุขภาพกายแล้วยังส่งผลกระทบต่อภูมิคุ้มกันทางสุขภาพใจ โดยแต่ละช่วงวัย (15-29 ปี 30-44 ปี 45-59 ปี) มีความรู้สึกกังวลมากแตกต่างกันไปในแต่ละช่วงเวลา เมื่อมีความกลัว กังวล กระวน กระวายใจเกิดขึ้น ภาวะหมดไฟ รู้สึกเปล่าเปลี่ยวหรือเครียดสะสมจากความจำเป็นต้องปรับตัวกับ มาตรการที่ไม่คุ้นชินในสถานการณ์เช่นนี้แล้ว ย่อมส่งผลกระทบต่อสุขภาพและการใช้ชีวิตประจำวันได้ ไม่ต่างจากการเจ็บป่วยทางกาย อีกทั้งยังเป็นภาวะที่ไม่สามารถสังเกตเห็นในทางกายภาพทำให้ ประชาชนอาจได้รับผลกระทบเกิดขึ้นโดยไม่รู้ตัว และสอดคล้องกับแนวคิดของกรมสุขภาพจิต (2563) ที่กล่าวว่า โควิด-19 เป็นโรคอุบัติใหม่ที่เรายังไม่รู้จักมาก่อน ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตการทำงาน การดำเนิน ชีวิตประจำวัน การเกิดขึ้นและการดำเนินโควิด-19 ครั้งนี้ จึงเป็นสถานการณ์ที่หลายคนคาดว่าจะเป็น ยาวนานพอสมควร จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างถาวรในหลายพฤติกรรมของผู้คนความไม่ แน่นนอนและการคาดเดาสถานการณ์ไม่ได้ ประกอบกับการได้รับข้อมูลข่าวสารถึงผลกระทบต่าง ๆ อาจก่อให้เกิดความเครียด ความกลัว ในจิตใจของคนไทยได้ทุกเพศทุกวัย

3) ด้านสิ่งแวดล้อม ก่อนเกิดการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 จะมีนักท่องเที่ยวที่ เดินทางมาจากหลายจังหวัดเข้ามาสักการะพระพุทธรูปชินราชภายในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุจำนวนมาก ทำให้พื้นที่บริเวณวัดเต็มไปด้วยผู้คน ยานพาหนะของนักท่องเที่ยว และร้านค้าที่ตั้งเรียงรายกันเต็มไป หมด นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวนิยมมาจุดธูปเทียนด้านหน้าพระวิหารเพื่อไหว้ขอพรพระพุทธรูปชินราช ส่งผลให้เกิดควัน และเศษขยะจำนวนมาก หลังเกิดสถานการณ์ดังกล่าว พบว่า วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ได้มีการจำกัดคนและเวลาที่เข้าไปกราบสักการะพระพุทธรูปชินราชบริเวณด้านหน้าวิหาร ส่งผลให้ควัน และกลิ่นธูปลดลง รวมถึงบริเวณหน้าวิหารและโดยรอบมีความสะอาดมากขึ้น จากสถานการณ์

ดังกล่าวยังส่งผลให้ผู้ประกอบการร้านค้ามีความตระหนักถึงความสะดวกมากขึ้น โดยมีการรวมกลุ่มทำความสะอาดบริเวณภายในร้านของตนเอง มีการคัดแยกขยะ และเพิ่มถังขยะภายในอาคารร้านค้ามากขึ้น เจ้าหน้าที่รัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องมีการจัดระบบจราจรที่เป็นระเบียบ จำกัดปริมาณรถที่เข้ามาภายในวัด ส่งผลให้มลพิษทางกลิ่นของยานพาหนะลดลง รวมถึงจำกัดพื้นที่ให้บริการอื่นๆ และกำหนดเวลาเปิดปิดประตูวัด พร้อมทั้งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ที่จอดรถ ห้องน้ำคนทั่วไป และห้องน้ำสำหรับผู้พิการและผู้สูงอายุ มุมพักผ่อนให้เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยว สอดคล้องกับบทความของสถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม (2563) เรื่อง ผลกระทบ COVID-19 ต่อสิ่งแวดล้อม พบว่า วิกฤติการณ์ COVID-19 ทำให้มีความตระหนักถึงผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมของการดำเนินกิจกรรมในภาวะปกติ เมื่อคนส่วนใหญ่ทำงานจากที่บ้าน โรงงานอุตสาหกรรมหยุดสายการผลิต จำนวนนักท่องเที่ยวลดน้อยลง การเดินทางและขนส่งหยุดลง รวมถึงการลดใช้พลังงานในครัวเรือน กลายเป็นผลดีต่อสิ่งแวดล้อม ได้อากาศบริสุทธิ์กลับคืนมา การปล่อยก๊าซเรือนกระจกที่เป็นสาเหตุหลักที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศลดลงทั่วโลก ซึ่งปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในไทยลดลง 20 ล้านตัน (ร้อยละ 12.6) และแหล่งธรรมชาติที่เสื่อมโทรมเริ่มฟื้นฟูลับคืนมา และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธาณี กล่อมใจ, จรรยา แก้วใจบุญ และทักษิภา ชัชวรัตน์ (2563) ได้ทำการศึกษาความรู้และพฤติกรรมของประชาชนเรื่องการป้องกันตนเองจากการติดเชื้อไวรัสโคโรนา สายพันธุ์ใหม่ 2019 พบว่า พฤติกรรมการป้องกันโรคที่เกิดจากเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ภาพรวมอยู่ในระดับมาก คือ ล้างมือด้วยเจลแอลกอฮอล์ความเข้มข้นอย่างน้อย 70 % เมื่อต้องออกไปที่สาธารณะ ล้างมือทำความสะอาดด้วยสบู่ทุกครั้งหลังสัมผัสเงินเหรียญหรือธนบัตร ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้กับพฤติกรรมการป้องกันตนเองจากการติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 พบว่า มีความสัมพันธ์ทางบวกอยู่ในระดับมากอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อประชาชนมีความรู้มากขึ้นจะส่งผลให้พฤติกรรมการป้องกันโรคไม่ให้แพร่กระจายมีเพิ่มขึ้น และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พรรณปพร จันทร์ฉาย และจักรพงษ์ ปานสุวรรณ (2564) ได้ทำการศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อการท่องเที่ยวสถานที่ท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตเกาะเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ช่วงสถานการณ์โควิด-19 พบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเขตเกาะเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยาในระดับมาก ทั้งในเรื่องของการเข้าถึงสถานที่โดยความสะดวก ความใส่ใจของเจ้าหน้าที่ประจำวัด การรักษาความปลอดภัยภายในวัด การบริหารจัดการพื้นที่วัด การรักษาความสะอาด การเว้นระยะห่างระหว่างบุคคล การจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวในช่วงสถานการณ์โควิด-19 แม้จะต้องรอคิวในการเข้าไปในศาสนสถานนานก็ตาม และสอดคล้องกับแนวคิดของกรมสุขภาพจิต (2563) ที่กล่าวว่า ผู้คนในสังคมจะให้ความสำคัญของการเว้นระยะห่างที่เป็นแนวทางการใช้ชีวิตช่วงวิกฤติโควิด-19 และจะดำเนินชีวิตแบบนั้นต่อไป โดย

รักษาระยะห่างทางกายภาพเพิ่มขึ้น ลดการปฏิสัมพันธ์ การไปในสถานที่สาธารณะ และดูแลใส่ใจสุขภาพทั้งตัวเองและคนรอบข้างเพื่อป้องกันการแพร่เชื้อ

ข้อเสนอแนะต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาวัดพระศรีรัตนมหาธาตุภายใต้วิถีปกติใหม่

1) **ด้านเศรษฐกิจ** สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อรายได้ของวัดในภาพรวมของการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาที่ลดลงเป็นอย่างมาก รวมถึงยังส่งผลให้ประชาชนที่ค้าขายบริเวณภายในและรอบบริเวณวัดมีรายได้จากการท่องเที่ยวลดลง จนทำให้ผู้ประกอบการร้านค้าบางรายต้องทำการปิดตัวลงไป ดังนั้น วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ควรมีการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเกี่ยวกับกิจกรรมของวัดในวันสำคัญ หรือเทศกาลสำคัญต่างๆ ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ทันสมัย เช่น เฟสบุ๊ก อินสตาแกรม เว็บไซต์ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยภาคเหนือ เขต 3 (พิษณุโลก) สำนักวัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก หรือแม้แต่ช่องทางยูทูบ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการนำแอปพลิเคชันผ่านระบบการทำบุญแบบออนไลน์ด้วยบัตรเครดิตหรือเดบิต หรือผ่านบัญชีธนาคารออนไลน์ มาช่วยอำนวยความสะดวก รวดเร็ว ปลอดภัย และประหยัดเวลาในการร่วมบริจาคเงินทำบุญแก่นักท่องเที่ยว เพื่อลดการแพร่เชื้อโรคโควิด-19 สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุภัคชญา บุญเฉลียว และคณะ (2564) ได้ทำการศึกษา COVID-2019: ฉากทัศน์การท่องเที่ยวยุคใหม่ทางพระพุทธศาสนาในสังคมวิถีใหม่ พบว่า New Normal เป็นการพัฒนาเทคโนโลยีทันสมัยมากขึ้น จากเดิมที่ทางวัดตั้งตู้รับบริจาคค่าน้ำค่าไฟ และค่าอื่นๆ อีกจำนวนมาก และต้องใช้เงินสดในการทำบุญ แต่เมื่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไปทำให้ทั้งวัดและนักท่องเที่ยวต้องปรับตัวบนฐานความเป็นวิถีใหม่ผ่านการพัฒนาแอปพลิเคชันผ่านระบบการทำบุญแบบออนไลน์ด้วยบัตรเครดิตหรือเดบิต หรือผ่านบัญชีธนาคารออนไลน์หรือผ่านบัญชีของธนาคาร เพื่อลดความเสี่ยงกับการติดเชื้อโควิด-19 นอกจากนี้ ผู้ประกอบการร้านค้า ควรมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับพฤติกรรมของลูกค้าที่เปลี่ยนไป โดยสร้างความแตกต่างด้านผลิตภัณฑ์ เพิ่มแนวทางการขายสินค้า กระจายช่องทางการสร้างรายได้ผ่านทางออนไลน์ เว็บไซต์ ไลฟ์สดขายสินค้า หรือแม้แต่ขายสินค้าผ่านแอปพลิเคชันอย่าง Grab, LINE MAN, food panda, GET เป็นต้น ทำให้สินค้าเป็นที่รู้จักในวงกว้างและขยายฐานลูกค้าได้มากขึ้น รวมถึงส่งผลให้มีโอกาสขายสินค้าได้มากขึ้นและมียอดขายเพิ่มขึ้นด้วย สอดคล้องกับงานวิจัยของ อธิรุฒิ เอกะกุล (2564) ได้ทำการศึกษาการปรับตัวของผู้ประกอบการในสถานการณ์การระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) กรณีศึกษา ตลาดกิม หยง อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา พบว่าผู้ประกอบการมีการปรับตัวในด้านของการให้บริการกับลูกค้ามากที่สุด โดยมีความเต็มใจและกระตือรือร้นในการบริการลูกค้า แนะนำการใช้สินค้าได้ครบถ้วน บริการด้วยความเต็มใจและซื่อสัตย์ต่อลูกค้า และการสร้างความแตกต่างด้านผลิตภัณฑ์ เพราะสินค้าส่วนใหญ่มีความคล้ายคลึงกันทำให้ผู้ประกอบการต้องสร้างความประทับใจและการให้ความสำคัญกับลูกค้ามากขึ้น และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชีสา เจริญราษฎร์ และคณะ (2564) ได้ทำการศึกษาผลกระทบของการแพร่ระบาดของ

โรคไวรัสโคโรนา 2019 ต่อการประกอบธุรกิจร้านอาหารย่านเยาวราชกรุงเทพมหานคร พบว่าจากการประกาศห้ามลูกค้านั่งรับประทานอาหารภายในร้านของภาครัฐ จึงทำให้ลูกค้าไม่สามารถเข้ามาใช้บริการในร้านอาหารได้ทำให้ผู้ประกอบการร้านอาหารต้องปรับวิธีการให้บริการในรูปแบบของเดลิเวอรี่ โดยมีการให้สามารถสั่งอาหารผ่านแอปพลิเคชันต่างๆ เช่น Lineman และ Grab เป็นต้น เพื่อขยายโอกาสช่องทางการขาย และเป็นการให้บริการให้สอดคล้องกับการแพร่ระบาดของโรคไวรัสโคโรนา 2019 ภายใต้การประกาศของนโยบายภาครัฐ ทั้งนี้ หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ควรเข้ามามีส่วนร่วม สนับสนุน และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ในการหาแนวทางพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวที่มีอัตลักษณ์ให้แตกต่างและชัดเจน เพื่อเพิ่มความถี่ในการเดินทางท่องเที่ยวทั้งในวันธรรมดาและวันหยุด ให้ประชาชนเกิดการใช้จ่ายผ่านการท่องเที่ยวภายในประเทศมากขึ้น โดยการประยุกต์ใช้ Digital Platform เพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทางของนักท่องเที่ยว ตลอดจนการทำ Digital Content ด้วยเทคโนโลยี เช่น Augmented Reality (AR), Virtual Reality (VR) เพื่อสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ หรือการประยุกต์ใช้ระบบ Contactless รูปแบบต่างๆ เช่น Payment, Check-in, Booking และ Track & Trace System เพื่อลดความเสี่ยงในการแพร่เชื้อ พร้อมใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับโควิดที่เปลี่ยนผ่านเป็นโรคประจำถิ่น

2) ด้านสังคม จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ที่เกิดขึ้น ทำให้วิถีชีวิตของพระภิกษุและผู้ที่มาทำบุญหรือนักท่องเที่ยวเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม วัดพระศรีรัตนมหาธาตุงดกิจกรรมที่ประชาชนมารวมกลุ่มกันทุกประเภท ยกเว้นการปฏิบัติภารกิจของสงฆ์ ส่งผลให้ผู้คนไม่สามารถเข้ามาร่วมกิจกรรมทางศาสนาอย่างที่เคยทำมาทุกปีได้ ทำให้ภูมิคุ้มกันทางใจลดลง เกิดความความตื่นตระหนก กังวลจนมีเครียดสะสมจนกลายเป็นปัญหาทางสุขภาพจิต ขาดสติปัญญาความรอบรู้ในการแก้ไขปัญหาชีวิต นำไปสู่ปัญหาการอยู่ร่วมกันของครอบครัวและสังคมโดยส่วนรวม ดังนั้น วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ควรมีการจัดให้มีการเผยแพร่การเข้าร่วมกิจกรรมทำบุญในรูปแบบออนไลน์ ผ่านทางเว็บไซต์และสื่อออนไลน์ของกรมการศาสนา โดยให้ประชาชนสวดมนต์ และยึดมั่นในศีล 5 ได้แก่ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่ดื่มน้ำเมา สุราและไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด และไม่พูดเท็จ คำหยาบ หรือพูดส่อเสียด และเข้าถึงหลักธรรมที่ควรนำมาใช้ในชีวิตประจำวันในสถานการณ์โควิด-19 ได้แก่ อริยสัจ 4 และมรรคมรรค 8 เพื่อให้มีสติและกลับมาทบทวนดูแลตัวเองมากขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระศุภราชชัย สุรสกโก (ล้วนศรี) และคณะ (2563) ได้ทำการศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยการสวดมนต์ของชุมชนบัวขาว จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า การสวดมนต์ จะช่วยในการพัฒนาทางจิตใจ ช่วยยกระดับจิตใจของผู้สวดและผู้ฟังบทสวด ทำให้ความเครียดลดลง เนื่องจากการสวดมนต์และการฟังเสียงสวดมนต์ สามารถเบี่ยงเบนความสนใจของมนุษย์จากเดิมที่คิดถึงแต่ด้านลบ ให้หันมาสนใจกับการสวดมนต์หรือการฟังเสียงสวดมนต์แทน จึงลืมนปัญหาต่าง ๆ จิตสงบขึ้น ทำให้อารมณ์เกิดความผ่อนคลาย ทำให้อนหลับได้ดีขึ้น นอกจากนี้ หน่วยงานกระทรวง

สาธารณสุข ควรให้คำแนะนำ ความรู้ด้านความปลอดภัยตามมาตรฐาน SHA และส่งเสริมให้ผู้ประกอบการแต่ละระดับใช้ข้อมูลที่ได้รับในเรื่องการปฏิบัติตัว การสวมหน้ากากอนามัย การล้างมือ การใช้ของร่วมกัน การรับประทานอาหารร่วมกัน และการปฏิบัติตัวอื่นๆ เพื่อลดความตื่นตระหนก ความวิตกกังวล เพิ่มความเข้าใจ และความเชื่อมั่นในการป้องกันควบคุมโรคได้อย่างถูกต้อง สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุพัตรา รุ่งรัตน์ และคณะ (2563) ได้ทำการศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมจากสถานการณ์โควิด-19 ของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองยะลา จังหวัดยะลา พบว่า แนวทางในการแก้ปัญหาผลกระทบทางสังคม จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคอุบัติใหม่ไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) โดยการประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลการปฏิบัติเพื่อตนเองให้ปลอดภัยจากโรค การสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการรักษาโรค ปรับปรุงเรื่องการรักษาทางการแพทย์ ให้มีความจริงมากกว่านี้ และมีมาตรการในการป้องกันการแพร่ระบาดของโรค มีความเคร่งครัดในทุกระดับ

3) ด้านสิ่งแวดล้อม วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ควรมีการจัดที่นั่งสำหรับผู้เข้าร่วมทำบุญ โดยเว้นระยะห่างอย่างน้อย 1.50 เมตร กำหนดจำนวนคนและเวลาเข้าร่วมกิจกรรม ตรวจวัดอุณหภูมิ ตั้งจุดเจลล้างมือ หรืออ่างล้างมือด้วยสบู่ สวมหน้ากากอนามัยตลอดเวลา และจัดทำฉากพลาสติกใสกั้นระหว่างพระสงฆ์กับพุทธศาสนิกชนที่มาทำบุญถวายสังฆทาน นอกจากนี้ควรมีการติดตั้งเครื่องดูดอากาศทั้งภายในและภายนอกบริเวณวิหาร เพื่อป้องกันไม่ให้อากาศกลิ่นควันธูปเข้าสู่ร่างกาย ทั้งจัดให้มีประตูพ่นฆ่าเชื้อโรค และมีการทำความสะอาดทุกวันก่อนเปิดวิหารให้ประชาชนเข้ากราบนมัสการ หลวงพ่อ เพื่อเพิ่มความปลอดภัยและสร้างความมั่นใจให้กับนักท่องเที่ยว สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาจาง สิริวัฒน์ (ผมไผ่) (2564) ได้ทำการศึกษาแนวทางการจัดการบทบาทพระสงฆ์ในการปรับตัวกับสถานการณ์โควิด-19 พบว่าพระสงฆ์มีการจัดการในวัด โดยทางวัดมีการทำความสะอาดสิ่งต่าง ๆ ในวัดเสมอ เช่น พรมสีเขียวสีแดงในโบสถ์สิ่งนี้ก็อันตรายเราเข้าไปเวลากราบพระหรือนั่งสมาธิ จำเป็นต้องนำออกมาฆ่าเชื้อ ทุกวัดควรจะต้องจัดการสถานที่ให้ปลอดภัยและทำให้ญาติโยมที่เข้าไปในวัดอุ่นใจด้วย ส่วนผู้ประกอบการร้านค้า ควรมีการตรวจหาเชื้อไวรัสโควิด-19 ทุกวัน รับการฉีดวัคซีน ป้องกันโรคทุกคน หมั่นล้างมือ และเช็ดทำความสะอาดจุดที่สัมผัสภายในร้านของตนเป็นประจำทุกวัน พร้อมทั้งมีการติดตั้งสเปรย์แอลกอฮอล์ล้างมือไว้ตามจุดบริการต่างๆ อย่างทั่วถึง เพื่อป้องกันการรับเชื้อและแพร่เชื้อให้กับคนอื่นๆ รวมทั้งมีระบบจัดการขยะ และของเสียที่ถูกสุขอนามัย สอดคล้องกับงานวิจัยของ นุชนาถ แซ่มซ้อย และคณะ (2564) ได้ทำการศึกษาการป้องกันโควิด-19 ในมุมมองด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม พบว่า การป้องกันด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม เป็นส่วนที่จะช่วยสอดคล้องกับมาตรการทางสาธารณสุขได้อย่างสมบูรณ์ ประกอบด้วย การสร้างความตระหนักรู้ด้านสุขวิทยาส่วนบุคคลให้กับประชาชนและผู้ประกอบการ การจัดการขยะที่เป็นผลจากการใช้สารเคมีทำความสะอาดหรือฆ่าเชื้อโรคและอุปกรณ์ป้องกันส่วนบุคคลที่ใช้แล้ว การปรับปรุงการระบายอากาศในอาคารประเภทต่างๆ รวมทั้งการกำกับดูแลของหน่วยงานภาครัฐในด้านการสุขาภิบาลตลาด การสุขาภิบาลและความ

ปลอดภัยของอาหาร ซึ่งหากองค์ประกอบเหล่านี้ได้รับการปรับปรุงและพัฒนา จะเป็นประโยชน์สำหรับประเทศไทยในการป้องกันและควบคุมโรคติดเชื้อทางระบบทางเดินหายใจของประชาชนให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด สำหรับนักท่องเที่ยว ควรมีการปฏิบัติตามหลักป้องกันโควิด-19 D-M-H-T-T ของกระทรวงสาธารณสุข เพื่อป้องกันตนเอง ดังนี้ D : Social Distancing เว้นระยะห่าง 1-2 เมตร เลี่ยงการอยู่ในที่แออัด M : Mask Wearing สวมหน้ากากผ้าหรือหน้ากากอนามัยตลอดเวลา H : Hand Washing ล้างมือบ่อยๆ ด้วยน้ำและสบู่ หรือเจลแอลกอฮอล์ T : Testing ตรวจวัดอุณหภูมิและตรวจหาเชื้อโควิด 19 ในกรณีที่มีอาการเข้าข่าย และ T : Thai Cha Na สแกนไทยชนะ ก่อนเข้า-ออกสถานที่สาธารณะทุกครั้ง เพื่อลดการแพร่ระบาดของโรค สอดคล้องกับงานวิจัยของ พนิดา นิลอรุณ และคณะ (2564) ได้ทำการศึกษาพฤติกรรมกรรมการปรับตัวในการท่องเที่ยวชุมชนของนักท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า พฤติกรรมนักท่องเที่ยวหลังการแพร่ระบาดของโควิด-19 จะเป็นการท่องเที่ยวที่ขับเคลื่อนไปภายใต้การกำกับดูแลของสาธารณสุข นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับการจัดการด้านสุขอนามัยและความปลอดภัย เป็นอันดับแรก เพื่อให้สามารถป้องกันตัวเองและช่วยป้องกันไม่ให้ไวรัสแพร่กระจายสู่คนอื่น ทั้งนี้ หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ควรเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดระเบียบ/ข้อปฏิบัติการเข้าสักการะพระพุทธรชินราชในวิหาร กำหนดเวลาเปิดปิดประตูเวลา 06.00-18.00 น. บันทึกประวัติผู้ให้บริการและผู้รับบริการหรือนักท่องเที่ยว จัดการจราจรการคมนาคมที่สะดวก สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ที่จอดรถ ห้องน้ำคนทั่วไป และห้องน้ำสำหรับผู้พิการและผู้สูงอายุ มุมพักผ่อนของนักท่องเที่ยวที่มีจำนวนเพียงพอ โดยจะมีคณะกรรมการของวัดคอยช่วยดูแลปรับปรุงเก็บกวาดสภาพแวดล้อมภายในวัด รวมถึงมีการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวยุคใหม่เข้ากับระบบดิจิทัลเพื่อตอบโจทย์พฤติกรรมนักท่องเที่ยวในยุค New Normal โดยนำแพลตฟอร์ม Smart Map มานำเสนอข้อมูลที่เป็นปัจจุบันของการท่องเที่ยว อาทิ วันและเวลาให้บริการ ตำแหน่งที่ตั้ง รายละเอียดข้อมูลสถานที่ ข้อมูลติดต่อ เบอร์โทรศัพท์ เว็บไซต์ ข้อมูลร้านค้า แผนที่ภายในวัด เป็นต้น เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างสะดวกและรวดเร็วผ่านโทรศัพท์เคลื่อนที่ (Smart Phone) โดยไม่มีค่าใช้จ่ายในการใช้งานระบบ ซึ่งจะสะท้อนถึงมาตรการความปลอดภัยและสุขอนามัยของนักท่องเที่ยวที่จะช่วยสร้างความมั่นใจในการตัดสินใจเดินทางมาท่องเที่ยว สอดคล้องกับงานวิจัยของ พัชรียา แก้วชู (2563) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนักท่องเที่ยวแบบ New Normal หลังการแพร่ระบาดของโควิด-19 พบว่า ผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 ล้วนทำให้พฤติกรรมท่องเที่ยวของผู้คนเปลี่ยนไป โดยปกติสถานที่ที่ไปเที่ยวมักมีความสะอาดปลอดภัยดีอยู่แล้ว แต่การระบาดของโควิด-19 ทำให้เวลาจะไปเที่ยวนักท่องเที่ยวมักคำนึงถึงความปลอดภัยเพิ่มขึ้นอย่างมาก ซึ่ง 3 New Normal ของการเดินทางท่องเที่ยวในประเทศหลังวิกฤติโควิด-19 ได้แก่ 1) เที่ยวในประเทศเป็นตัวเลือกแรก 2) เที่ยวใกล้ ๆ สั้น ๆ ขับรถไป และ 3) เที่ยวที่ Unseen คนไม่พลุกพล่าน

บทที่ 5

สรุปผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเรื่อง ผลกระทบของการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบจากการระบาดของโรคโควิด-19 ที่มีผลต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ และเพื่อเสนอแนะแนวทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ภายใต้วิถีปกติใหม่ การวิจัยในครั้งนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (In-depth Structured Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ พระภิกษุ ผู้ประกอบการร้านค้าภายในวัด นักท่องเที่ยวชาวไทย และเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน 15 คน และทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย การจัดกลุ่มโครงสร้างเนื้อหา การทดสอบความถูกต้องของการวิเคราะห์เนื้อหาใช้วิธีการแบบสามเส้า (Triangulation Technique) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสามารถสรุปได้ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1. ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูล

ผลการศึกษาข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย 4 กลุ่ม สามารถจำแนกได้ดังนี้

1) พระภิกษุ พบว่า มีอายุระหว่าง 30-50 ปี บวชมาแล้วมากกว่า 20 พรรษา จบการศึกษาระดับปริญญาตรี โดยมีหน้าที่ความรับผิดชอบเกี่ยวกับเชิญชวนและประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนเข้ามาท่องเที่ยวภายในวัด ร่วมทำบุญ เสริมสร้างกุศล และเผยแผ่พระธรรมทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมถึงช่วยเหลือเลขานุการวัดในการทำศาสนากิจต่างๆ ทั้งในมิติทางสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และช่วยเจ้าอาวาสจัดการบริหารและวางแผนจัดการศาสนสมบัติของวัดไม่ว่าจะเป็นโบราณสถานหรือโบราณวัตถุให้เป็นไปด้วยดี เพื่อดำรงพระพุทธศาสนาให้เจริญยั่งยืนมั่นคงตลอดไป

2) ผู้ประกอบการร้านค้าภายในวัด พบว่า มีอายุระหว่าง 30-60 ปี ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี เปิดร้านขายขนาด 1-4 คูหา มาเป็นเวลามากกว่า 10 ปี โดยเปิดขายทุกวันตั้งแต่เวลา 07.00 – 18.00 น. ซึ่งมีการประกอบกิจการขายเกี่ยวกับอาหารตามสั่ง สมุนไพรทุกประเภททั้งของไทยและจีน ของฝากที่มีชื่อเสียงในจังหวัดทางภาคเหนือและภาคกลาง เสื้อผ้าประเภทลำลองและชุดทำงาน รวมถึงร้านเช่าวัตถุมงคล

3) นักท่องเที่ยวชาวไทย พบว่า มีอายุระหว่าง 30-50 ปี ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี มีอาชีพข้าราชการ สถาปนิก ค้าขาย และเจ้าของธุรกิจ ส่วนใหญ่เคยมาเที่ยววัดพระศรีรัตนมหาธาตุ 1-3 ครั้ง โดยมาพร้อมกับครอบครัว เพื่อมากราบไหว้และขอพรพระพุทธชินราช

4) เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง พบว่า มีอายุ 38 ปี และ 42 ปี ทำงานในตำแหน่งสารวัตร สทท.1 กองบังคับการตำรวจท่องเที่ยวที่ 1 พิษณุโลก มีหน้าที่ประชาสัมพันธ์และให้คำแนะนำข้อมูลการท่องเที่ยวภายในจังหวัด และตำแหน่งนักจัดการงานทั่วไป กรมศิลปากร มีหน้าที่ดูแลและพัฒนาพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระพุทธชินราชให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว และแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับพุทธสถานที่ศึกษาแก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ

5.1.2 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ

รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธนั้น มีรูปแบบและกิจกรรมที่เหมาะสม 4 ประการ ดังนี้

1) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พบว่า ในทุกๆ วันจะมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาไหว้ขอพรกันไม่ขาดสาย ทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ ที่เดินทางมาพร้อมครอบครัวเพื่อน หรือคณะทัวร์ โดยเฉพาะช่วงวันหยุดเสาร์และอาทิตย์ และวันหยุดเทศกาลจะมีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก เพื่อมากราบไหว้พระพุทธชินราชและขอพรพระพุทธชินราช ซึ่งเป็นพระประธานในโบสถ์ รวมถึงชมภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารพระพุทธชินราชเป็นภาพที่เล่าเรื่องพระเวสสันดรชาดกเกี่ยวกับการแต่งกาย ประเพณี และลักษณะเฉพาะอย่างของชาวชนบทได้เป็นอย่างดี และมีการเดินชมสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และประติมากรรม บริเวณรอบพระวิหาร ไม่ว่าจะเป็นพระอัฐฐารสองศรีใหญ่ วิหารพระเหลือ พระอุโบสถ วิหารพระพุทธชินสีห์ และพระศรีศาสดาจำลอง รวมถึงเข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระพุทธชินราช ภายในจัดแสดงโบราณวัตถุศิลปวัตถุที่มีคุณค่าทั้งด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม เพื่อเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ของไทย ส่งผลให้วัดพระศรีรัตนมหาธาตุได้รับความนิยมจนกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยว

2) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแนวพุทธ พบว่า การมาท่องเที่ยววัดพระศรีรัตนมหาธาตุในช่วงเทศกาลวันสำคัญทางศาสนา โดยเฉพาะวันอาสาฬหบูชาและวันเข้าพรรษา ที่เป็นวันหยุดยาว 5 วัน จะมีนักท่องเที่ยวนิยมเดินทางกันมาเป็นหมู่คณะเป็นครอบครัว ทั้งมาจากกรุงเทพฯ และปริมณฑล เดินทางกลับบ้านพัก และผ่านมาท่องเที่ยวที่จังหวัดพิษณุโลกจำนวนมาก โดยมุ่งเน้นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเจริญจิต อาทิจ การทำบุญใส่บาตร ถวายทาน ประพรมน้ำมนต์ ถวายสังฆทาน รวมถึงกิจกรรมเวียนเทียนในวันวิสาขบูชา และมาชมบูชาในช่วงเย็นถึงค่ำ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว ส่งผลให้วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมมากที่สุดแห่งหนึ่งของเมืองพิษณุโลก

3) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาความรู้ พบว่า นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยววัดส่วนใหญ่จะมากันเป็นครอบครัว หากมาทุกครั้งจะเดินเข้ามาชมทุกครั้ง และศึกษาเรียนรู้อดีตพุทธประวัติพระพุทธเจ้าและชาดกร่วมกับภาพจิตรกรรมในแต่ละสมัยจะมีภาพที่แสดงแตกต่างกัน ภาพเดียวกันในแต่ละยุคก็จะวาดต่างกัน สิ่งเหล่านี้จะสะท้อนมิติทางความเชื่อและวัฒนธรรมของผู้สร้างได้ซึ่งบางอย่างสามารถศึกษาได้เพียงที่แห่งนี้เท่านั้น นอกจากนี้ยังได้รับการปลูกฝังทางด้าน คำสอนของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักท่องเที่ยวที่เป็นเยาวชนหรือวัยรุ่นสมัยใหม่ จะทำให้สามารถเรียนรู้คุณธรรม และสิ่งที่ดีงามต่างๆ จากการมาท่องเที่ยวที่วัด ส่งผลให้เยาวชนและประชาชนในสังคม มีคุณธรรมและจริยธรรมมาก ซึ่งจะทำให้สังคมมีความสงบมากยิ่งขึ้น

4) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา พบว่า นักท่องเที่ยวให้ความสนใจเป็นพิเศษภายในวัดและแหล่งสถานที่ปฏิบัติธรรม ที่สามารถให้ประโยชน์ด้านจิตใจ เนื่องจากวัดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมและมีการถ่ายทอดตามคติความเชื่อ นักท่องเที่ยวถือว่าการได้มาสักการะพระพุทธชินราช และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้ เป็นการทำบุญ บริจาคทาน ปฏิบัติบูชา นั่งสมาธิในโบสถ์ โดยเฉพาะการสวดมนต์ข้ามปี จะมีนักท่องเที่ยวทั่วทุกจังหวัดเดินทางเข้ามาร่วมกิจกรรมจำนวนมาก เนื่องจากเชื่อในเรื่องความความศักดิ์สิทธิ์ขององค์พระพุทธชินราช 1 ปี จัดเพียง 1 ครั้ง เป็นการทำบุญใหญ่ให้กับชีวิต ทั้งทางกาย ทางจิต และทางปัญญา สร้างเสริมกำลังใจให้เกิดขึ้น ทำให้จิตใจผ่องใส เพื่อนำความเป็นสิริมงคลมาสู่ชีวิตและครอบครัวตลอดทั้งปี

5.1.3 ผลที่เกิดจากการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ก่อนการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19

1) **ด้านเศรษฐกิจ** พบว่า นักท่องเที่ยวนิยมเดินทางมาร่วมกิจกรรมทางศาสนา การปฏิบัติธรรม และกราบสักการะพระพุทธชินราชเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นช่วงวันธรรมดา วันหยุดเทศกาลต่อเนื่อง หรือเทศกาลวันสำคัญทางศาสนา จึงทำให้วัดมีรายได้จากการเช่าบูชาวัตถุมงคล รูปเทียน การทำบุญถวายภัตตาหารเพล หรือภัตตาหารปานะ ถวายสังฆทาน การบริจาคกับตู้บริจาค การร่วมสร้างวัดอุโมงค์ พระพุทธรูป วิหาร เป็นต้น ทั้งนี้ ยังเป็นการกระจายรายได้ในระบบเศรษฐกิจทำให้ผู้ประกอบการร้านค้าภายในและรอบบริเวณวัดมีรายได้เพิ่มขึ้นด้วย

2) **ด้านสังคม** พบว่า นักท่องเที่ยวที่เข้ามาวัดพระศรีรัตนมหาธาตุส่วนใหญ่จะมาอย่างต่อเนื่องทั้งมาคนเดียว มาเป็นครอบครัว หรือมาเป็นหมู่คณะ โดยมุ่งเน้นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเจริญจิต เช่น ทำบุญ ไหว้พระ ขอพระ สวดมนต์ ฟังเทศน์ฟังธรรม ทำสมาธิ บำเพ็ญจิตตภาวนา สมาทานศีลรักษาศีล ถวายสังฆทาน ซึ่งจะก่อให้เกิดความสุขและมีผลดีต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิตอย่างมาก ทั้งเป็นการกล่อมเกล่าจิตใจให้เป็นคนคิดดีและกระทำดี ทั้งกาย วาจา ใจ จะนำไปสู่การ

เสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางใจ เช่น ความเครียดลดลง อารมณ์เกิดความผ่อนคลาย นอนหลับได้ดีขึ้น เข้ากับผู้อื่นได้ดี สามารถปรับตัวปรับใจในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมในสถานการณ์ของโลกในปัจจุบัน

3) ด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า นักท่องเที่ยวเดินทางมาทุกวัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเทศกาลจะมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาสักการะพระพุทธรูปชินราชด้วยการจุดธูปเทียนจำนวนมาก ทำให้พื้นที่บริเวณวัดเต็มไปด้วยผู้คน และร้านค้ามากมายที่ตั้งเรียงรายกันเต็มไปหมด ส่งผลให้เกิดควันธูปจำนวนมาก ปริมาณขยะมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วตามจำนวนนักท่องเที่ยวและร้านอาหาร ได้แก่ กระดาษ ขวดพลาสติก ถุงพลาสติก เศษอาหาร เป็นต้น นอกจากนี้การขาดจิตสำนึกของนักท่องเที่ยวในการช่วยกันดูแลรักษาความสะอาดส่งผลให้เกิดความสกปรก ไม่ว่าจะเป็น พื้นทางเดิน ที่จอดรถ ห้องน้ำ และการนำรถส่วนตัวและรถประจำทางเข้ามาภายในวัด โดยเฉพาะช่วงวันหยุดเทศกาลที่มีปริมาณรถจำนวนมาก ส่งผลให้เกิดมลพิษทางอากาศทางกลิ่นและเสียงจากควันท่อไอเสีย

5.1.4 ผลกระทบของการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ

1) ด้านเศรษฐกิจ พบว่า วัดพระศรีรัตนมหาธาตุมีการปิดประตูด้านหน้าวัดพระศรีรัตนมหาธาตุทั้ง 3 ประตู พร้อมขึ้นป้ายประกาศให้ประชาชนทราบ งดการจัดกิจกรรมที่มีการรวมตัวของประชาชนจำนวนมาก อาทิเช่น งานประจำปี การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน การทำบุญตักบาตร และกิจกรรมอื่น ๆ ที่มีการจัดกิจกรรมภายในวัด และจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวเข้ามาภายในวัด ทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวลดลง ส่งผลกระทบต่อรายได้ที่มาจากการท่องเที่ยวทั้งในเรื่องของการทำบุญ การบริจาคเงินต่างๆ การเช่าวัตถุมงคลทั้งร้านค้าของวัดเอง และผู้ประกอบการร้านค้าภายในและรอบบริเวณวัดลดลงตามด้วย ทั้งนี้ยังส่งผลต่อรายได้จากการท่องเที่ยวของจังหวัดลดลง เนื่องจากภาครัฐมีนโยบายในการจำกัดการเคลื่อนที่ของประชาชน และมาตรการปิดเมือง (ล็อกดาวน์) จากสถานการณ์ของโรคค่อนข้างน่ากลัว ทำให้ประชาชนไม่ออกจากบ้านหรือออกมาทำที่จำเป็น มีความระมัดระวังการใช้ชีวิตประจำวันมากขึ้น ทั้งในเรื่องของโรคระบาดและเรื่องของสภาพการเงินในครอบครัว เมื่อมีโรคเกิดขึ้นก็ต้องมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นจากการซื้ออุปกรณ์ในการป้องกันตัวเองและคนรอบข้าง ซึ่งส่วนนี้ก็ล้วนแล้วแต่ต้องใช้เงินเป็นสำคัญ ดังนั้นทุกคนจึงให้ความสำคัญในการวางแผนการใช้จ่ายมากขึ้น จึงไม่มีใครสนใจในเรื่องการเดินทางท่องเที่ยว

2) ด้านสังคม พบว่า วัดพระศรีรัตนมหาธาตุงดกิจกรรมที่ประชาชนมารวมกลุ่มกันทุกประเภท งดบิณฑบาต นักท่องเที่ยวเดินทางมาทำบุญหรือปฏิบัติธรรมลดลง เนื่องจากการเดินทางข้ามจังหวัดต้องปฏิบัติตามมาตรการทางด้านสาธารณสุขอย่างเคร่งครัดและลดความเสี่ยงของการมาพบปะกัน ทั้งนี้ นักท่องเที่ยวยังคงคำนึงถึงความปลอดภัยของการรวมกันของคนหมู่มากและไม่เดินทางมาท่องเที่ยว เนื่องจากวัดเป็นสถานที่สาธารณะ เป็นจุดเสี่ยงในการแพร่ระบาดของโรค ส่งผลให้นักท่องเที่ยวไม่สามารถทำบุญ ไหว้พระ ขอมพร เข้าร่วมปฏิบัติธรรม ทำวัตรสวดมนต์เย็นภายใน

วิหารหลวงพ่อพระพุทธชินราชได้ตามปกติ ทำให้ภูมิคุ้มกันทางใจลดลง เกิดความความตื่นตระหนก กังวลจนมีเครียดสะสมจนกลายเป็นปัญหาทางสุขภาพจิต ขาดสติปัญญาความรอบรู้ในการแก้ไข ปัญหาชีวิต นำไปสู่ปัญหาการอยู่ร่วมกันของครอบครัวและสังคมโดยส่วนรวม

3) ด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า วัดพระศรีรัตนมหาธาตุได้มีการจำกัดคนและเวลาที่เข้าไป กราบสักการะพระพุทธชินราชบริเวณด้านหน้าวิหาร ส่งผลให้ควันทันธูปลดลง รวมถึงบริเวณหน้าวิหาร และโดยรอบมีความสะอาดมากขึ้น นอกจากนี้ยังส่งผลให้ผู้ประกอบการร้านค้ามีความตระหนักรู้ถึง ความสะอาดมากขึ้น โดยมีการรวมกลุ่มทำความสะอาดบริเวณภายในร้านของตนเอง มีการคัดแยก ขยะ และเพิ่มถังขยะภายในอาคารร้านค้ามากขึ้น เจ้าหน้าที่รัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องมีการจัดระบบจราจรที่ เป็นระเบียบ โดยจำกัดปริมาณรถที่เข้ามาภายในวัด ทำให้มลพิษทางกลิ่นของยานพาหนะลดลง รวมถึงมีการจำกัดพื้นที่ให้บริการอื่นๆ และกำหนดเวลาเปิดปิดประตูวัด พร้อมทั้งอำนวยความสะดวก ขึ้นพื้นฐาน ได้แก่ ที่จอดรถ ห้องน้ำคนทั่วไป ห้องน้ำสำหรับผู้พิการและผู้สูงอายุ และจัดมุมพักผ่อนให้ เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยว

5.1.5 ข้อเสนอแนะต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาวัดพระศรีรัตนมหาธาตุภายใต้วิถีปกติ ใหม่

1) ด้านเศรษฐกิจ พบว่า สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ทำให้นักท่องเที่ยวมีจำนวนลดลง ส่งผลต่อรายได้ของวัด ดังนั้น จึงมีข้อเสนอแนะต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ศาสนาวัดพระศรีรัตนมหาธาตุภายใต้วิถีปกติใหม่ ดังนี้

1.1 วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ควรมีการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว เกี่ยวกับกิจกรรมของวัดในวันสำคัญหรือเทศกาลสำคัญต่างๆ ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ทันสมัย เช่น เฟสบุ๊ก อินสตาแกรม เว็บไซต์ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยภาคเหนือ เขต 3 (พิษณุโลก) สำนัก วัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก หรือแม้แต่ช่องทางยูทูบ เป็นต้น นอกจากนี้ควรมีการนำแอปพลิเคชันผ่าน ระบบการทำบุญแบบออนไลน์ด้วยบัตรเครดิตหรือเดบิต หรือผ่านบัญชีธนาคารออนไลน์ มาช่วย อำนวยความสะดวก รวดเร็ว ปลอดภัย และประหยัดเวลาในการร่วมบริจาคเงินทำบุญแก่นักท่องเที่ยว เพื่อลดการแพร่เชื้อโรคโควิด-19

1.2 ผู้ประกอบการร้านค้า ควรมีการปรับตัวในด้านของการให้บริการกับลูกค้าตาม มาตรการการป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 และสอดคล้องกับพฤติกรรมของลูกค้าที่ เปลี่ยนไป ลดปริมาณโต๊ะนั่ง ลดการสัมผัส เพื่อความปลอดภัยทั้งผู้ให้และผู้รับบริการ สร้างความ แตกต่างด้านผลิตภัณฑ์ เพิ่มแนวทางการขายสินค้า กระจายช่องทางการสร้างรายได้ จากเดิมที่มีหน้าร้าน หันมาขายผ่านทางออนไลน์ เว็บไซต์ ไลฟ์สดขายสินค้า หรือแม้แต่ขายสินค้าผ่านแอปพลิเคชันอย่าง Grab, LINE MAN, food panda, GET เป็นต้น ทำให้สินค้าเป็นที่รู้จักในวงกว้างและขยายฐานลูกค้า ได้มากขึ้น รวมถึงส่งผลให้มีโอกาสขายสินค้าได้มากขึ้นและมียอดขายเพิ่มขึ้นด้วย

1.3 หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ควรเข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ โดยการปรับตัวและหาแนวทางพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยวที่มีอัตลักษณ์ให้แตกต่างและชัดเจน เพื่อเพิ่มความถี่ในการเดินทางท่องเที่ยวทั้งในวันธรรมดาและวันหยุด ให้ประชาชนเกิดการใช้จ่ายผ่านการท่องเที่ยวภายในประเทศมากขึ้น โดยการประยุกต์ใช้ Digital Platform เพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทางของนักท่องเที่ยว ตลอดจนการทำ Digital Content ด้วยเทคโนโลยี เช่น Augmented Reality (AR), Virtual Reality (VR) เพื่อสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ หรือการประยุกต์ใช้ระบบ Contactless รูปแบบต่างๆ เช่น Payment, Check-in, Booking และ Track & Trace System เพื่อลดความเสี่ยงในการแพร่เชื้อพร้อมใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับโควิดที่เปลี่ยนผ่านเป็นโรคประจำถิ่น

2) ด้านสังคม พบว่า จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ที่เกิดขึ้น ทำให้วิถีชีวิตของพระภิกษุและผู้ที่มาทำบุญหรือนักท่องเที่ยวเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ดังนั้น จึงมีข้อเสนอแนะต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุภายใต้วิถีปกติใหม่ ดังนี้

2.1 พระภิกษุ ควรมีการปรับวิถีปฏิบัติให้สอดคล้องกับสถานการณ์ เนื่องจากวิถีชีวิตของพระต้องเฝ้าต่อประชาชน ยังมีภารกิจที่ต้องออกไปบิณฑบาตอยู่บ้าง เพราะการบิณฑบาตคือการดูแลตนของสงฆ์อย่างหนึ่ง ดังนั้น การออกไปบิณฑบาตของพระภิกษุควรมีการทำตามคำสั่งของภาครัฐ โดยการป้องกันตัวเองพยายามที่จะดูแลสวมหน้ากากอนามัย เว้นระยะห่างให้มากขึ้นกับญาติโยม กลับจากบิณฑบาตต้องดูแลความสะอาด ก่อนเข้าวัดทุกครั้ง

2.2 วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ควรมีการเผยแพร่การเข้าร่วมกิจกรรมทำบุญในรูปแบบออนไลน์ ผ่านทางเว็บไซต์และสื่อออนไลน์ของกรมการศาสนา โดยให้ประชาชนสวดมนต์ และยึดมั่นในศีล 5 ได้แก่ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤตินอกใจ ไม่ดื่มสุราและไม้อื่นๆ เกี่ยวกับยาเสพติด และไม่พูดเท็จ คำหยาบ หรือพูดส่อเสียด และเข้าถึงหลักธรรมที่ควรนำมาใช้ในชีวิตประจำวันในสถานการณ์โควิด-19 ได้แก่ อริยสัจ 4 และมรรคมงคล 8 เพื่อให้มีสติและกลับมาทบทวนดูแลตัวเองมากขึ้น

2.3 สร้างความรู้ด้านสุขภาพให้กับผู้ประกอบการร้านค้าภายในวัดทุกระดับ เรื่องการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 โดยเชิญบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุข มาให้คำแนะนำ ความรู้ และส่งเสริมให้ผู้ประกอบการแต่ละระดับใช้ข้อมูลที่ได้รับในเรื่องการปฏิบัติตัว การสวมหน้ากากอนามัย การล้างมือ การใช้ของร่วมกัน การรับประทานอาหารร่วมกัน และการปฏิบัติตัวอื่นๆ เพื่อลดความตื่นตระหนก ความวิตกกังวล เพิ่มความเข้าใจ และความเชื่อมั่นในการป้องกันควบคุมโรคได้อย่างถูกต้อง

2.4 หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ควรคำนึงถึงความปลอดภัยด้านสุขภาพของทุกคน บุคลากรด้านการท่องเที่ยวตามมาตรฐาน SHA ของกระทรวงสาธารณสุข 1) จำกัดการแพร่เชื้อ

จากคนสู่คน รวมถึงป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อทั้งในและนอกประเทศไทย 2) ดูแลผู้ป่วยในระยะเริ่มต้น 3) ติดตาม แนวทางต่างๆ ในการรักษา และวัคซีน 4) สื่อสารไปยังชุมชน เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเสี่ยงที่สำคัญและเหตุการณ์ต่าง ๆ และ 5) ลดผลกระทบทางสังคมให้เหลือน้อยที่สุดผ่านการร่วมมือกับหลายภาคส่วน

3) ด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ส่งผลให้นักท่องเที่ยวเข้ามาทำบุญลดลง หรือมีไม่มากเหมือนเช่นแต่ก่อน เนื่องจากผู้คนไม่กล้าออกจากบ้าน การพบปะติดต่อกันทำกิจกรรมร่วมกันในวัดลดลง ดังนั้น จึงมีข้อเสนอแนะต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาวัดพระศรีรัตนมหาธาตุภายใต้วิถีปกติใหม่ ดังนี้

3.1 วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ควรจัดที่นั่งสำหรับผู้เข้าร่วมทำบุญ โดยเว้นระยะห่างอย่างน้อย 1.50 เมตร กำหนดจำนวนคนและเวลาเข้าร่วมกิจกรรม ตรวจวัดอุณหภูมิ ตั้งจุด เจลล้างมือ หรืออ่างล้างมือด้วยสบู่ สวมหน้ากากอนามัยตลอดเวลา และจัดทำฉากพลาสติกใสกั้นระหว่างพระสงฆ์กับพุทธศาสนิกชนที่มาทำบุญถวายสังฆทาน นอกจากนี้ควรมีการติดตั้งเครื่องดูดอากาศทั้งภายในและภายนอกบริเวณวิหาร เพื่อป้องกันไม่ให้อากาศปนเปื้อนเข้าสู่ร่างกาย ทั้งจัดให้มีประตูพ่นฆ่าเชื้อโรค และมีการทำความสะอาดทุกวันก่อนเปิดวิหารให้ประชาชนเข้ากราบนมัสการหลวงพ่อ เพื่อเพิ่มความปลอดภัยและสร้างความมั่นใจให้กับนักท่องเที่ยว ทั้งนี้ การประกอบพิธีเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ทางวัดควรกำหนดการเดินเวียนเทียนแบบแถวเดียว กำหนดช่วงเวลาการเวียนเทียน และกำหนดจำนวนผู้ประกอบพิธีเวียนเทียนเป็นรอบๆ ตามความเหมาะสมของสถานที่เพื่อลดความแออัด

3.2 ผู้ประกอบการร้านค้า ควรมีการตรวจหาเชื้อไวรัสโควิด-19 ทุกวัน รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคทุกคน หมั่นล้างมือ และเช็ดทำความสะอาดจุดที่สัมผัสภายในร้านของตนเป็นประจำทุกวัน พร้อมทั้งมีการติดตั้งสเปรย์แอลกอฮอล์ล้างมือไว้ตามจุดบริการต่างๆ อย่างทั่วถึง เพื่อป้องกันการรับเชื้อและแพร่เชื้อให้กับคนอื่นๆ รวมทั้งมีระบบคัดแยกขยะ และของเสียที่ถูกสุขอนามัย

3.3 นักท่องเที่ยว ควรปฏิบัติตามหลักป้องกันโควิด-19 D-M-H-T ของกระทรวงสาธารณสุข เพื่อป้องกันตนเอง ดังนี้ D : Social Distancing เว้นระยะห่าง 1-2 เมตร เลี่ยงการอยู่ในที่แออัด M : Mask Wearing สวมหน้ากากผ้าหรือหน้ากากอนามัยตลอดเวลา H : Hand Washing ล้างมือบ่อยๆ ด้วยน้ำและสบู่ หรือเจลแอลกอฮอล์ T : Testing ตรวจวัดอุณหภูมิและตรวจหาเชื้อโควิด 19 ในกรณีที่มีอาการเข้าข่าย และ T : Thai Cha Na สแกนไทยชนะก่อนเข้า-ออกสถานที่สาธารณะทุกครั้ง เพื่อลดการแพร่ระบาดของโรค

3.4 หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ควรเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดระเบียบ/ข้อปฏิบัติการเข้าสักการะพระพุทธรูปชินราชในวิหาร กำหนดเวลาเปิดปิดประตูเวลา 06.00-18.00 น. บันทึกประวัติผู้ให้บริการและผู้รับบริการหรือนักท่องเที่ยว จัดการจราจรการคมนาคมที่สะดวก

สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ที่จอดรถ ห้องน้ำคนทั่วไป และห้องน้ำสำหรับผู้พิการและผู้สูงอายุ มุมพักผ่อนของนักท่องเที่ยวที่มีจำนวนเพียงพอ รวมถึงมีการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวยุคใหม่เข้ากับระบบดิจิทัลเพื่อตอบโจทย์พฤติกรรมนักท่องเที่ยวในยุค New Normal โดยนำแพลตฟอร์ม Smart Map มาแนะนำเสนอข้อมูลที่เป็นปัจจุบันของการท่องเที่ยว อาทิ วันและเวลาให้บริการ ตำแหน่งที่ตั้ง รายละเอียดข้อมูลสถานที่ ข้อมูลติดต่อ เบอร์โทรศัพท์ เว็บไซต์ ข้อมูลร้านค้า แผนที่ภายในวัด เป็นต้น เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างสะดวกและรวดเร็วผ่านโทรศัพท์เคลื่อนที่ (Smart Phone) โดยไม่มีค่าใช้จ่ายในการใช้งานระบบ ซึ่งจะสะท้อนถึงมาตรการความปลอดภัยและสุขอนามัยของนักท่องเที่ยวที่จะช่วยสร้างความมั่นใจในการตัดสินใจเดินทางมาท่องเที่ยว

4) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัดพระศรีรัตนมหาธาตุคุกรูปแบบกิจกรรมที่เน้นการท่องเที่ยวชมงานศิลปะจิตรกรรม ปติมากรรม สถาปัตยกรรม โบราณสถานโบราณวัตถุทั้งภายในวิหาร และพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระพุทธรูปชินราช ด้วยการนำเสนอผ่านแอปพลิเคชันแบบ 360 องศา จากการสแกน QR Code สามารถรับชมความสวยงามและความเป็นเอกลักษณ์แบบเสมือนจริงได้ทันที เพื่อสร้างความน่าสนใจแก่นักท่องเที่ยวและเป็นการตอบโจทย์การท่องเที่ยววิถีใหม่แบบ New Normal

5) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแนวพุทธ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุคุกรนำกิจกรรมของพุทธเป็นจุดมุ่งหมายในการท่องเที่ยว อาทิ การทำบุญใส่บาตร บริจาคทาน ถวายสังฆทาน รวมถึงกิจกรรมเวียนเทียนในวันวิสาขบูชา และมาฆบูชา เพื่อสอดรับกับสถานการณ์ของโรคอื่นๆ ที่ยังคงมีอยู่ เช่น โรคระบบทางเดินหายใจ โดยจัดทำในรูปแบบ Virtual Tour หรือการท่องเที่ยวเสมือนจริงผ่านระบบออนไลน์ เพื่อสร้างประสบการณ์ท่องเที่ยวเสมือนจริง และยังให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมและสามารถถ่ายภาพขณะท่องเที่ยวได้อีกด้วย

6) การท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาความรู้ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุคุกรเน้นการสร้างการเรียนรู้ ผ่านรูปแบบการสื่อสารและสร้างการรับรู้ผ่าน Social Media ได้แก่ เว็บไซต์ เฟสบุ๊ก ยูทูป เป็นต้น ด้วยการถ่ายทอดพุทธประวัติพระพุทธรูปเจ้าและชาคร่วมกับภาพจิตรกรรมในแต่ละสมัยเพื่อสะท้อนมิติทางความเชื่อและวัฒนธรรม รวมถึงมีการตอบคำถาม และให้คำแนะนำกับผู้ที่สอบถามเข้ามา เพื่อสร้างการรับรู้แก่นักท่องเที่ยว ตลอดจนพัฒนาและส่งเสริมรูปแบบการท่องเที่ยวให้มีความเหมาะสมกับการเรียนรู้ทางพุทธศาสนาและประวัติศาสตร์ภายใต้วิถีปกติใหม่

7) การท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา พุทธศาสนายังคงเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวไทย ดังนั้น วัดพระศรีรัตนมหาธาตุคุกรมุ่งเน้นการท่องเที่ยวในรูปแบบที่เป็นการพัฒนาด้านจิตใจ เช่น การเจริญจิตภาวนา โดยมีคอร์สอบรมวิปัสสนาทั้งระยะสั้นและระยะยาวสำหรับทุกเพศ ทุกวัยที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและความปลอดภัยต่อนักท่องเที่ยวภายใต้การเว้นระยะห่างทางสังคม และการจำกัดจำนวนคน เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและมั่นใจให้กับนักท่องเที่ยว

5.2 บทสรุป

การแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม โดยรายได้ที่มาจากการทำงาน การบริจาคเงิน และการเช่าวัตถุมงคลลดลง เนื่องจากนักท่องเที่ยวยังคงคำนึงถึงความปลอดภัยของการรวมกันของคนหมู่มากและความเสี่ยงในการแพร่ระบาดของโรค ส่งผลให้นักท่องเที่ยวไม่สามารถทำบุญ ไหว้พระ ขอพร เข้าร่วมปฏิบัติธรรม ทำวัตรสวดมนต์เย็นภายในวิหารหลวงพ่อพระพุทธรชินราชได้ตามปกติ ดังนั้นผู้ประกอบการและแหล่งท่องเที่ยวจึงมีการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมดิจิทัลเข้ามาช่วยในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเพื่อช่วยในการเพิ่มขีดความสามารถในการกระตุ้นการท่องเที่ยว สอดรับกับการท่องเที่ยวที่มีส่วนประสมต่อระบบเศรษฐกิจทางพระพุทธศาสนาจะต้องกลายเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ๆ ที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์และวิถีทางวัฒนธรรมแบบเดิมๆ ได้อย่างปลอดภัยภายใต้มาตรการที่สร้างความมั่นใจให้กับนักท่องเที่ยวผ่านการพัฒนามาตรฐานความปลอดภัยของวัดและแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในระดับสูง ซึ่งการพัฒนาเทคโนโลยีที่ทันสมัยและการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวจะเป็นกลไกขับเคลื่อนทำให้การเดินทางท่องเที่ยวมีความสะดวกสบาย นักท่องเที่ยวสามารถจัดการวางแผนการท่องเที่ยวด้วยตัวเอง ทั้งยังสร้างประสบการณ์ ความพร้อมและความใส่ใจที่ลดการแพร่ระบาดของโรคด้วยการให้ความสำคัญกับเรื่องของสุขภาพ ความสะอาด และความปลอดภัยมากยิ่งขึ้น เพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับการท่องเที่ยวภายใต้วิถีปกติใหม่ (New Normal) ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ภายใต้คุณค่าเดิมให้การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาคงอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป

5.3 ข้อจำกัดในการทำวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้เป็นการเก็บข้อมูลภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ล่วงเลยมาแล้ว แต่ยังคงเป็นหมุดทางประวัติศาสตร์ที่สะท้อนเรื่องราวการแพร่ระบาดที่รุนแรงในปี 2563 – 2566 เพื่อใช้อ้างอิงเป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์ที่ทำการศึกษาวิจัย

5.4 ข้อเสนอแนะ

5.4.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1. จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ทำให้นักท่องเที่ยวใส่ใจในเรื่องสุขภาพ ความสะอาด และความปลอดภัยในการท่องเที่ยวมากขึ้นกว่าเดิม ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ควรสร้างความตระหนักรู้ให้แก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องภายในแหล่งท่องเที่ยวถึงความสำคัญของการคำนึงถึงเรื่องของมาตรฐานและสุขอนามัยเป็นลำดับแรก ด้วยการปรับปรุงมาตรฐานให้ผ่านเกณฑ์ด้านสุขอนามัยของกระทรวงสาธารณสุขสำหรับใช้ตราสัญลักษณ์ SHA

Plus+ รวมถึงการบริหารจัดการสถานที่ท่องเที่ยวในการลดความหนาแน่นของนักท่องเที่ยว การออกแบบสถานที่ท่องเที่ยวให้มีการเว้นระยะห่าง เพื่อสร้างความมั่นใจแก่นักท่องเที่ยว รวมถึงลดความกลัวในการเข้ามาใช้บริการในสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา

2. เทคโนโลยีและนวัตกรรมในยุคดิจิทัลได้สร้างความสะดวกสบายให้กับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยว ทั้งในเรื่องของ Social Media การสืบค้นหาข้อมูล เรื่องของแผนที่ GPS สิ่งอำนวยความสะดวกที่เข้าถึงได้ง่าย ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ควรมีการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนานวัตกรรมทางการท่องเที่ยว เพื่อตอบสนองต่อพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไป โดยการสร้างแพลตฟอร์มที่ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถวางแผน เดินทาง ค่าใช้จ่าย ได้ตั้งแต่ต้นจนจบ และได้รับประสบการณ์ที่ดีที่สุด รวมทั้งนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ให้เกิดประโยชน์ในการวางแผนเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางมาท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนามากขึ้น

3. การแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติลดลงเป็นจำนวนมาก ส่งผลต่อรายได้ของผู้ประกอบการและสถานที่ท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก ในปัจจุบันนักท่องเที่ยวชาวไทยจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยขับเคลื่อนการท่องเที่ยวให้ผ่านพ้นวิกฤติการณ์นี้ ดังนั้น ผู้ประกอบการและแหล่งท่องเที่ยวควรวางแผนกลยุทธ์ทางการตลาด ไม่ว่าจะเป็นการสร้างอัตลักษณ์ที่มีความโดดเด่น การจัดส่วนลดพิเศษ หรือแพ็คเกจท่องเที่ยวที่ตอบสนองกลุ่มนักท่องเที่ยวหลากหลายระดับ ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวผ่านสื่อโฆษณาต่างๆ ทั้งออนไลน์และออฟไลน์ เพื่อช่วยกระตุ้นให้เกิดความต้องการเดินทางที่ต่อเนื่องนำไปสู่การกลับมาท่องเที่ยวซ้ำ ส่งผลให้ธุรกิจการท่องเที่ยวเติบโตได้ในระยะยาว

4. องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยด้านผลกระทบและข้อเสนอแนะต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาวัดพระศรีรัตนมหาธาตุภายใต้วิถีปกติใหม่ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม ในครั้งนี้ สามารถนำมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้เข้ากับชุมชนวิถีใหม่ ในสถานการณ์วิกฤติการณ์อื่นๆ ได้ในอนาคต

5.4.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นหลังจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 คลี่คลายลงว่าส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาวัดพระศรีรัตนมหาธาตุด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างไรบ้าง เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการทำแผนพัฒนา และป้องกันการแพร่ระบาดในอนาคต

2. ควรขยายขอบเขตของการศึกษาไปยังพื้นที่ต่างๆ พื้นที่ใกล้เคียง หรือจังหวัดอื่นๆ เพื่อกระจายกลุ่มตัวอย่าง เพื่อทราบผลการศึกษาว่าแต่ละพื้นที่มีผลกระทบเหมือนหรือแตกต่างกัน

อย่างไร และนำมาเปรียบเทียบเป็นแนวทางให้แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนานำไปปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

3. เพื่อให้สามารถเข้าถึงปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน ควรใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) สำหรับการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในประเด็นสำคัญต่าง ๆ เพื่อนำไปสร้างหรือพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาได้อย่างยั่งยืนต่อไป



บรรณานุกรม

- กรมการท่องเที่ยว. (2559). *การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา* [บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์].
- กรมควบคุมโรค. (2563). *โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)*. https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/faq_more.php
- กรมสุขภาพจิต. (2563). *New Normal ชีวิตวิถีใหม่*. <https://www.dmh.go.th/news/view.asp?id=2288>
- กรมการสื่อสารมวลชน วุฒิสภา. (2563). *หมอซีโควิดส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตแบบใหม่ด้านสังคม*. <https://www.dailynews.co.th/politics/771154>
- กรุงเทพธุรกิจ. (2563). *กนง.เปิดสาเหตุ 'คง' ดอกเบี้ยแม่หั่น GDP ตีลบเพิ่มเป็น 8.1%*. <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/888348>
- กฤษฎา ฤทธิชัย. (2562). *การจัดการความเสี่ยงในอาชีพหลังจากภัยพิบัติโรคระบาดโควิด-19 ของพนักงานเอกชนในเขตกรุงเทพมหานคร* [ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิตหลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง].
- กองเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2020). *สถิตินักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางเข้าประเทศไทย (International Tourist Arrivals to Thailand)*. https://www.mots.go.th/more_news_new.php
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2555). *นโยบายและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย*.
- ชนพัฒน์ ช่วยครุฑ, อมรฤทัย ภูสนาม และอรอนงค์ เดชมณี. (2563). *ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรม การท่องเที่ยวของเยาวชนคนไทยหลังยุคโควิด 19* [หลักสูตรนิเทศศาสตรบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ].
- ชนัญ วงษ์วิภาค. (2558). *การท่องเที่ยวทางเลือก : ศาสนาวัฒนธรรม* [คณะวิทยาการจัดการ และคณะโบราณคดี, มหาวิทยาลัยศิลปากร].
- ณัฐวรณ คำแสน. (2564). *ความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมในการป้องกันตนเองจากการติดเชื้อไวรัสโควิด-19 ของประชาชนในเขตอำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี* [วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีสุพรรณบุรี, คณะพยาบาลศาสตร์ สถาบันพระบรมราชชนก].
- ไทยโพสต์. (2563). *ความหวังใหม่ “หลังโควิด” ทำอย่างไรสิ่งแวดล้อมฟื้นตัวยั่งยืน*. <https://www.thaipost.net/main/detail/69158>

- ไทยรัฐออนไลน์. (2563). *สรุปใหม่ไลน์ “โควิด-19” ในไทยจากวันที่พบผู้ป่วยรายแรก สู่วันไร้ผู้ติดเชื้อ*.
<https://www.thairath.co.th/news/society/1843259>
- ธนาภรณ์ ก่องแก้ว, ดารารัตน์ ก้อนอิน และ พรพรรณ เครือวงษ์. (2564). *ผลกระทบด้านเศรษฐกิจจากสถานการณ์โควิด-19 ต่อธุรกิจขนาดแผนไทยในเขตพื้นที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก* [คณะวิทยาการจัดการ, มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด].
- ธีรวุฒิ เอกะกลุ. (2564). *การปรับตัวของผู้ประกอบการในสถานการณ์การระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) กรณีศึกษา ตลาดกิมหยง อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา*. สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี.
- ธีระ สิ้นเดชารักษ์. (2565). *การประเมินผลกระทบด้านเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวในพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน*. *วารสารการบริการและการท่องเที่ยวไทย*, 17(1), 34-45.
- นงลักษณ์ ทองไทย และ อรไท ชั่วเจริญ. (2563). *ความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมในช่วงสภาวะวิกฤติการเกิดโรคระบาดไวรัสโควิด-19 ที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของวิศวกรชีวการแพทย์* [สาขาวิชาการจัดการ คณะบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง ประเทศไทย].
- นะภาพร ทาระอาธร. (2563). *แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในจังหวัดร้อยเอ็ดสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุ* [ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการท่องเที่ยวและโรงแรม, มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม].
- บงกช โมระสกุล และพรศิริ พันธสี. (2564). *ความรู้และพฤติกรรมการป้องกันโรคโควิด-19 ของนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1 วิทยาลัยนานาชาติเซนต์เทเรซา และวิทยาลัยเซนต์หลุยส์*.
<https://he02.tci-thaijo.org/index.php/RHPC9Journal/article/download/249050/170257>
- บัญชา เกิดมณี, สุรัชย์ ธรรมทวีริกุล และ ญาณพินิจ วชิรสุรงค์. (2563). *แนวคิดและทิศทางการแก้ปัญหาโควิด -19*. คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธนบุรี.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2558). *อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร. (2563). *การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา : รูปแบบและเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวของวัดในสังคมไทย* [รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].
- พงษ์มนัส ดีอด. (2563). *ผลกระทบของการแพร่ระบาดของโรคไวรัสโคโรนา 2019 ต่อการประกอบอาชีพบริการจัดส่งอาหาร*. *วารสารมหาจุฬานาครทรรค์*, 7(6), 131-144.
- พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *ความหมายของการท่องเที่ยว*. โรงพิมพ์ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด.

- พระมหาบุญพิเชษฐ์ จันทร์เมือง. (2555). การจัดการการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอก ในเกาะรัตนโกสินทร์ [สารนิพนธ์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ].
- พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอ่อน). (2554). รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร [รายงานการวิจัย].
- พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอ่อน) และคณะ. (2556). การพัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย [รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].
- พระมหาสุริยา อภิวิฑูโน. (2558). กลยุทธ์การเพิ่มคุณค่าการตลาดสำหรับการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาของพระอารามหลวงในเกาะรัตนโกสินทร์ [บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยสยาม].
- พระศรีสังคม ชยานุวัฑฒ. (2561). การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา : รูปแบบและเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวของวัดในสังคมไทย [บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].
- พระศรีสังคม ชยานุวัฑฒ. (2563). การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา : รูปแบบและเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวของวัดในสังคมไทย. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- พัชรี โพธิ์หัง. (2550). ความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบนิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร ที่ส่งผลต่อชุมชนตำบลดอนหัวฬ่อ อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี [ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการบริหารทั่วไป, วิทยาลัยบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา].
- พัชรียา แก้วชู. (2563). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการท่องเที่ยวแบบ New Normal หลังการแพร่ระบาดโควิด-19 [คณะบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยรามคำแหง].
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (2554). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวหน่วยที่ 1-7. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ระนอง เกตุดาว, อัมพร เทียงตรงด และ ภาสินี ไทอินทร. (2564). การพัฒนารูปแบบการเฝ้าระวังป้องกันและควบคุมโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล จังหวัดอุดรธานี. สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุดรธานี วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี.
- วิศนี รัตนอร่ามสวัสดิ์ และ ภากรณ์ จู๋ห้อง. (2564). ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อมาตรการป้องกันโรคระบาด (COVID-19) ณ สถานแสดงพันธุ์สัตว์น้ำ จังหวัดตรัง [บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ].
- ศรัณยา แสงมณี, มณี อาภานันท์กุล และ ยุพาพิน ศิริโพธิ์งาม. (2555). กรณีศึกษา: การปรับตัวของญาติผู้ดูแล ผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองที่ทำงานนอกบ้าน [คณะพยาบาลศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].

- ศศภัสส์ โกลม. (2563). รายงานผลการศึกษามาตรการด้านการบริหารจัดการองค์กรในสถานการณ์แพร่ระบาดของโควิด-19 กองโรคไม่ติดต่อ ปี พ.ศ. 2563. ส่วนราชการ กองโรคไม่ติดต่อ กรมควบคุมโรค.
- ศุภลักษณ์ อัครางกูล. (2557). พฤติกรรมนักท่องเที่ยว (พิมพ์ครั้งที่ 4). โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2562). ประเมินผลงานกลางเทอมรัฐบาลประยุทธ์ 2 : การควบคุมการระบาดของโควิด-19 และการบริหารจัดการวัคซีน. <https://tdri.or.th/2021/07/report-2years-prayut-cabinet2/>
- สมชาติ อุ่ออัน. (2557). การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการวางแผน. ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2563). การสำรวจผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19. <http://ittdashboard.nso.go.th/covid19.php>
- สีตีปาตีชะร์ อีลา, อิกวาณี วานี, อาฟิเดห์ ดอเลาะ, วัชระ ชาวสังข์ และปิยะดา มณีนิล. (2562). การแก้ปัญหาการรับมือและการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 องค์การบริหารส่วนตำบลม่วงเตี้ย อ.แม่ลาน จ.ปัตตานี. มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.
- สุมาลี จุทอง. (2563). การจัดการภัยพิบัติโรคระบาดโควิด 19 ในพื้นที่ชุมชนริมคลองหัวหมากน้อย สำนักงานเขตบางกะปิ. http://www3.ru.ac.th/mpa-abstract/files/2562_1597737114_6114832048.pdf
- องค์การอนามัยโลก. (2564). สถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) มาตรการสาธารณสุข และปัญหาอุปสรรคการป้องกันควบคุมโรคในผู้เดินทาง. <https://ddc.moph.go.th/uploads/files/2017420210820025238.pdf>
- อนันต์ ภาวสุทธิไพศิฐ. (2563). ผลกระทบของ COVID-19 ต่อการส่งเสริมการมีงานทำ. สำนักงานศูนย์วิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อภิชาติ วชิรพันธ์. (2563). การจัดการความเสี่ยงทางการบินในการเคลื่อนย้ายกลุ่มเสี่ยงคนไทย ตั้งแต่ก่อน ขณะ และหลังเดินทางไปรับกลับจากเมืองอู่ฮั่น รวมทั้งกักกันโรคต่อเนืองที่ประเทศไทย ระหว่างวันที่ 4-18 กุมภาพันธ์ 2563. <https://he01.tci-thaijo.org/index.php/bamrasjournal/article/view/241224>
- อัทธ์ธีร์วรา นิธิกิจโกศล. (2563). การศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวไทยและแผนฟื้นฟูเศรษฐกิจภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) [สาขาการค้าระหว่างประเทศและการจัดการโลจิสติกส์ มหาวิทยาลัยบูรพา].

- Coibion, Olivier, Yuriy Gorodnichenko, and Michael Weber. (2020). *Labor Markets During the COVID-19 Crisis: A Preliminary View* (NBER Working Paper No. 27017).
- Greg, K., Moll, B., & Violante, G. (2020). *Pandemics According to HANK*.
- Health, R. (1998). *Crisis Management for Managers and Executives*. Financial Times Management.
- Jacqueline, F. (2009). Using Roy Adaptation Model to guide research and/or practice : construction of conceptual-theoretical-empirical system of knowledge. *Aquichan*, 9(3), 297-306.
- Lekfuangfu, W. N., Suphanit, P., Ponpoje, P., & Nada, W. (2020). *On Covid-19: New Implications of Job Task Requirements and Spouse's Occupational Sorting* (PIER Discussion Paper No. 133).
- moneyguru.co.th. (2563). *เพราะอะไรท่องเที่ยวไทยเสี่ยงล้มละลาย คนตกงานพุ่งไม่หยุด*. <https://www.moneyguru.co.th/lifestyle/articles>
- Parichat, C. h. k. (2020). *โควิด-19 ทำ ไทยสาหัส อาจสูญรายได้ท่องเที่ยวกว่า 5 แสนล้าน เลิกจ้างกว่า 1 ล้านคน*. <https://brandinside.asia/covid-19-impact-thai-tourism-and-aviation-industry-significantly>
- Putu Ayu Sani Utami & Ni Ketut Guru Prapti. (2020). Recreational Activities and Travel Choices of the Elderly. *Indonesian Journal of Global Health Research*, 2(2), 165-174.
- Roy, S. C. (2009). *The Roy adaptation model* (3rd ed.). Prentice Hall.
- Serre, D. L., & Chevalier, C. (2012). Marketing Travel Services to Senior Consumers. *Journal of Consumer Marketing*, 29(4), 262-270.
- Siren, A., & Haustein, S. (2013). Baby boomer's mobility patterns and preferences: What are the implications for future transport? *Transport Policy*, 29(1), 136-144.
- TDRI. (2563). *การวิเคราะห์ผลกระทบของของโควิด-19 ต่อธุรกิจท่องเที่ยว*. <https://tdri.or.th/2021/02/covid-112>
- Ursavaş, E. F., Karayurt, Ö., & İşeri, Ö. (2014). Nursing approach based on Roy Adaptation Model in patient Understanding breast conserving surgery for breast cancer. *J Breast health*, 10, 134-140.

Vanclay et al. (2000). *Online retrieval : Prepared for Thematicbook on Health Review V.2 : Environmental and Social Assessment for large dams Contributing Paper SocialImpact Assessment*. DIALOG (R) File: dams.org.docs. kbase. contrib.ins220pdf





ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY



ภาคผนวก ก

จดหมายขอความอนุเคราะห์ข้อมูลและสัมภาษณ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY



ที่ อว 64.25/พมส.067/2565

บัณฑิตวิทยาลัย
สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท กรุงเทพฯ 10330

27 มิถุนายน 2565

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลเพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน เจ้าหน้าที่รัฐในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัด พิษณุโลก

เนื่องด้วย นาย อนุรักษ์ แจ่มสุวรรณ เลขประจำตัว 628 20041 20 นิสิตในหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม (สหสาขาวิชา) บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ผลกระทบโรคระบาดโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก” โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร. สุวัฒน์ ธาดานิติ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ในการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลเพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ รายละเอียดข้อมูลที่ต้องการค้นคว้า เพื่อนำมาประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ดังต่อไปนี้

- 1.ขอความอนุเคราะห์เข้าพื้นที่ศาสนสถาน
- 2.ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง ในด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม
- 3.ขอความอนุเคราะห์บันทึกภาพนิ่งและบันทึกเสียง

โดยนิตินี้จะขออนุญาตติดต่อดำเนินการในวันเวลาที่ท่านสะดวกในการให้ข้อมูลหรือสัมภาษณ์

จึงเรียนมาเพื่อโปรดอนุเคราะห์ จักเป็นพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.นฤมล อรุโณทัย)

ผู้อำนวยการหลักสูตรสาขาพัฒนามนุษย์และสังคม

ฝ่ายประสานงานนิติน : นายอรรถสิทธิ์ ข้าเจริญ
นิตินผู้ขอข้อมูล : นายอนุรักษ์ แจ่มสุวรรณ

โทรศัพท์ 083-922-2347
โทรศัพท์ 088-191-9189



ที่ อว 64.25/พมส.066/2565

บัณฑิตวิทยาลัย
สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท กรุงเทพฯ 10330

27 มิถุนายน 2565

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่ข้อมูลเพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน พระครูปลัดเถรานุวัตร

เนื่องด้วย นาย ณัฐพล แจ่มสุวรรณ เลขประจำตัว 628 20041 20 นิสิตในหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม (สหสาขาวิชา) บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ผลกระทบโรคระบาดโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก” โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร. สุวัฒนา ธาดานิติ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ในการนี้จึงขออนุญาตเผยแพร่ข้อมูลเพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ รายละเอียดข้อมูลที่ต้องการค้นคว้า เพื่อนำมาประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ดังต่อไปนี้

1. ขออนุญาตเผยแพร่เข้าพื้นที่ศาสนสถาน
2. ขออนุญาตเผยแพร่สัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง ในด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม
3. ขออนุญาตเผยแพร่บันทึกภาพนิ่งและบันทึกเสียง

โดยนิสิตจะขออนุญาตติดต่อด่วนตามวันเวลาที่ท่านสะดวกในการให้ข้อมูลหรือสัมภาษณ์

จึงเรียนมาเพื่อโปรดอนุญาต จักเป็นพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร. นฤมล อรุโณทัย)

ผู้อำนวยการหลักสูตรสหสาขาพัฒนามนุษย์และสังคม

ฝ่ายประสานงานนิสิต : นายอรรถสิทธิ์ ขำเจริญ
นิสิตผู้ขอข้อมูล : นายณัฐพล แจ่มสุวรรณ

โทรศัพท์ 083-922-2347
โทรศัพท์ 088-191-9189



ที่ อว 64.25/พมส.065/2565

บัณฑิตวิทยาลัย
สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท กรุงเทพฯ 10330

27 มิถุนายน 2565

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ข้อมูลเพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน พระครูปิยะธรรมาวุธ

เนื่องด้วย นาย ณัฐพล แจ่มสุวรรณ เลขประจำตัว 628 20041 20 นิสิตในหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม (สหสาขาวิชา) บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ผลกระทบโรคระบาดโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก” โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร. สุวัฒนา ธาดานิติ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ในการนี้จึงขอความอนุเคราะห์ข้อมูลเพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ รายละเอียดข้อมูลที่ต้องการค้นคว้า เพื่อนำมาประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ดังต่อไปนี้

- 1.ขอความอนุเคราะห์เข้าพื้นที่ศาสนสถาน
- 2.ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง ในด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม
- 3.ขอความอนุเคราะห์บันทึกภาพนิ่งและบันทึกเสียง

โดยนิตินี้จะขออนุญาตติดต่อดังกล่าวในวันที่ท่านสะดวกในการให้ข้อมูลหรือสัมภาษณ์

จึงเรียนมาเพื่อโปรดอนุเคราะห์ จักเป็นพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.นฤมล อรุโณทัย)

ผู้อำนวยการหลักสูตรสหสาขาพัฒนามนุษย์และสังคม

ฝ่ายประสานงานนิติน : นายอรรถสิทธิ์ ขำเจริญ

โทรศัพท์ 083-922-2347

นิตินผู้ขอข้อมูล : นายณัฐพล แจ่มสุวรรณ

โทรศัพท์ 088-191-9189



ที่ อว 64.25/พมส.064/2565

บัณฑิตวิทยาลัย
สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท กรุงเทพฯ 10330

27 มิถุนายน 2565

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลเพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน พระครูธรรมธรสุบรรณอนทสมุนโน

เนื่องด้วย นาย ณัฐพล แจ่มสุวรรณ เลขประจำตัว 628 20041 20 นิสิตในหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม (สหสาขาวิชา) บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ผลกระทบโรคระบาดโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก” โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร. สุวัฒนา ธาดานิติ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ในการนี้ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลเพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ รายละเอียดข้อมูลที่ต้องการค้นคว้า เพื่อนำมาประกอบการทำวิทยานิพนธ์ มีดังต่อไปนี้

- 1.ขอความอนุเคราะห์เข้าพื้นที่ศาสนสถาน
- 2.ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง ในด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม
- 3.ขอความอนุเคราะห์บันทึกภาพนิ่งและบันทึกเสียง

โดยนิตินี้จะขออนุญาตติดต่อดังกล่าวในวันเวลาที่ท่านสะดวกในการให้ข้อมูลหรือสัมภาษณ์

จึงเรียนมาเพื่อโปรดอนุเคราะห์ จักเป็นพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.นฤมล อรุโณทัย)

ผู้อำนวยการหลักสูตรสหสาขาพัฒนามนุษย์และสังคม

ฝ่ายประสานงานนิติน : นายอรุณสิทธิ์ ขำเจริญ
นิตินผู้ขอข้อมูล : นายณัฐพล แจ่มสุวรรณ

โทรศัพท์ 083-922-2347
โทรศัพท์ 088-191-9189



ภาคผนวก ข

แบบสัมภาษณ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

แนวทางการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

เรื่อง การศึกษาผลกระทบของการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ศาสนา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ

.....

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง แนวทางการสัมภาษณ์นี้ใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูล (Key Informants) กลุ่มที่ 1 พระภิกษุ จำนวน 3 รูป เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหา อุปสรรค ผลกระทบรวมถึงแนวทางการป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ

วันที่ สถานที่

ชื่อ นามสกุล อายุ ปี

การศึกษา ตำแหน่ง

ระยะเวลาในการปฏิบัติงาน

ประเด็นการสัมภาษณ์

1. รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุในช่วงก่อนมีการแพร่ระบาดของโควิด19 ประกอบด้วย 1) ด้านเศรษฐกิจ 2) ด้านสังคม และ 3) ด้านสภาพแวดล้อม
2. ผลกระทบของการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุในปัจจุบัน ประกอบด้วย 1) ด้านเศรษฐกิจ 2) ด้านสังคม และ 3) ด้านสภาพแวดล้อม
3. ข้อเสนอแนะแนวทางในการดำเนินงานตามมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ประกอบด้วย 1) ด้านเศรษฐกิจ 2) ด้านสังคม และ 3) ด้านสภาพแวดล้อม

แนวทางการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

เรื่อง การศึกษาผลกระทบของการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ศาสนาวัตพระศรีรัตนมหาธาตุ

.....

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง แนวทางการสัมภาษณ์นี้ใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูล (Key Informants) กลุ่มที่ 2 ผู้ประกอบการร้านค้าภายในวัด จำนวน 5 คน เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหา อุปสรรค ผลกระทบรวมถึงแนวทางการป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาวัตพระศรีรัตนมหาธาตุ

วันที่ สถานที่

ชื่อ นามสกุล อายุ ปี

การศึกษา ตำแหน่ง

ระยะเวลาในการปฏิบัติงาน

ประเด็นการสัมภาษณ์

1. รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุในช่วงก่อนมีการแพร่ระบาดของโควิด19 ประกอบด้วย 1) ด้านเศรษฐกิจ 2) ด้านสังคม และ 3) ด้านสภาพแวดล้อม
2. ผลกระทบของการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาวัตพระศรีรัตนมหาธาตุในปัจจุบัน ประกอบด้วย 1) ด้านเศรษฐกิจ 2) ด้านสังคม และ 3) ด้านสภาพแวดล้อม
3. ข้อเสนอแนะแนวทางในการดำเนินงานตามมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาวัตพระศรีรัตนมหาธาตุ ประกอบด้วย 1) ด้านเศรษฐกิจ 2) ด้านสังคม และ 3) ด้านสภาพแวดล้อม

แนวทางการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

เรื่อง การศึกษาผลกระทบของการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ศาสนาวัตพระศรีรัตนมหาธาตุ

.....

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง แนวทางการสัมภาษณ์นี้ใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูล (Key Informants) กลุ่มที่ 3 นักท่องเที่ยวชาวไทย จำนวน 5 คน เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหา อุปสรรค ผลกระทบรวมถึงแนวทางการป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาวัตพระศรีรัตนมหาธาตุ

วันที่ สถานที่

ชื่อ นามสกุล อายุ ปี

การศึกษา ตำแหน่ง

ระยะเวลาในการปฏิบัติงาน

ประเด็นการสัมภาษณ์

1. รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาของวัตพระศรีรัตนมหาธาตุในช่วงก่อนมีการแพร่ระบาดของโควิด19 ประกอบด้วย 1) ด้านเศรษฐกิจ 2) ด้านสังคม และ 3) ด้านสภาพแวดล้อม
2. ผลกระทบของการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาวัตพระศรีรัตนมหาธาตุในปัจจุบัน ประกอบด้วย 1) ด้านเศรษฐกิจ 2) ด้านสังคม และ 3) ด้านสภาพแวดล้อม
3. ข้อเสนอแนะแนวทางในการดำเนินงานตามมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาวัตพระศรีรัตนมหาธาตุ ประกอบด้วย 1) ด้านเศรษฐกิจ 2) ด้านสังคม และ 3) ด้านสภาพแวดล้อม

แนวทางการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

เรื่อง การศึกษาผลกระทบของการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธ
ศาสนาวัตพระศรีรัตนมหาธาตุ

.....

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง แนวทางการสัมภาษณ์นี้ใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูล (Key Informants) กลุ่มที่ 4 เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน 2 คน เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหา อุปสรรค ผลกระทบรวมถึงแนวทางการป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาวัตพระศรีรัตนมหาธาตุ

วันที่ สถานที่

ชื่อ นามสกุล อายุ ปี

การศึกษา ตำแหน่ง

ระยะเวลาในการปฏิบัติงาน

ประเด็นการสัมภาษณ์

1. รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาของวัตพระศรีรัตนมหาธาตุในช่วงก่อนมีการแพร่ระบาดของโควิด19 ประกอบด้วย 1) ด้านเศรษฐกิจ 2) ด้านสังคม และ 3) ด้านสภาพแวดล้อม
2. ผลกระทบของการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาวัตพระศรีรัตนมหาธาตุในปัจจุบัน ประกอบด้วย 1) ด้านเศรษฐกิจ 2) ด้านสังคม และ 3) ด้านสภาพแวดล้อม
3. ข้อเสนอแนะแนวทางในการดำเนินงานตามมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาวัตพระศรีรัตนมหาธาตุ ประกอบด้วย 1) ด้านเศรษฐกิจ 2) ด้านสังคม และ 3) ด้านสภาพแวดล้อม



ภาคผนวก ค
การเผยแพร่และตีพิมพ์วารสารการวิจัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY



Journal of Modern Learning Development

ศูนย์พัฒนาการเรียนรู้สมัยใหม่

บก.พัฒนาการเรียนรู้สมัยใหม่ 141 หมู่ 6 ตำบลบ้านชัย อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี 41190

โทร. 094-7095636 ID Line. teckapko

11 สิงหาคม 2565

เรื่อง ตอบรับการตีพิมพ์บทความ **Journal of Modern Learning Development**

เรียน ณัฐพล แจ่มสุวรรณ และ สุวิวัฒนา ธาดานิติ

ตามที่ท่านได้ส่งบทความเรื่อง “ผลกระทบโรคระบาดโควิด-19 ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก” เพื่อลงตีพิมพ์บทความใน Journal of Modern Learning Development ISSN 2673-074X (Print) E-ISSN 2697-455X (Online) ซึ่งอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 2 โดยการรับรองของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย ตั้งแต่ 1 มกราคม 2563 – 31 ธันวาคม 2567 กองบรรณาธิการได้เสนอบทความต่อคณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญ 2 ท่าน (Peer Review) พิจารณาตรวจแก้ไขเพื่อความสมบูรณ์ก่อนตีพิมพ์นั้น

ในการนี้ กองบรรณาธิการขอแจ้งให้ท่านทราบว่า บทความของท่านได้ผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญ 2 ท่าน (Peer Review) เป็นที่เรียบร้อยแล้ว และจะตีพิมพ์ใน Journal of Modern Learning Development ปีที่ 7 ฉบับที่ 11 ประจำเดือนธันวาคม พ.ศ. 2565

จึงเรียนมาเพื่อทราบ

เรียนมาด้วยความนับถือ

(ดร.ธีรตนัย กัปโก)

บรรณาธิการ Journal of Modern Learning Development



QR Code Website Journal of Modern Learning Development TCI กลุ่ม 2

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล

ณัฐพล แจ่มสุวรรณ

วุฒิการศึกษา

พ.ศ.2560 ศิลปศาสตรบัณฑิต วิทยาลัยนวัตกรรม

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สาขาการจัดการมรดกวัฒนธรรมและอุตสาหกรรมสร้างสรรค์



จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY